

Obrazovanje odraslih u Republici Mađarskoj

Tomić, Gabriella

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:847468>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Gabriella Tomić

OBRAZOVANJE ODRASLIH U REPUBLICI MAĐARSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Gabriella Tomić

OBRAZOVANJE ODRASLIH U REPUBLICI MAĐARSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

red. prof. dr. sc. Anita Zovko

Rijeka, 2019.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION

Gabriella Tomić

ADULT EDUCATION IN HUNGARY

MASTER THESIS

Mentor:

Professor Anita Zovko, PhD

Rijeka, 2019.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: Obrazovanje odraslih u Republici Mađarskoj te da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Gabriella Tomić

Datum: 11. prosinca 2019.

Vlastoručni potpis: _____

SAŽETAK

U današnje vrijeme obrazovanje odraslih sve je aktualnija tema. S obzirom na brze promjene i u poslovnom i u osobnom području raste potreba za cjeloživotnim obrazovanjem i učenjem različitih društvenih dionika. U svakodnevnom smislu, obrazovanje odraslih odnosi se na formalno i neformalno obrazovanje odraslih. Republika Mađarska, kao i svaka europska zemlja, svoj obrazovni sustav temelji na određenim dokumentima, politikama, vrijednostima, kvalifikacijama i slično. Kako bi se dobio uvid u mađarski obrazovni sustav, koji se bavi obrazovanjem odraslih, neophodno je proučiti povijesni tijek razvoja obrazovanja odraslih u toj državi. Nakon prikaza razvoja obrazovanja odraslih u Mađarskoj istaknuta su područja obrazovanja odraslih u mađarskom obrazovnom sustavu, a zatim i ključne mjere koje pomažu pri uključenju odraslih u obrazovni sustav. Jasno je kako bez nacionalnih tijela zakonska legislativa nije provediva, pa su one prikazane u ovom radu kao i određeni statistički pokazatelji o uključenosti odraslih u mađarski obrazovni sustav, a u usporedbi s europskim prosjekom. Kako bi se obrazovanje odraslih moglo ostvariti, važno je neprekidno poboljšavati kvalitetu obrazovnog sustava, a što važnim čini i pitanje financiranja obrazovanja odraslih. U posljednjem se dijelu ovog rada analiziraju zemlje u okruženju Mađarske, u sklopu čega se donose statistički pokazatelji uključenosti odraslih u obrazovni sustav i prosjek zaposlenosti, a u usporedbi s nacionalnim prosjekom Mađarske i prosjekom europskih zemalja.

Ključne riječi: financijski okvir; ključne mjere u obrazovanju odraslih; kvaliteta; obrazovanje i osposobljavanje odraslih; zakonski okvir

ABSTRACT

Nowadays, adult education is an increasingly actual theme. Given the rapid changes that are taking place, both in the business and personal fields, there is an increasing need for lifelong education and learning for various actors in society. In everyday terms, adult education refers to formal and non-formal adult education. Like every European country, Hungary also bases its education system on certain documents, policies, values and qualifications. In order to gain insight into the educational system in Hungary, which deals with adult education, it is necessary to study the historical course of development of adult education in this country. Following an overview of the development of adult education in Hungary, the areas of adult education in the Hungarian education system are highlighted, followed by key measures that help to involve adults in the educational system. It is clear that without national authorities, legislative legislation is not enforceable, and therefore they are presented in this paper, as are some statistical indicators on the participation of adults in the educational system in Hungary compared to the European average. In order to achieve adult education, it is important to constantly work on the quality of the education system, so the issue of financing adult education is also important. The last part of this thesis presents an analysis of the countries in the surrounding area of Hungary, with statistical indicators of adult involvement in the education system and employment average compared to the national average of Hungary and the average of European countries.

Key words: financial framework; key measures in adult education; quality; adult education and training; legal framework

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Obrazovanje odraslih – prema konceptualnom određenju	3
2.1. Povijesni tijek razvoja obrazovanja odraslih	3
2.2. Koncepti obrazovanja odraslih	4
2.3. Prednosti obrazovanja odraslih	7
2.3.1. Samostalni učinci	8
2.3.2. Učinci na socijalni položaj.....	9
2.3.3. Učinci preko konteksta	9
2.3.4. Utjecaj na zdravlje	9
2.3.5. Učinci na građanski i društveni angažman	10
2.4. Obrazovanje odraslih i modernizacija	11
2.4.1. Osnovno obrazovanje pismenosti	12
2.4.2. Zajednica obrazovanja i popularnost obrazovanja u zajednici	13
2.4.3. Obrazovanje za posao	13
3. Sustav obrazovanja odraslih u Republici Mađarskoj	15
3.1. Razvoj obrazovanja odraslih u Mađarskoj	18
3.2. Područja obrazovanja odraslih u obrazovnom sustavu Mađarske	19
3.3. Ključne mjere u obrazovanju odraslih u Mađarskoj	22
3.3.1. Pomoć odraslima u poboljšanju njihovih osnovnih vještina	23
3.3.2. Pomoć odraslima u postizanju prepoznatljive kvalifikacije	24
3.3.3. Pomoć odraslima u razvoju ostalog znanja i vještina, ne za strukovne svrhe.....	24
3.3.4. Olakšavanje prijelaza na tržište rada nezaposlenim osobama ili onima kojima prijete nezaposlenost.....	25
3.3.5. Otvaranje visokog obrazovanja za odrasle	25
3.3.6. Omogućavanje odraslim zaposlenicima da razviju svoje radne vještine	25
3.4. Nacionalna tijela nadležna za područje obrazovanja odraslih u Mađarskoj	26
3.5. Zakonska legislativa	28
3.5.1. Glavni provedbeni akti s prikazom nekih vodećih inicijativa za obrazovanje odraslih	36
3.6. Statistički pokazatelji EUROSTAT-a o obrazovanju odraslih u Mađarskoj	39
4. Financiranje u sustavu obrazovanja odraslih u Mađarskoj	44
4.1. Javna nacionalna financiranja.....	44
4.2. Financijska podrška putem strukturnih fondova Europske unije	46

4.3. Učinkovitost ulaganja u obrazovanje i osposobljavanje odraslih.....	47
4.4. Poboljšanje jednakosti pristupa obrazovanju i osposobljavanju za sve	48
4.5. Osiguranje koherentne politike	49
5. Sadržaj obrazovanja i osposobljavanja odraslih u Mađarskoj.....	51
5.1. Jakosti i slabosti sustava obrazovanja odraslih u Mađarskoj.....	54
6. Usporedba sustava obrazovanja odraslih u Mađarskoj sa sustavima obrazovanja odraslih u drugim europskim zemljama.....	57
6.1. Austrija	57
6.2. Slovenija	58
6.3. Srbija	59
6.4. Hrvatska	60
6.5. Rumunjska	61
6.6. Slovačka.....	63
6.7. Statistički pokazatelji analiziranih država	64
6.8. Jakosti i slabosti sustava obrazovanja odraslih u analiziranim državama	69
7. Zaključak	73
Popis tablica:.....	75
Literatura:.....	75

1. Uvod

U današnje je vrijeme sve aktualnija tema obrazovanja odraslih. S obzirom na brze promjene koje se događaju i u poslovnom i u osobnom području raste potreba za cjeloživotnim obrazovanjem i učenjem različitih društvenih dionika. Od 2011. godine suradnja u području obrazovanja i osposobljavanja odraslih vođena je obnovljenom europskom Agendom za cjeloživotno učenje, koja poziva zemlje članice da se usmjere na prioriteta područja koja su postavljena u strategijskom okviru Europe 2020 (Europska komisija, 2010.). Među postavljenim prioritetima posebna se pozornost posvećuje mjerama kojima se svim odraslima omogućava da tijekom svog života razvijaju i poboljšavaju svoje vještine i kompetencije. Drugim riječima, obnovljena agenda bavi se pružanjem usluga odraslima koji nemaju osnovne vještine i koji su prerano napustili inicijalno obrazovanje, a riječ je o, primjerice, osobama s niskom naobrazbom ili osobama bez stečene naobrazbe. Naravno, u obrazovanju odraslih nije naglasak samo na osobama koje su prerano izašle iz formalnog obrazovanja ili koje ga nisu završile, već i na onima koje se odlučuju za različite oblike neformalnog obrazovanja kako bi osnažile svoja znanja i vještine. Dakle, promjene su u području obrazovanja nužne, a s obzirom na zahtjevnost društva za cjeloživotni razvoj osobnih, socijalnih i profesionalnih kompetencija pojedinaca (ASOO, 2012).

U svakodnevnom se jeziku naizmjenično rabe izrazi obrazovanja odraslih i osposobljavanja odraslih. Gotovo je nemoguće razgraničiti obrazovanje odraslih i osposobljavanje odraslih jer postoji očita veza između učenja i stjecanja kompetencija. Te dvije aktivnosti utječu jedna na drugu. Kvalitetan je program osposobljavanja prije svega motivirajuć: potiče polaznike da uče više, tj. potiče autonomno učenje. Osim toga, temelji se na životnim iskustvima učenika, oblikuje njihove osobnosti i prenosi informacije i znanja koja mogu poslužiti i kao osnova za razvoj vještina (Farkas, 2013).

Imajući u vidu sve veću važnost obrazovanja i osposobljavanja odraslih u procesu cjeloživotnog učenja, cilj je ovog rada teorijski prikazati sustav obrazovanja odraslih u Republici Mađarskoj, a sa svrhom uvida u stanje, politike i ključne dokumente u vezi s razvojem vještina i stjecanjem znanja odraslih osoba, i to izvan sustava formalnog obrazovanja.

Ovaj diplomski rad u 2. poglavlju donosi općeniti prikaz obrazovanja odraslih, njegov povijesni tijek razvoja kao i obilježja obrazovanja i osposobljavanja odraslih, što je pak polazišna

točka za teorijsku razradu sustava obrazovanja odraslih u Republici Mađarskoj. Prema tomu, spomenute su i pojedine prednosti s odgovarajućim učincima na obrazovanje odraslih kao i objašnjene uloge modernizacije u određenim područjima obrazovanja odraslih.

Treće poglavlje donosi kratki pregled razvoja obrazovanja odraslih u Mađarskoj, nakon čega se ističu područja obrazovanja odraslih te ključne mjere za poboljšanje obrazovanja odraslih u Mađarskoj. Nadalje, donosi se objašnjenje nacionalnih tijela zaduženih za obrazovanje odraslih te zakonska legislativa u sustavu obrazovanja odraslih u Mađarskoj. Kako bi se teorijski podatci potkrijepili konkretnim brojkama, u nastavku se donose i statistički podatci Eurostata (2019) koji, zapravo, služe kao pokazatelj prisutnosti odraslih osoba u sustavu obrazovanja odraslih u Mađarskoj tijekom godina u usporedbi s Europskim prosjekom. Također, donose se podatci o postotku zaposlenih osoba, a u usporedbi s ciljem EU2020 te prosjekom Europske unije.

Četvrto poglavlje prikazuje financijsku stranu sustava obrazovanja odraslih u Mađarskoj s pregledom javnih nacionalnih financiranja i financiranja preko strukturnih fondova Europske unije. Isto tako, ističe se učinkovitost ulaganja u obrazovanje odraslih te se objašnjava zašto je važno unaprjeđivati jednakost u pristupu obrazovanju odraslih i kako osigurati koherentnu politiku.

Peto poglavlje opisuje sadržaj sustava obrazovanja i osposobljavanja odraslih u Mađarskoj, pri čemu se osobito naglašavaju jakosti i slabosti sustava obrazovanja odraslih. U šestom poglavlju analizirane su zemlje koje se nalaze u okruženju Mađarske te je ukratko prikazan njihov sustav obrazovanja odraslih, statistički pokazatelji zastupljenosti odraslih u obrazovanju i zaposlenosti, kao i određene jakosti tih sustava. U zaključnom dijelu rada iznesena su sva mjerila koja su u radu istaknuta kao najvažnija.

2. Obrazovanje odraslih – prema konceptualnom određenju

2.1. Povijesni tijek razvoja obrazovanja odraslih

Iako je J. H. Judson u knjizi „Povijest obrazovanja odraslih“ iz 1851. godine upravo to utvrdio kao jedinstveno polje, tek je krajem 1960-tih obrazovanje odraslih prepoznato kao različito polje svijeta koje treba učiti i vježbati (Rubenson, 2011). U antičko su vrijeme uočene vrlo ograničene skupine polaznika za organizirane oblike obrazovanja. Platonova *Republika* predstavlja dobro uređen (osmišljen) plan za cjeloživotno učenje za vladajuću klasu te opisuje razdoblja od djetinjstva do srednje dobi. Slični primjeri uočeni su u Egiptu, Kini i Indiji u kojima se tehnološki napredak i složeno upravljanje sustava oslanjalo na obrazovanje i osposobljavanje mladog stanovništva (Kidd i Titmus, 1989., str. 24.). Kasniji oblik obrazovanja odraslih bio je drukčiji jer korijene vuče iz protestantske reformacije na Sjeveru. Srednja Europa krajem 16. stoljeća obrazovanje odraslih približava temeljima s kojima se povezuju prijevodi Biblije i razvoj tiskarstva – čitalačke javnosti. Suvremeni oblici obrazovanja odraslih i učenje svoje korijene imaju u modernizaciji industrijskih procesa koji rezultiraju dalekosežnim promjenama društva krajem 19. stoljeća. Dakle, povijesna evolucija obrazovanja, usponi i padovi slavnih osoba, obrazovnih institucija te politike i reforme promatrani su iz gledišta širih društvenih promjena i sukoba. Razvidno je kako regionalno različiti modeli politike cjeloživotnoga učenja nastaju kao odgovor na kulturne, gospodarske i političke promjene.

Drugu polovicu 19. i prvu polovicu 20. stoljeća obilježava znakovit porast obrazovanja te nacionalnih aktivnosti za odrasle u Europi i Sjevernoj Americi. Kidd i Titimus (1989) obrazovanje definiraju kao diskretnu aktivnost, a ne kao dio koherentnoga polja obrazovanja odraslih. U SAD-u obrazovanje je doživjelo procvat u 20. stoljeću, što je rezultiralo žurnim formiranjem nacionalnih obrazovnih udruga za odrasle. Država koju je pokrenuo Carnegie iz 1924. godine rezultirala je formiranjem Američkoga udruženja za obrazovanje odraslih pod nazivom AAAE (1926. prema Rubenson, 2011). Svrha AAAE-a bila je unaprijediti cjeloživotno učenje koje će služiti kao središnja tema raznih interesnih skupina za obrazovanje odraslih te će utjecati na lokalne, državne i regionalne napore u obrazovanju odraslih, pratiti zakonodavstvo itd. Jedna od prvih aktivnosti AAAE-a bilo je izdavanje priručnika o obrazovanju odraslih, a prvi je takav priručnik objavljen 1928. godine. Do danas je objavljeno ukupno devet priručnika, a posljednje izdanje bilo je 2010. godine. U Europi je stvaranje udruženja za obrazovanje odraslih variralo, ali su se za obrazovanje nastojali udružiti svi pripadnici radničke klase; primjerice,

ženama se obrazovanje ranije uskraćivalo. Prvotni su primjeri toga mehanički instituti i Udruga za visoko obrazovanje radnih ljudi, koja je formirana 1903. godine te preimenovana u Radnička prosvjetna asocijacija (WEA). Već dvije godine kasnije WEA se proširila Australijom, Kanadom i Novim Zelandom gdje je obrazovanje odraslih postalo snažan alat za poticanje novih emigranata da doprinesu novonastalom društvu. Narodne srednje škole i učiteljska udruženja snažno su povezana s radničkim pokretom i drugim društvenim potezom – pojavom mentora u nordijskim zemljama. Znakovit je razvoj razvidan i u Njemačkoj. Riječ je, naime, o početku oblikovanja akademskoga obrazovanja. Jedan je znak sazrijevanja u području obrazovanja odraslih i nicanje lokalnih, nacionalnih, regionalnih i svjetskih organizacija; njihova je snažna internacionalna dimenzija bila razviti karakter evoluirajućeg polja. To je pozicioniralo međunarodni pokret koji promiče obrazovanje odraslih kao način borbe nejednakosti, podržava demokraciju i promiče kulturni, socijalni i demokratski razvoj (Duke, 1994). Pojavile su se obrazovne znanstvene i kulturne organizacije poput UNESCO-a i CONFITEA-e u 1949. godini. Izuzev toga, na konferenciji u Montrealu te godine bilo je nazočno 25 zemalja, a 1997. godine u Hamburgu čak njih 130. Na konferenciji 2009. godine očekivalo se 175 država.

2.2. Koncepti obrazovanja odraslih

Budući da se obrazovanje odraslih počelo pojavljivati kao zasebno područje, odvijale su se stalne rasprave o tome koju terminologiju rabiti za definiranje i gdje postaviti granice. Razumijevanje obrazovanja odraslih ne rezultira samo promjenama tijekom nekog vremena, nego varira ovisno o kulturnim i institucionalnim pitanjima. Sve do 1920. godine tradicija je razgovora bila povezana s određenim aspektima kao što su opismenjivanje migranata, sveučilišno proširenje, strojarski zavodi, obrazovanje radnika koje valja podijeliti u skupine za cjeloživotno obrazovanje odraslih. U SAD-u pojam obrazovanja odraslih postao je uobičajen jer je već označavao različite aktivnosti koje se odnose na obrazovanje odraslih (Rubenson, 2011). U drugim dijelovima svijeta proces profesionalizacije započeo je tek 1960-ih godina, a podrazumijevao je široko korišten generički pojam obrazovanja odraslih. To je, naime, bilo uobičajeno u mnogim europskim zemljama, ali se gotovo potpuno odnosilo na prosvjetljenje u Francuskoj ili poznati *Volksbildung* u Njemačkoj. Pojam obrazovanja odraslih postajao je sve važniji, no obilježavala su ga kolebanja glede njegova definiranja. Selman i Dampier (1991) to primjećuju na različite načine, ali se u definicijama slažu i upotpunjavaju. Smatraju da se za obavljanje sličnoga posla može smatrati obrazovanjem odraslih, kontinuiranim obrazovanjem,

opismenjavanjem, proširenjem. Nadalje, i nazivlje se razlikuje od zemlje do zemlje, ovisno o povijesnoj okolnosti. Najčešće korištena definicija preuzeta je prema UNESCO-u (1976, str. 2), a koja glasi:

„Izraz „obrazovanje odraslih“ označava cijelo područje organiziranih obrazovnih procesa, bez obzira na sadržaj, razinu i metodu, bilo formalno ili na neki drugi način, produžavaju li se ili zamjenjuju inicijalna obrazovanja u školama, sveučilištima i naukovanje od strane osoba koje društvo smatra punoljetnima. Te osobe trebaju razvijati svoje sposobnosti, obogaćivati svoje znanje, poboljšati svoju tehničku ili profesionalnu kvalifikaciju ili se okrenuti novome smjeru i unijeti promjene u njihove stavove ili ponašanja u dvostrukoj perspektivi kao potpun osobni razvoj i sudjelovanje u uravnoteženom i neovisno društvenom, gospodarskom i kulturnom razvoju. Obrazovanje odraslih se ne smije smatrati pojedincem već je to sastavni dio globalne sheme cjeloživotnoga učenja i obrazovanja“ (Rubenson, 2011, str. 4).

Ako je UNESCO-ovu definiciju promatrati kritički, uočava se kako se pojam odraslosti podrazumijeva, što vrijedi i za većinu drugih pokušaja ocrtavanja obrazovanja odraslih. U vrijeme razvoja ljudskih teorija Darkenwald i Merriam (1982) ističu da je obrazovanje odraslih proces u kojem osobe čije su velike društvene uloge karakteristične za status odraslih poduzimaju sustavne i trajne aktivnosti učenja sa svrhom promjene znanja, stavova, vrijednosti i vještina. Obrazovanje se odraslih, dakle, „odnosi na namjerne aktivnosti dizajnirane sa svrhom pokretanja učenja među onima čija dob, društvena uloga ili samopercepcija definira osobu kao odraslu“ (Merriam i Brockett, 1997, str. 8).

Prema spomenutom mišljenju, osobu odraslom ne čini njezina dob, nego ono čime se bavi. Druga se ključna dimenzija UNESCO-ove definicije pak odnosi na posebnu obrazovnu organizaciju za obrazovanje odraslih. U tom se pogledu obrazovanje odraslih odnosi na vlastitu posebnu organizaciju, s metodama i nastavnim planom i programom, koja razlikuje obrazovanje odraslih od ostalih oblika obrazovanja. Verner (1964) obrazovanje odraslih upotrebljava kako bi označio sve obrazovne aktivnosti koje su posebno stvorene za odrasle osobe. Međutim, ta je definicija teže održiva. U prvom redu, nisu svi odrasli koji sudjeluju u obrazovanju odraslih odrasli u smislu društvenih uloga i djelovanja. U drugom redu, obično se napominje da

sudjelovanje u obrazovanju odraslih nije uvijek dobrovoljno, već se radi o nečemu što odrasla osoba mora učiniti kako bi mogla zadržati svoj rad ili kako bi se osigurala od moguće nezaposlenosti. Tradicionalni se obrazac poučavanja promijenio te obuhvaća veći broj studenata koji se kreću u obrazovnom sustavu i na tržištu rada te iz njih izlaze. Teško je stoga prepoznati tko je u prvom, a tko u ponovljenom ciklusu učenja.

UNESCO-ova definicija (1976.) odražava snažne i sve veće pozive da se obrazovanje odraslih tumači kao sastavnica sustava načela cjeloživotnoga učenja. Danas te ideje snažno utječu na politiku obrazovanja odraslih te se pojavljuju različiti modeli koji se razvijaju prema UNESCO-ovoj ideji. U krugovima za obrazovanje odraslih, posebice u anglosaksonskim zemljama, cjeloživotno se učenje najviše ističe, a obrazovanje odraslih sve je zastupljenije. Takav je slučaj u Velikoj Britaniji gdje su odjeli za obrazovanje odraslih preimenovani u odjele za cjeloživotno učenje. Osim toga, jedan od najznačajnijih časopisa nosi naziv *International Journal of Lifelong Education* te se gotovo isključivo usredotočuje na obrazovanje odraslih. Nazivlje se širi jer se od pojma obrazovanja odraslih dolazi do učenja odraslih. Kao što ističu Jurković, Zovko i Kalčić (2018, str.47) „obrazovanje odraslih na različite načine može pružiti mogućnost za razvoj karijere i podržati pojedince tijekom njihova privatnog i profesionalnog života“. Dakle, u današnje se vrijeme rabe tri osnovne kategorije cjeloživotnog obrazovanja odraslih:

a) **Formalno obrazovanje odraslih** „određuje se kao obrazovanje koje se izvodi u institucionalnim i javno verificiranim oblicima, a obuhvaća osnovno obrazovanje, srednjoškolsko obrazovanje, programe prekvalifikacija, osposobljavanja i usavršavanja kao i programe učenja stranog jezika. Formalno obrazovanje odraslih normativno je regulirano. Predstavlja institucionalnu aktivnost koja vodi do ishoda učenja koje je moguće nominirati shodno nacionalnom kvalifikacijskom okviru“ (ASOO, 2017: 9).

b) **Neformalno obrazovanje odraslih** „označava organizirane procese učenja usmjerene na osposobljavanje odraslih osoba za rad, za različite socijalne aktivnosti te za osobni razvoj. Ovaj tip obrazovanja može se promatrati kao svojevrsni dodatak ili dopuna formalnom obrazovanju u procesu cjeloživotnog učenja, a koje se često poduzima kako bi pojedinac stekao određenu ekonomsku korist“ (ASOO, 2017: 10).

c) **Informalno obrazovanje odraslih** odnosi se na učenje koje je proizašlo iz svakodnevnoga života i aktivnosti u svezi s poslom, obitelji ili slobodnim vremenom. Većinom se događa sasvim slučajno i nije povezano s posebnim ciljevima.

2.3. Prednosti obrazovanja odraslih

Ako je govoriti o prednostima obrazovanja odraslih, ponajprije se pojavljuje promišljanje o tome kako različite intervencije u učenju odraslih utječu na njihove promjene tijekom obrazovanja. Pritom je govora o promjenama koje nisu ograničene na pojedinca. Odrasli polaznici zauzvrat mogu pokrenuti promjene u širem smislu utječući tako na dom/obitelj, posao te zajednicu čijim su pripadnicima. Postoji, naime, duboko ukorijenjeno vjerovanje da učenje odraslih može stvoriti osobne, ekonomske i društvene vrijednosti. Riječ je vrijednostima koje mogu potaknuti zanimanje svih; učenika, trenutačnog ili budućeg poslodavca i/ili društva u cjelini. Drugim riječima, pojedinci poslodavci ulažu u učenje odraslih, a očekujući pritom da postoje prednosti različitih vrsta koje valja ostvariti. Prednosti se mogu kategorizirati ovako: kognitivne ili afektivne; psihološke ili bihevioralne; poslovni odnosi ili slobodno vrijeme, očekivane ili neočekivane (Schuller i Desjardins, 2011).

Poticaj za ulaganje (vrijeme, trud, novac i drugi resursi) varira između različitih aktera, ovisno o vrsti vrijednosti i kome ona koristi; u smislu načela govori se o posljedicama u vezi s pitanjem tko mora plaćati obrazovanje (Becker, 1964). Također, prisutne su i posljedice s obzirom na potražnju strukture različitih vrsta intervencija učenja odraslih. Većina odraslih sudjeluje u obrazovanju odraslih s razlogom koji se odnosi na posao (OECD, 2003). Razlozi sudjelovanja utječu na dobru ponudu učenja, uključujući oblik i sadržaj, a što donosi posljedice za potencijalne šire koristi. No, konkretni dokazi o učincima različitih stupnjeva i vrsti školovanja jesu nastavni programi i pedagoški pristupi. Glavnina je studija usredotočena na broj godina školovanja ili najviši stupanj obrazovanja, a prije svega zato što je riječ o podacima koji su razmjerno jeftini za prikupljanje, pa su lako dostupni u socijalnim anketama. Nadalje, nekoliko je studija usredotočeno na učenje odraslih, a teme tih iskustava učenja važne su za širu korist. U biti, veći dio rasprava o prednostima učenja na različitim razinama obrazovanje promatra kao crnu kutiju. Rezultati potvrđuju da učenje odraslih pozitivno utječe na širok spektar zdravstvenih i socijalnih ishoda o kojima pak ovise pojedinačne životne povijesti, društveni kontekst i vrste iskustva učenja (npr. akademskog, strukovnog i slobodno vrijeme) (Feinstein i sur. 2003).

Učenje odraslih može poboljšati zaposlenje i prihode, što je ključni put za ostvarenje brojnih drugih prednosti. Odrasli koji imaju podatke o obrazovanju i osposobljavanju odraslih najvjerojatnije će u manjoj mjeri biti nezaposleni i vjerojatnije će iskusiti rast plaća (OECD, 2005). To se može povezati s većim osobnim zadovoljstvom i autonomijom; osobno zdravlje i sigurnost; kvaliteta odgoja djeteta. Može stvoriti resurse (npr. vrijeme i novac) za uključivanje u društvene, građanske i političke aktivnosti koje zauzvrat pružaju ključne elemente demokratskih procesa; solidarnost i socijalnu koheziju; ljudska prava i mir; kapital, ravnopravnost i odsutnost diskriminacije; ekološku održivost – sve važne dimenzije programa koji učinkovito djeluju na temelju nacionalnog društva (Gilomen, 2003). Uzgred, može se smanjiti sklonost ka kriminalnom i antisocijalnom ponašanju te zadovoljavanje osnovnih potreba za uzdržavanjem i poboljšanjem šanse za uspješan život (Feinstein, 2002). Prema tomu, u nastavku su izneseni i opisani učinci s obzirom na njihov utjecaj na određeno područje.

2.3.1. Samostalni učinci

Učenje može razviti vještinu i spoznaju te može mijenjati osobine i obrasce ponašanja odraslih (OECD, 2007). Obrazovna iskustva također mogu poslužiti prosvjetljenju funkcija (Lauglo i Øia, 2006). Mogu promovirati toleranciju i poštovanje prema drugim skupinama (Turner, 1991.) te se okrenuti socijalnoj koheziji. Mnoga iskustva učenja pomažu ljudima osvijestiti druge ljude oko sebe, ali i kompleksnost procesa uključenih u društvo (Pring, 1999) stvarajući interes za sudjelovanje u procesima društvenih promjena. Pring promovira svijest o vrijednosti ulaganja u budućnosti kao i svijest o rizicima pružanjem uvida u kompromise između troškova i koristi. Otpornost je empirijski povezana sa skupom unutarnjih atributa (tj. autonomija, vještine rješavanja problema, smisao i svrha budućnosti te društvene kompetencije), a na njih sve, vjerojatno, utječe kontinuirano učenje (Howard i sur., 1999). Utjecaj na druga psihološka obilježja uključuje **samoefikasnost** (vjerovanje da pojedinac može utjecati na svijet oko sebe) i **vanjsku učinkovitost** (vjera i povjerenje da će drugi odgovoriti na njihove postupke).

Ukratko, iskustveno učenje može dovesti do šire koristi izravnog oblikovanja onoga što ljudi znaju; razviti kompetencije koje ljudima pomažu da rabe spoznaje kojima će donijeti korist sebi i društvu. Tu je i potencijal za negativne učinke, a napose ondje gdje je pristup mogućnosti učenja nejednak.

2.3.2. Učinci na socijalni položaj

Opisani kanali dijele pretpostavku da obrazovanje utječe na ishode direktnom promjenom samoga sebe. Jasno drukčiji mehanizam sugerira da obrazovanje postoji kao utjecaj koji je neizravan, a djeluje promjenom položaja pojedinca u hijerarhiji društvenih odnosa (Verba i sur., 1978; Campbell, 2006; OECD, 2007). Glavna je pretpostavka da je relativni položaj pojedinaca asocijalna hijerarhija koja omogućuje pristup učenju mogućnosti, a prvotni učinak obrazovanja proizlazi iz njegove sposobnosti da pronađe ljude u toj hijerarhiji. To se može nazvati pozicijskim ili relativnim učinkom. Primjerice, Campbell (2006) otkriva da se neki društveni ishodi najbolje uklapaju u ovaj model: sudjelovanje u politici, pripadnost stranci ili pokušaj utjecaja na politiku lobiranjem. Njegova otkrića podrazumijevaju da postoji čitav radni vijek za povećanje sudjelovanja u učenju odraslih, i to uz očuvanje cjelokupne nejednakosti i povećanje političke participacije. Također, obrazovanje može pomoći ljudima da poboljšaju zdravlje omogućavajući im pristup zdravstvenom tretmanu. Dakle, učenje pojedincima može koristiti povećanjem (ili očuvanjem) njihovoga socijalnog statusa, ali valja imati na umu da korist za širu zajednicu može biti nepostojeća ili čak negativna, tj. nečija korist drugima može štetiti.

2.3.3. Učinci preko konteksta

Učenje odraslih također može utjecati na ulogu konteksta. Konteksti se odnose na obitelj, posao ili zajednicu gdje se pojedinci razlikuju uz određena ograničenja. Učenje odraslih može utjecati na strukturne uvjete izbora i mogućnosti kao i na raspodjelu resursa. Stoga ljudima omogućuje, u određenoj mjeri, da biraju i oblikuju kontekste u kojima žive, posao i vršnjake s kojima se druže. Učinci vršnjaka mogu biti iznimno jaki, a dovode do pozitivnih i negativnih krajeva.

2.3.4. Utjecaj na zdravlje

Nedavne studije ističu značaj odnosa/veza između rezultata obrazovanja i zdravlja (OECD, 2007; Feinstein i sur., 2006). Naime, zdravstveni su stručnjaci tumačili asocijaciju kao oznaku užeg socioekonomskog statusa. Rezultati sada pokazuju da postoje znatne razlike u zdravlju osoba s različitim razinama obrazovanja, a do čega je došlo upravo zbog učinaka obrazovanja, a ne samo zbog razlika koje prethode ili objašnjavaju obrazovanje kao što je to, primjerice, socioekonomski status. Na primjer, Ross i Mirowsky's (1999) u rezultatima potvrđuju da obrazovanje ima zdravstvenih učinaka na sve. Koristeći se rigoroznim metodama, Spasojević

(2003) sugerira da učinak obrazovanja na zdravlje postoji kao i učinak dohotka. Opsežni pregled dokaza o neposrednim učincima obrazovanja zaključno progovara o ekonomskom položaju – osobe s više godina školovanja bitno su povezane s boljim zdravljem, dobrobiti i zdravstvenim ponašanjem (Feinstein i sur., 2006). U određenim su slučajevima dokazi posebno snažni i sugeriraju kauzalnost. Kombinacijom otkrića *Nacionalnog dječjeg razvoja* – studij u Velikoj Britaniji s nizom spoznaja, slučaja koje je prikupio *Centar za istraživanje o širokim prednostima učenja*, Feinstein i sur. (2003) (Bynner i Hammond, 2004; Feinstein i Hammond, 2004) pružaju rijetku analizu o opsegu i prirodi šire koristi odrasle osobe za učenje. Otkrivaju da su odrasli u dobi od 33 do 42 godine koji su pohađali najmanje jedan tečaj češće prestali pušiti te su povećali razinu vježbanja i životno zadovoljstvo. Autori tvrde da takva poboljšanja mogu rezultirati ekonomskim povratkom. Sve su vrste tečaja bile povezane s porastom broja vježbi, ali granični učinci bili su veći za akademske tečajeve povezane sa slobodnim vremenom, a za razliku od stručno usmjerenih tečajeva. Nadalje, čini se da tečajevi za slobodno vrijeme imaju znatno bolji učinak u odraslih osoba koje nisu stekle redovitu školsku naobrazbu. Mnogi odrasli koji nisu završili srednju školu suočili su se s akademskim poteškoćama, pa čak i neuspjehom.

2.3.5. Učinci na građanski i društveni angažman

Učenje odraslih može biti korisno za pružanje mnogih sklonosti koje su korisne za građanski život i doprinos. Svensson je (1996) utvrdio da većina sudionika u studijskim krugovima (oblik popularnog obrazovanja odraslih u Švedskoj) vjeruje da sudjelovanjem razvija korisna znanja. Ljudi su motiviraniji kada imaju određene vještine, a posebno kada osjećaju da društvu mogu što ponuditi. Usput, učenje odraslih koje se odvija među građanima važan je doprinos održavanju društva (Larsson, 1999). Feinstein i sur. (2003) također su istraživali učinak učenja odraslih na raspon građanskih i socijalnih ishoda. Smatraju da odrasla osoba koja uči u ima rašireni utjecaj na društvene i političke stavove, osobito među odraslima koji sudjeluju u tečajevima koji su akademske naravi. Bynner i Hammond (2004) izvještavaju o rezultatima koji sugeriraju da je sudjelovanje na tečajevima obrazovanja odraslih povezano s višim razinama građanske i političke participacije, a uključujući povećano članstvo u skupinama. U onih koji sudjeluju u jednom ili dvama tečajevima vjerojatnost je oko 34 % da će postati članom udruženja. Za razliku od utjecaja na stavove, tečajevi su usmjereni na slobodno vrijeme i najviše utječu na građansku i socijalnu participaciju, posebno među odraslim osobama koje nemaju završenu srednju školu. Pojedini ispitanici u biografskom su terenskom radu istaknuli da iskustveno učenje dovodi do većeg

razumijevanja ljudi iz različitog podrijetla. Svensson (1996) je utvrdila da najmanje 33 % ispitanika ističe da njihov motiv za sudjelovanje u studijskim krugovima jest upoznati druge ljude. Unatoč povezanosti s povećanom društvenom aktivnošću manje je rečeno o učincima učenja odraslih na intencije i svrhe ili druge kvalitativne aspekte različitih skupina ili mreža (Emler i Frazer, 1999). Preston (2004) pokazuje da iskustvena učenja mogu voditi ne samo do širenja društvenih mreža, nego mogu izazvati i njihovo preseljenje i raspuštanje. Povezao je učenje odraslih s povećanjem samopouzdanja i samovrednovanja, koje pomaže motivirati pojedince da se maknu od nezdravih ili čak opasnih odnosa.

Učinci učenja šire se od mjerenih učinaka povećanom produktivnošću u proizvodnji dobara i usluge razmjenjivane na tržištima. Učenje u odrasloj dobi povezano je s raznim stavkama kao što su umanjena kaznenih djela aktivnostima, povećanje socijalne kohezije, promjene u dohotku- distribucija, uštede u socijalnim i medicinskim troškovima. Snažna teorijska očekivanja o široj koristi od učenja odraslih postoje i – iako su manje obilna i manje rigorozna – ovise o utjecaju inicijalnog obrazovanja (obvezno i poslije obaveznog školovanja). Mjerenje neekonomskih rezultata postiže se većim značenjem u mnogim gospodarskim organizacijama. Taj trend donosi niz teških metodoloških pitanja, posebno u uspostavljanju robusnih tehnika za ocjene. Ključno je pitanje koliko je obrazovanje odraslih uključeno u ovu raspravu. Kvantitativni podaci o odrasloj osobi upozoravaju da je učenje općenito slabije nego u početnom školovanju, a zbog čega je učinke teže izmjeriti uporabom konvencionalnih pristupa. Ipak, proširivanje obrazloženja za javna i privatna ulaganja u obrazovanje kako bi se pokrili različiti ishodi (npr. poboljšanje zdravlja i jačanje građanske demokracije) izazov je koji, u konačnici, može ponuditi izvrsne rezultate.

2.4. Obrazovanje odraslih i modernizacija

Razlikuju se tri glavna tipa obrazovanja odraslih, a koje definiraju njihovi glavni sadržaji. Riječ je o tipovima koji su se razvili kao obrazovni običaji u svojstvenim oblicima, a u odnosu na pojedina područja obrazovanja i/ili učenja. Opisani su i analizirani u enciklopedijama:

- osnovno obrazovanje pismenosti (npr. čitanje i pisanje) s pogledom kulturološke integracije u određenoj naciji ili državi
- zajednica obrazovanja i popularnost obrazovanja u zajednici

- obrazovanje za posao, npr. naknadno obrazovanje i osposobljavanje.

Okosnica nedavne rasprave u obrazovanju odraslih jest takozvani sudar obrazovnih kultura. S jedne strane, tu je humanistička usmjerenost na osobno i političko samousmjerenje koje se ističe kao naslijeđeno od tradicionalnih funkcija učenja zajednice i neovisnih obrazovanja odraslih. S druge strane, prisutno je gledište u kojem se rabe sredstva za cjeloživotno učenje u svrhu posla, teoretski naznačeno teorijom ljudskog kapitala te sličnim načinima razmišljanja. Ti se ideološki sukobi odnose na povijesna iskustva, stoga razumijevanje društvenih funkcija obrazovanja odraslih u vlastitom kontekstu može rezultirati složenijim problemima u društvu i zajednici. Teoretska je ideja o modernizaciji, čini se, produktivni stup u razumijevanju više od jedne institucijske stvarnosti, pojmovnih značenja te povijesnih promjena obrazovanja i učenja odraslih. Modernizacija se u tom smislu odnosi se na ekonomske, socijalne i kulturološke promjene. Kapitalistička ekonomija bila je ključni pokretač u ovom modernizacijskom procesu gdje su tradicionalne samostojeće zajednice uključene u veća društva, a utječući pritom na sve aspekte političkih, društvenih i kulturoloških odnosa. Razvoj institucijskog (formalnog) obrazovanja, razmjena neformalnog učenja i obrazovanja samo je jedan od tih uzroka (Olesen, 2011).

Obrazovanje odraslih razvija se usporedno s većom poviješću modernizacije obrazovanja omogućavajući pojedincima da se nose s novim društvenim stvarnostima. Pojmovi odraslosti i individualnosti od ove su povijesti – kao složeni procesi stvaranja pojedinca kao svjesnog društvenog agenta – zamijenili definiciju odraslosti s pomoću ceremonijalne inauguracije.

2.4.1. Osnovno obrazovanje pismenosti

Izvorno razumijevanje pismenosti povezano je s čitanjem i pisanjem. Prototip obrazovanja pismenosti bio je aktivan u nastojanju razvoja društva glede pismenosti i/ili kompenzacije za manjak prikladnog školovanja u modernim društvima. Također, pismenost je – iz društvenog gledišta – preduvjet za građanstvo i socioekonomsko sudjelovanje. Danas je pismenost povezana s multikulturološkim društvima koja izviru u modernoj Europskoj uniji te u ponekim slučajevima s manjinama; s ciljem da razviju kućni odgoj. Međutim, kulturološka integracija ruralne i urbane radničke klase također je uvjet za socioekonomski razvoj. Također, neophodno je naglasiti da pismenost jača karakter pojedinca, ali istodobno mora biti submisivna

u sklopu kulturološke dominacije. Jezik je medijsko sredstvo za pojedinačno iskustvo, a koje je jednako neophodno i za opširno kulturološko iskustvo, povijesno u opširnijem društvu.

Pisani jezik bitno je pridonio socijalizaciji omogućavanjem komunikacije i znanja prenesenog kroz vrijeme i prostor stvarivši tako osnovnu napetost u posrednom i neposrednom ljudskom iskustvu. Doduše, digitalna tehnologija vjerojatno ističe i preuzima odgovornost za novu i radikalniju verziju spomenute napetosti ili čak kvalitetnijeg novog odnosa prema stvarnosti, odnosno proširenoj verziji senzualnog pristupa (Olesen, 2011).

2.4.2. Zajednica obrazovanja i popularnost obrazovanja u zajednici

Svi raznoliki oblici obrazovnih zajednica i popularnosti obrazovanja nalaze se u sklopu zajednice ljudi definirane po religijskim, kulturnim i lokacijskim vrijednostima, političkim opredjeljenjima te ljudima koji često imaju mišljenje i stajalište s obzirom na socijalno, kulturološko te političko samoopredjeljenje. Glavnina ljudi te inačice usvaja kao slobodan prostor za pohranu rezultata učenja na koje ne ograničavaju društveni uvjeti. Međutim, s društvenog stajališta, obrazovanje je odraslih neophodno ako je biti ukorak s modernim, odnosno aktualnim stanjem svijeta te znanja općenito. Znanje nastoji očuvati tradicionalne kulture te na takozvane džepove socijalnog društva ne utječu modernizacija i nastojanja nadogradnje, a s ciljem praćenja aktualnih tema. Takvi su slučajevi često decentralizirani i odvojeni od urbanog dijela svijeta.

Neovisno o tome smatraju li se takve zajednice politički usmjerenima ili ne, učenje je, zapravo, pokušaj stvaranja njihove osobne javne sfere. Dapače, ako je promatrati kulturološki i ekonomski, dijalekt je učenja lokalne zajednice te razvoj društva više od svega drugoga povezan s poslovnom ulogom. S obzirom na to da je glavni pokretač modernizacije kapitalistička industrijalizacija, najbitnija poznata obrazovna aktivnost u Europi u prethodnom stoljeću bio je upravo pokret radničke klase. Razvidno je kako su obrazovne aktivnosti radničkog pokreta u određenom smislu proizvod aktivnog otpora protiv nekih učinaka modernizacije; to je zajedničko obilježje mnogih kulturnih zajednica koje su modernizacijom bile marginalizirane ili osiromašene. Takva kultura vjerojatno je djelomice definirana političkim ili sindikalnim djelovanjem, barem ako je promatrati iz općeg kuta klase (Olesen, 2011).

2.4.3. Obrazovanje za posao

U posljednjih nekoliko desetljeća potreba za izgradnjom radnih kompetencija uglavnom prevladava nad tradicionalnim oblicima obrazovanja i osposobljavanja odraslih u razvijenim

zapadnim društvima. U tradicionalnim društvima međugeneracijski prijenos znanja i kompetencija omogućava reprodukciju radne snage. Modernizacija je donijela osnovnoškolsko obrazovanje i specijalizirane institucije za akademsko i stručno obrazovanje, koje osiguravaju temeljnu, cjeloživotnu kvalifikaciju u početku karijere. U naprednim kapitalističkim društvima taj je način prijenosa znanja sve više pritisnut. Naime, kada se promjene u radu i na tržištu rada odvijaju brže nego generacijski promet u radnoj snazi, tada obrazovanje i osposobljavanje odraslih dolazi kao sredstvo posredovanja kojim se osigurava prilagođavanje rada zahtjevima poslovnog života.

Odluka o obrazovanju odraslih i prekvalifikaciji najčešće je ostavljena na odabir poslodavcima i radnicima, što, dakako, zavisi od toga žele li sudjelovati u kojem programu obrazovanja i osposobljavanja odraslih kako bi stekli dodatne ili nove kompetencije. Međutim, u takvim slučajevima razmjerno su česti tržišni neuspjesi i vrlo nejednaka raspodjela sredstava za osposobljavanje. Pojedini veći poslodavci u tim slučajevima uspijevaju osigurati nadogradnju vještina svojih zaposlenika, ali ne i mobilnost među sektorima i razinama stjecanja kompetencija (Olesen, 2011).

Dakle, važno je zaključiti kako cjeloživotno učenje postaje sve važnije za samo društvo te predstavlja novi diskurs učenja izvan institucionalnog obrazovanja i u društvenoj stvarnosti. Naime, globalizacija donosi neprekidne promjene koje iz dana u dan donose nove činjenice i nova znanja, stoga ako osobe žele ostati ukorak s novim trendovima, svakako je potrebno da nastavljaju svoj put učenja u kakvom programu cjeloživotnog učenja. Danas nije dovoljna samo diploma kako bi se radno mjesto održalo, već je potrebna neprekidna nadogradnja postojećih vještina novim vještinama kao i novim kompetencijama, a sve s ciljem konkurentnosti na tržištu rada. Nakon kratkog pregleda općih karakteristika obrazovanja odraslih, u sljedećim poglavljima naglasak je na sustavu obrazovanja i osposobljavanja odraslih u Mađarskoj.

3. Sustav obrazovanja odraslih u Republici Mađarskoj

Počeci mađarskog obrazovanja sežu u rano srednjovjekovno doba. Mnogo je stoljeća obrazovanje i podučavanje – slično kao i drugdje u Europi – bilo usko povezano s Crkvom. Kako je potvrdio prilično stari zapis kodeksa čuvan u benediktinskom samostanu Pannonhalma u zapadnoj Mađarskoj, u knjižnici su sačuvani brojni često korišteni udžbenici za podučavanje latinske gramatike. To je čvrst dokaz postojanja monaške škole već krajem 10. stoljeća. Stoga je pretpostaviti da je i u srednjovjekovnim vremenima u mnogim drugim krajevima zemlje podučavanje bilo sastavnica monaškog života. Rastuća potražnja za visokokvalificiranim birokratima i svećenicima, a potaknuta širenjem i diverzifikacijom kraljevske dvorske uprave, Crkvu je dovela do osnivanja sveučilišta. Prvo sveučilište osnovano je u Pečuhu u južnoj Mađarskoj 1367. godine, a drugo nešto kasnije u Budimu. Iako su nastavnike obiju ustanova činili ugledni strani učenjaci koje su osnivači pozvali, osnivanje sveučilišta također je jasan pokazatelj postojanja visoko razvijenih samostanskih nastavnih centara u cijeloj zemlji. Oba su sveučilišta bila kratkotrajna i nakon nekoliko desetljeća prestala su postojati zbog nedostatka resursa i nedostatka dovoljnog broja studenata. Osmansko osvajanje i ukidanje suverene državnosti tijekom dva stoljeća gotovo su naglo prekinuli mađarsko školstvo jer se Crkva svela na tišinu i bila je nesposobna ispuniti svoju tradicionalnu civilizacijsku misiju na većem dijelu povijesne Mađarske. Ipak, u krajevima koje su poštedjeli osmanski osvajači Katolička i uskoro Protestantska Crkva nastavile su djelovati u polju obrazovanja. Škole kojima upravlja Protestantska Crkva imale su prvobitnu ulogu u podučavanju mađarskog jezika, a ne latinskog. Krajem 16. stoljeća otvaranje novog učilišta u zapadnoj Mađarskoj obilježilo je ponovno rođenje visokog obrazovanja.

Počeci državno reguliranog obrazovnog sustava povezuju se s vladavinom i imenom carice Marije Terezije, koja je 1777. godine proglasila takozvani *Ratio Educationis*. Taj zakonski akt zacrtao je program uspostave mreže četverogodišnjih osnovnih škole (*népiskola* ili pučka škola), u kojima je jezik nastave i udžbenik bio mađarski, dok je u srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju latinski zadržao svoj dominantni položaj. Prvi su put donesene odredbe koje se odnose na organizaciju obrazovanja nastavnika. Taj prvi sveobuhvatni zakonodavni akt o obrazovanju slijedio je 1806. drugi *Ratio Educationis*. To je učinilo značajan korak k uvođenju obveznog obrazovanja kao i k stvaranju mađarskog jezika poduke u srednjim školama. Formalnim priznanjem škola kojima su upravljale protestantske crkve učinjen je važan

pomak prema prihvaćanju vjerske tolerancije u obrazovnom sustavu (Ministry of Education and Culture, 2008).

Rano 19. stoljeće svjedočilo je velikoj pobjedi mađarskog jezika na svim razinama obrazovanja nakon odluke 1840. kojom je mađarski proglašen službenim državnim jezikom. To je bilo i razdoblje kada su osnovane prve strukovne škole. Tijekom revolucije i rata za neovisnost 1848. – 1849. godine, Vlada neovisne Mađarske donijela je zakonodavni akt o obrazovanju. Akt, iako izričito navodi preveliku moć i kontrolu države nad sadržajem i organizacijom cijelog obrazovnog sustava, potvrdio je da je stroga primjena obveznog karaktera osnovnog obrazovanja isključivo odgovornost uprave. Nakon što su Habsburgovci zauzeli neovisnu Mađarsku 1849. godine, proces modernizacije obrazovanja nakon nekog vremena opet je poprimio novi zamah, ali prema austrijskom obrascu i dominaciji njemačkog jezika u srednjem obrazovanju. U 1850-im godinama u gradovima je uvedeno četverogodišnje, a u selima trogodišnje obvezno obrazovanje. Iako se broj osnovnih škola povećao za otprilike 30 %, samo je manje od polovice stanovništva školske dobi upisano u osnovno obrazovanje, a manje od 2 % državnog proračuna posvećeno je obrazovanju. U srednjem obrazovanju uveden je austrijski model, koji je uspostavio jedinstvenu osmogodišnju gimnaziju i takozvane stvarne srednje škole posvećene prvenstveno matematici i znanosti.

Povijesni politički kompromis 1867. između austrijske i ugarske vladajuće elite doveo je do uspostave Austro-Ugarskog Carstva. Taj razvoj snažno je potaknuo ekonomsku ekspanziju i kulturni napredak zemlje. Uspostava modernog obrazovnog sustava u europskim razmjerima povezana je s imenom Józsefa Eötvösa, velikog pisca i vodećeg liberalnog političara 19. stoljeća, koji je 1867. imenovan ministrom obrazovanja i kulture prve mađarske vlade. Uvođenje i postupna primjena načela obveznog obrazovanja uz zahtijevanje izdvajanja znatnih državnih sredstava ubrzo je donijela opipljive rezultate; između 1870. i 1910. stopa nepismenosti stanovništva pala je s 68,7 na 31,3 %. Organizirano stručno osposobljavanje u školi počelo je 1884. donošenjem Zakona o naučnim školama. Zadaća uspostave i održavanja tih naučnih škola bila je dodijeljena lokalnim vlastima, dok su nadzorne dužnosti zajedno obavljale lokalne vlasti za obrazovanje, trgovinu i industriju (Ministry of Education and Culture, 2008).

Spektakularni gospodarski i kulturni razvoj zemlje na prijelazu 20. stoljeća stvorio je izvanredne izvedbe mađarskih znanstvenika, kreativnih umjetnika i poduzetnika u znanosti,

tehnologiji i u različitim granama umjetnosti. Mnogi su postigli svjetsku slavu i ugled. Izbijanje Prvog svjetskog rata naglo je prekinulo ovaj uzlazni trend. Duboka političko-ekonomska i moralna kriza ranih 20-ih, koja je posljedica poraza pretrpljenog u Prvom svjetskom ratu, raspad Austro-Ugarske monarhije i raspad povijesne Mađarske doveo je do rađanja teritorijalnog revizionizma koji je potaknuo takozvani neonacionalizam koji se bavio hegemonijom mađarske kulture u Karpatskom slivu. Prema Kunóu Klebelsbergu, ocu mađarske ideologije i ministru obrazovanja u Mađarskoj više od desetljeća, ističe se njegova rečenica: „U današnje vrijeme neće mač, već kultura zaštititi našu naciju i ponovno je učiniti sjajnom." Taj je koncept u praksi proizveo ambicioznu obrazovnu i kulturnu politiku. Dosadašnji udio državnog proračuna koji je veći od 10 % bio je posvećen obrazovanju i kulturi. Izgrađene su stotine školskih zgrada, a u cijeloj zemlji izgrađeno je 5000 učionica. Potaknute su akademske aktivnosti i znanstvena istraživanja. Mladi talentirani učenjaci podržani su velikodušnim inozemnim programom stipendiranja.

Katastrofa Drugog svjetskog rata rezultirala je dubokim ekonomskim i moralnim posljedicama. Nove političke snage složile su se glede potrebe cjelokupne demokratske transformacije društva i javne uprave uključujući obrazovni sustav kako bi se ukinule političke i kulturne privilegije vladajućih klasa i postavili temelji demokratskog društva. Među prvim takvim mjerama bilo je uvođenje, u kasno ljeto 1945. godine, osmogodišnjeg obveznog besplatnog obrazovanja po principu jedinstvene javne škole, zvane opće škole. Obrazovanje na srednjoj razini također je prolazilo radikalnim procesom reorganizacije, a različite institucije srednjeg nivoa spojene su u jedinstvenu četverogodišnju srednju školu. U ranim pedesetima komunistička prevlast u javnom obrazovanju postala je apsolutna. Dok je otvoreno i formalno transformiran cijeli obrazovni sustav u poslušni alat komunističke indoktrinacije mladih, ustrojene su brutalne totalitarne metode u organizaciji i nadzoru škola. Pedesete su godine pak svjedočile pokretanju burne nacionalne kampanje za iskorjenjivanje nepismenosti, otvaranje vrata srednjih škola i sveučilišta ženama i mladima siromašnog porijekla. I u tom je razdoblju strukovno obrazovanje proživjelo veliku transformaciju. Česte promjene koje su utjecale na strukturu i na sadržaj strukovnog obrazovanja i osposobljavanja imale su za cilj zadovoljiti velike potrebe u radnoj snazi generirane pretjeranim tempom industrijalizacije, prije svega teške industrije, a zahtijevale su ih velike proizvodne tvrtke. Uvođenje takozvanog veleučilišta u kasnim pedesetima bio je posljednji neuspjeli pokušaj okupljanja općeg obrazovanja i pružanja

praktičnih vještina unutar jedne vrste srednjoškolske ustanove. Svi ti eksperimenti ubrzo nisu uspjeli dati očekivane rezultate.

Od 1949. godine visoko je obrazovanje obilježeno nizom suđenja i znatnim promjenama. Ponavljana „socijalistička reorganizacija“ sektora, kako je prošao omiljeni termin, omogućila je vodećima komunističke partije apsolutnu kontrolu nad visokim obrazovanjem. Brojni visokokvalificirani i ugledni profesori, koje režim naziva nepouzdanima, bili su prisiljeni napustiti profesiju, preveliko pojednostavljenje kurikula nastavnici je proces pretvorilo u poslušno oruđe komunističke indoktrinacije, a nametanje strogih kvota u pogledu omjera učenika radničkih i seljačkih podrijetla te socijalna i obiteljska pozadina učenika postali su osnovni kriterij odabira. Sve je to rezultiralo razvidnim padom kvalitete i učinkovitosti visokog obrazovanja.

Sve značajnija politička i društvena transformacija 1989. – 1990. snažno je doprinijela ukidanju monopola države, demokratizaciji i modernizaciji sustava obrazovanja i osposobljavanja. Obrazovanje je moralo dati adekvatne odgovore na izazove koji proizlaze iz razvijanja novih političkih, ekonomskih i socijalnih uvjeta. Zakon o javnom obrazovanju iz 1993. godine provodi sve slobode – uključujući pravo da Crkva, pravna ili fizička osoba osnuje školu – kao i da roditelji slobodno izaberu školu. Strogo zabranjuje sve oblike diskriminacije. Zakon je zadržao osnovnu strukturu javnog obrazovanja i školskog strukovnog obrazovanja i osposobljavanja i potvrdio trajanje obveznog obrazovanja, ali je pružio mogućnost izbora. Usvajanje 1995. godine i uvođenje Nacionalnog temeljnog kurikuluma od 1998. godine nadalje bilo je značajan korak prema ukupnoj modernizaciji sadržaja i metodologije javnog obrazovanja. Nacionalni temeljni kurikulum postavljanjem općih normi u pogledu volumena i sadržaja predmeta koji će se podučavati i identificiranjem od prvog do desetog razreda osnovne vještine koje će učenici trebati steći tijekom nastavnog procesa uspostavio je sveobuhvatan okvir u vezi s osnovnim ciljevima i sadržajima obrazovanja, a u međuvremenu je školama i nastavnicima dao značajnu autonomiju u odabiru osnovnih metodologija i pedagoških alata za postizanje očekivanih rezultata, pružajući tako dovoljno prostora za razvoj ili prilagodbu inovativnih metoda i alata (Ministry of Education and Culture, 2008).

3.1. Razvoj obrazovanja odraslih u Mađarskoj

Mađarska ima dugu i snažnu tradiciju kao zemlja smještena u središtu Europe, u Karpatskom slivu, a prostire se na površini od 93.030 četvornih kilometara (ReferNet, 2011).

Broj stanovnika Mađarske u 2018. godini bio je 9 778 371. U proteklom desetljeću zbog manjeg broja rođenih i povećanja životnog vijeka stanovništvo stari. Skoro 70 % stanovništva živi u gradovima i urbanim zajednicama, a Budimpešta i njena aglomeracija zauzimaju udio od 30 % ukupnog stanovništva. Kao i u većini europskih zemalja, obrazovanje odraslih u Mađarskoj jest tradicija duga već nekoliko stoljeća, a sadašnja struktura formalnog obrazovanja odraslih – ponajprije večernje i izvanredne institucije na tri razine – razvijena je između 1945. i 1950. godine. Narodni srednjoškolski pokret bio je popularan u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, a postao je manje popularan nakon 1949. zbog različitih političkih razloga. Istovremeno, rastao je „obrazovni“ obrazovanja odraslih u organiziranim oblicima pod državnim nadzorom te je postao široko dostupan. To je tada omogućilo neformalne obrazovne mogućnosti za velik dio društva izvan javnog ili tercijarnog obrazovnog sustava (EAEA, 2011). Neformalno obrazovanje odraslih, kulturno i društveno obrazovanje glavna je domena u Mađarskoj u drugoj polovici 20. stoljeća. To je bio sektor koji je tijekom šezdesetih godina prešao na put profesionalizacije usredotočujući se na pokretanje napredne razine osposobljavanja.

Poslije 1990. godine, nakon političkih i ekonomskih promjena, počinju se oblikovati nove tendencije u obrazovanju odraslih, a prije svega ukidanjem državnog monopola u obrazovanju. Iako su državne i lokalne vlasti još uvijek dominirale, tržište obrazovanja i osposobljavanja razvijalo se i izvan formalnog obrazovnog sustava, i to sa sudionicima iz različitih sredina. Međutim, sektor obrazovanja odraslih u Mađarskoj nije uspostavljen kao jedinstveni sektor. Ne postoji opći pravni, financijski i strukturni okvir. Sektor obrazovanja odraslih više se pojavljuje kao jedan sa segmentiranim aktivnostima u različitim aspektima društvenog i ekonomskog života. Učenici iznad obavezne školske dobi mogu sudjelovati u učenju odraslih. Obvezno školovanje traje do kraja školske godine u kojoj učenik navršava 16 godina života. Prema terminologiji utvrđenoj zakonodavstvom, odrasli mogu učiti ili u obrazovanju odraslih ili u osposobljavanju odraslih.

3.2. Područja obrazovanja odraslih u obrazovnom sustavu Mađarske

Obrazovni sustav u Mađarskoj obuhvaća tzv. *school-based* obrazovanje odraslih, a uključujući programe usmjerene na stjecanje primarne, sekundarne ili više razine obrazovne kvalifikacije, i/ili strukovno osposobljavanje. Osim toga, neformalno obrazovanje (*non-formal education*) također je sve više prisutno, a posljednjih nekoliko godina zasniva se na programima

usmjerenima prema traženju određenog posla. U obama slučajevima cilj je očuvati status zaposlenosti sudionika ili pomoći u njihovom uključivanju na tržište rada. Takvim programima osposobljavanja stječu se vještine i kvalifikacije koje daju opipljivu važnost očekivanjima i potrebama za tržište rada (Laki, 2013). Izuzev strukovnog dijela programa obrazovanja odraslih, opći obrazovni kurikulum i jezično osposobljavanje također su istaknuti u zakonskom dokumentu *Act CI of 2001 on Adult Education*. Tvrdi se kako je *jedna od osnovnih funkcija* mađarskih ustanova za obrazovanje odraslih upravo olakšavanje stjecanja primarnog obrazovanja ili prvog certifikata strukovnog osposobljavanja. U razvijenim društvima ta tzv. funkcija popunjavanja praznina (eng. *gapfill function*) potiče, u najmanju ruku, završavanje primarnog školovanja ili uspješno diplomiranje na programima strukovnog osposobljavanja. Tu su, u prvom redu, uključene dobne skupine između 16 i 29 godina (Szöllösi, 2010). Pritom šesnaestogodišnji učenici mogu, umjesto da se nastave školovati u redovnom obrazovnom sustavu, nastaviti svoje obrazovanje unutar okvira obrazovanja odraslih. Tada mogu biti izvanredni učenici ili učenici na daljinu s obzirom na to da takav način možda bolje odgovara njihovu radnom rasporedu, obiteljskoj situaciji ili drugim uvjetima, npr. njihovoj dobi i stupnju postignutih znanja i vještina. Prema podacima OECD-a (2014) godinama se broj učenika u osnovnim školama u sustavu obrazovanja odraslih kretao oko 2000. Na srednjoškolskim je programima tijekom akademske godine 2012./2013. bilo gotovo 86 tisuća učenika. Međutim, dok je popularnost strukovnih škola pokazala znakovito povećanje, suprotan trend primijećen je u onim školama koje nude tradicionalne potvrde o završetku srednje škole. U posljednjih nekoliko godina broj se učenika u strukovnim školama za odrasle udvostručio, a u tradicionalnim školama i strukovnim školama s tradicionalnim srednjoškolskim kurikulumom smanjio se za oko 10 tisuća.

Druga funkcija obrazovanja odraslih jest stručno i profesionalno usavršavanje pojedinaca tijekom njihova aktivnog radnog vijeka radi poboljšanja njihovih mogućnosti zapošljavanja (Laki, 2013). U razvijenim zemljama te zadatke obično provode poslodavci koji programe osposobljavanja prilagođavaju njihovim posebnim potrebama i zahtjevima. *Treća glavna funkcija* obrazovanja odraslih jest pružiti tržišne vještine i znanja ljudima programima poticanja zapošljavanja; npr. interni, eksterni ili drugi tečajevi koje organiziraju poslodavci. Naposljetku, *četvrta funkcija* obrazovanja odraslih u Mađarskoj jest pridonijeti efikasnosti stručnog osposobljavanja tzv. dopunskim tečajevima, povećati mogućnosti zapošljavanja za sudionike te zaštititi postojeće poslove i radna mjesta (Bajusz, 2009 prema Laki, 2013).

Zaključiti je kako se sustav obrazovanja odraslih u Mađarskoj može promatrati kao obrazovanje odraslih (adult education) i osposobljavanje odraslih (adult training). Pritom se obrazovanje odraslih temelji na školskom formalnom obrazovanju gdje je odraslima pružena takozvana druga šansa da steknu diplomu u formalnom ili strukovnom obrazovanju, dok osposobljavanje odraslih jest vrsta obrazovanja koje se pruža odraslim učenicima izvan školskog sustava. Prema izvješću Europske komisije (2018), sa stajališta financiranja i zakonskih propisa utvrđene su tri glavne kategorije osposobljavanja odraslih u Mađarskoj.

Prva se odnosi na osposobljavanje odraslih regulirano Zakonom o osposobljavanju odraslih (*Act LXXVII of 2013 on Adult Training*). U tom se Zakonu iznose četiri točke ključne za osposobljavanje odraslih:

- A – programi stručnog osposobljavanja navedeni u Nacionalnom registru kvalifikacija (bez obzira na podrijetlo sredstava). To osposobljavanje obično se smatra dijelom formalnog obrazovanja i osposobljavanja jer završava formalnom stručnom kvalifikacijom registriranom u Nacionalnom registru kvalifikacija (National Qualifications Register, NQR);
- B – javno financirani programi stručnog osposobljavanja koji nisu navedeni u Nacionalnom registru kvalifikacija;
- C – opći ili drugi jezični tečajevi koji su javno financirani;
- D – javno financirani drugi tečajevi (poput informatičkih tečajeva i slično).

Druga kategorija odnosi se na ostalo osposobljavanje za odrasle, a kojim upravlja država. Osposobljavanje kojim upravlja bilo koji oblik sektorskog zakonodavstva, tj. državna tijela ili Crkva, izuzeto je iz Zakona o osposobljavanju odraslih. To bi, između ostalog, moglo biti osposobljavanje u vezi s reguliranim profesijama, obvezno osposobljavanje kojim zaposlenici koji rade na određenom poslu trebaju udovoljiti određenim zakonima ili propisima. Na primjer, obvezna obuka u svezi s regulacijom prijevoza zahtijeva preduvjet da se osposobi za stjecanje vozačke dozvole. Ova kategorija, naime, uključuje i stručno usavršavanje koje se nudi javnim službenicima ili drugim javnim zaposlenicima poput učitelja, zdravstvenih radnika, socijalnih radnika, crkvenih zaposlenika, a kako bi ispunili svoje zakonske obveze za održavanje kontinuiranog profesionalnog razvoja. Osposobljavanje u toj kategoriji može se financirati

privatno ili javnim resursima. Pružatelji te vrste osposobljavanja moraju se pridržavati samo posebnih zahtjeva sadržanih u odgovarajućem sektorskom zakonodavstvu.

Treća kategorija jest privatno financiranje osposobljavanje odraslih. Riječ je o vrsti osposobljavanja koju ne regulira država. Prema tomu, osposobljavanje koje ne regulira država i koje nije javno financirano ne označava se kao aktivnost osposobljavanja odraslih, te se može slobodno provoditi bez pozivanja na regulatorne zahtjeve. Takva osposobljavanja isključivo su temeljena na tržišnim mehanizmima. Uzgred, poslodavci mogu organizirati i usavršavanje u poduzeću za svoje zaposlenike ovisno o njihovim potrebama. Svako osposobljavanje koje pripada ovoj kategoriji, koja se provodi na komercijalni način, mora biti u skladu s općim zakonom o pravima i zaštiti potrošača.

Ako je govoriti o politikama učenja odraslih, uočljivo je kako one, zapravo, pokrivaju prilično ograničen dio cjelokupnog učenja odraslih u zemlji. Politika učenja odraslih u Mađarskoj odnosi se samo na obrazovanje odraslih integrirano u formalni obrazovni sustav te na osposobljavanje odraslih regulirano Zakonom o osposobljavanju odraslih. Ta područja uključuju formalno opće i formalno strukovno obrazovanje i osposobljavanje odraslih kao i neformalno, strukovno javno financirano osposobljavanje, jezično i drugo opće osposobljavanje. Ostala osposobljavanja odraslih koje regulirala država podložna su drugim sektorskim politikama, dok osposobljavanje odraslih koje ne regulira država financiraju odrasli sudionici ili njihovi poslodavci te drugi privatni sponzori. U svim tim slučajevima politika učenja odraslih ne može se miješati ostavljajući tako veći dio sektora obrazovanja odraslih otvoreno mehanizmima slobodnog tržišta.

3.3. Ključne mjere u obrazovanju odraslih u Mađarskoj

Od procesa tranzicije u ranim 90-im godinama odredbe učenja odraslih Mađara znatno su zastupali privatni pružatelji usluga. Privatni pružatelji prilično su raznoliki i segmentirani, a oni koji su uspjeli održati svoje poslovanje morali su njegovati vrlo fleksibilan organizacijski model zbog promjenjive prirode tržišta. Uz neke veće, ponekad industrijski usmjerene pružatelje, postoji i mnogo malih tvrtki, gdje poneke tvrtke djeluju kao organizatori osposobljavanja, a održavajući otprilike 2 – 5 stalnog osoblja za koordinaciju i administrativni rad, dok nastavnike zapošljavaju na osnovi ugovora o djelu. U pogledu javnih pružatelja usluga, Türr István institut za osposobljavanje i istraživanje nekada je bio glavni javni agent u tom sektoru, sve dok nije

zatvoren i pripojen mađarskoj generalnoj upravi za socijalna pitanja i zaštitu djece u kolovozu 2016. godine. Međutim, dio je njegova kapaciteta za osposobljavanje održan i planira se posebno rabiti u nacionalnim programima za socijalnu uključenost pod upravom Ministarstva za ljudske kapacitete.

Od reorganizacije ustanova strukovnog obrazovanja u 44 regionalno uspostavljena Centra za strukovno obrazovanje i osposobljavanje pri Ministarstvu za nacionalnu ekonomiju u srpnju 2015. godine njihova uloga u pružanju obrazovanja i osposobljavanja odraslih neprestano jača. Najznakovitiji su javni akteri u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja odraslih u nacionalnim programima koji su u tijeku ili će uskoro biti pokrenuti i financirani strukturnim fondovima Europske unije. Ostale vrste institucija u javnom obrazovnom sustavu, uključujući osnovne i srednje škole, također pružaju tečajeve za odrasle. Uz formalne programe obrazovanja odraslih (IKT i jezični tečajevi), često im se pružaju i programi za stjecanje osnovnih vještina. Ostale javne ustanove, poput mreže kulturnih kuća i knjižnice kao i nevladine agencije, civilne i crkvene organizacije, također su važni akteri u sustavu pružanja osposobljavanja usmjerenih na, između ostalog, posebne, teško dostupne skupine ljudi. Ipak, njihova baza resursa za pružanje osposobljavanja nije stalna i smanjuje se tijekom posljednjih nekoliko godina.

U nastavku će se istaknuti i opisati ključne mjere koje daju važnost obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Mađarskoj.

3.3.1. Pomoć odraslima u poboljšanju njihovih osnovnih vještina

Institucije za formalno obrazovanje (osnovne i srednje škole) pružaju školske programe druge šanse za one koji žele steći potvrdu o završetku osnovnog ili srednjeg obrazovanja. Izuzev toga, ne postoji sustavno pružanje učenja osnovnih vještina, a prilike često ovise o programima koji su dostupni privremeno, a u obično su povezani sa strukturnim fondovima Europske unije. Najznačajniji pružatelj učenja o osnovnim vještinama kao i obrazovnim programima druge šanse nekada je bio spomenuti Türr István institut za osposobljavanje i istraživanje. Njegov rad najvjerojatnije će zadržati Mađarska generalna uprava za socijalna pitanja i zaštitu djece u nadolazećim programima socijalne uključenosti u okviru Operativnog programa za razvoj ljudskih resursa. Od 2016. do 2018. godine operativni program ekonomskog razvoja i inovacija „Osposobljavanje ljudi niskog obrazovnog statusa i onih zaposlenih u programima javnog rada“, bio je glavni izvor financiranja tečajeva osnovnih vještina ponajprije usredotočenih na sudionike

programa javnog rada. Ako je promatrati prosječno, u proteklih nekoliko godina u javnom je radu bilo oko 200 000 ljudi, od kojih je većina bila dugotrajno nezaposlena, a postati aktivan na tržištu rada za njih je predstavljalo veliki izazov.

Još jedan bitan segment osnovnih vještina zasniva se na naglasku digitalne inkluzije. Tako su mnogi pružatelji usluga uvidjeli prilike za pružanje programa koji će odraslima omogućiti stjecanje digitalne kompetencije. U takve aktivnosti uključile su se i privatne i javne institucije, ali i neprofitne udruge koje su na temelju centralno razvijenih kurikuluma razvijale digitalne vještine u odraslih učenika.

3.3.2. Pomoć odraslima u postizanju prepoznatljive kvalifikacije

Osnovne, niže i više srednjoškolske kvalifikacije odraslima su dostupne kao redovni programi ili kao večernje škole s pomoću uspostavljenog školskog sustava. Za one koji žele odabrati drugi put za stjecanje srednjoškolske kvalifikacije dostupni su alternativni školski programi, uglavnom u većim gradovima kojima upravljaju nevladine organizacije. Poticaji za stjecanje prve ili druge strukovne kvalifikacije osigurani su vladinom inicijativom koja programe strukovnog obrazovanja u školama pruža besplatno za svaku odraslu osobu. Spomenuta je mogućnost – otkad je uvedena u rujnu 2015. godine – doprinijela povećanju broja sudionika u obrazovanju odraslih za 44.000. Uvjeti i zahtjevi završetka isti su kao i za mladog učenika u redovitom obrazovnom programu, ali odrasli polaznici mogu steći kvalifikacije u roku od jedne do dvije godine.

Centri za strukovno obrazovanje i osposobljavanje, ali i drugi privatni pružatelji usluga, a ponekad i nevladine, pa čak i crkvene organizacije, mogu pružiti osposobljavanje s kvalifikacijom iz Nacionalnog registra za osposobljavanje. U 2016. godini 433 pružatelja usluga zajedno je provelo 10404 tečajeva i pridonijelo stjecanju kvalifikacija 130.169 odraslih osoba. Trajanje je tih programa raznoliko, tj. traje od 1 do 2 mjeseca pa do 1,5 do 2 godine. Tečajeve financira Nacionalni fond za zapošljavanje te strukturni fondovi Europske unije, ali polaznici često doprinose ili čak i plate vlastito obrazovanje na višim razinama.

3.3.3. Pomoć odraslima u razvoju ostalog znanja i vještina, ne za strukovne svrhe

Te su vrste mjera istaknute u Okvirnoj strategiji cjeloživotnog učenja (eng. *the Lifelong Learning Framework Strategy*) za razdoblje 2014. – 2020. godine. Tu su nazočni pružatelji usluga s dugogodišnjim iskustvima, među kojima su i kulturni instituti, nevladine organizacije

poput narodnih srednjih škola i „TIT“ (Društvo za razmjenu znanstvenih znanja) i slično. U vrijeme ekonomske krize dostupni resursi za takve programe učenja drastično su se smanjili, ali programi utemeljeni u zajednici podržat će se u sklopu mjera Programa razvoja ljudskih resursa (programi neformalnog i informalnog učenja koji podupiru cjeloživotno učenje) u razdoblju do 2020. godine.

3.3.4. Olakšavanje prijelaza na tržište rada nezaposlenim osobama ili onima kojima prijete nezaposlenost

Te se mjere financiraju iz Nacionalnog fonda za zapošljavanje i intervencija iz Prioriteta 5 u okviru Operativnog programa ekonomskog razvoja i inovacija od prosinca 2015. do prosinca 2021. godine. Jedna od glavnih intervencija jest ciljanje mladih koji su mlađi od 25 godina. U 2016. godini 16.000 nezaposlenih mladih sudjelovalo je u programima osposobljavanja radi stjecanja kvalifikacija koje izravno vode zapošljavanju. Postoje i druge mjere koje su usmjerene na mlade, promicanje poduzetništva, stažiranja u poduzećima kao i tranzitni program koji uključuje kombinirano osposobljavanje i zapošljavanje. Pojedine mjere o osposobljavanju najavljene su u godišnjim cikličkim osnovama, ali dostupne ponude za osposobljavanje ovise o stvarnim proračunskim izdvajanjima iz nacionalnih resursa, dok su druge mjere privremeno dostupne i povezane s operativnim i programskim ciklusima strukturnih fondova. U ovoj mjeri djeluju uglavnom centri za strukovno obrazovanje i osposobljavanje, privatni pružatelji usluga kao i nevladine organizacije.

3.3.5. Otvaranje visokog obrazovanja za odrasle

Prema statistikama Ministarstva za ljudske resurse, u Mađarskoj je odraslih upisano u visoko obrazovanje bilo 85.019, od čega je 71 % bilo financirano javnim, a 29 % privatnim sredstvima. Od toga je 10 % odraslih osoba primljeno na tercijarni strukovni program kratkog ciklusa, bilo je 70 % prvostupnika ili polaznika na magisteriju, a ostatak je primljen na izvanredne programe.

3.3.6. Omogućavanje odraslim zaposlenicima da razviju svoje radne vještine

Programi za osposobljavanje zaposlenika već su spomenuti u prethodnom programu strukturnih fondova Europske unije, a značajna sredstva dodijeljena su zbog ogromnog pritiska gospodarstva na konkurentnost. U se smislu podržavaju informatičke i jezične vještine za zaposlenike i one koji traže posao te ključne kompetencije za zapošljavanje i učenje osnovnih

vještina na radnom mjestu. Vlada s udrugom IKT Mađarske najavljuje program digitalne radne snage, kojim se uvode strateške mjere kojima će se poboljšati digitalne kompetencije zaposlenih, a posebno u pogledu izazova digitalne transformacije i industrije. Planirano je da se takve mjere provedu od 2018. do 2020. godine.

3.4. Nacionalna tijela nadležna za područje obrazovanja odraslih u Mađarskoj

Ako je govora o upravljanju, obrazovanjem odraslih u velikoj se mjeri upravlja s nacionalne razine. Za obrazovanje odraslih zadužena su dva Ministarstva:

- Ministarstvo nadležno za obrazovanje (Ministarstvo za ljudske kapacitete) odgovorno je za koordinaciju područja politike u svezi s cjeloživotnim učenjem, socijalnom inkluzijom kao i strategijama protiv ranog napuštanja škole. Također, nadzire razvoj i provedbu operativnog programa za razvoj ljudskih resursa. U pogledu obrazovanja odraslih, ovo je Ministarstvo nadležno za školsko formalno obrazovanje odraslih, osnovne i opće srednje škole kao i za visokoškolske ustanove
- Ministarstvo nadležno za zapošljavanje (Ministarstvo za nacionalnu ekonomiju) zaduženo je za politiku zapošljavanja, a uključujući strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih. Portfelj odgovornosti ovog Ministarstva, između ostalog, uključuje razvoj i provedbu strategije zapošljavanja (koja uključuje i strukovno obrazovanje i osposobljavanje); razvoj i provedba Operativnog programa ekonomskog razvoja i inovacija kao sredstva politike financiranja; pružanje strukovnog obrazovanja odraslima u školi; i izvanškolske programe osposobljavanja odraslih (uključujući strukovne i nestrukovne tečajeve) regulirano Zakonom o osposobljavanju odraslih. Ipak, pojedinačne stručne spremne reguliraju ministarstva nadležna za određenu struku. Nacionalno vijeće za strukovno osposobljavanje i osposobljavanje odraslih osoba savjetodavno je tijelo ministru.

Na subnacionalnoj razini odbori za razvoj i osposobljavanje godišnje odlučuju na županijskoj razini – na osnovu podataka o tržištu rada, a o tome koji bi se tečajevi strukovnog obrazovanja i osposobljavanja odraslih trebali javno financirati. Zavodi za zapošljavanje provode osposobljavanje za nezaposlene prema naredbama vladinih ureda. Uloga je općina u osposobljavanju odraslih prilično ograničena i uglavnom se odnosi na element obveznog osposobljavanja u javnim programima rada, u kojem općine odabiru sudionike osposobljavanja.

Važna uloga pruža se i Mađarskoj trgovinskoj i industrijskoj komori, koja u ovome sektoru čak djeluje kao autoritet. Naime, Komora vodi elektronički registar zahtjeva za strukovnim programima osposobljavanja odraslih na temelju odluke povjerenstva koje čine predstavnici Komore i Ministarstva za nacionalnu ekonomiju. Autoritativnu funkciju provedbe Zakona o osposobljavanju odraslih ranije je nosio Nacionalni ured za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i učenje odraslih. Od 2017. godine te funkcije dodijeljene su Uredu vlade okruga Pest.

Glavne nacionalne strategije koje oblikuju kontekst pružanja učenja odraslima uključuju (Eurydice, 2019):

- Strategiju utvrđivanja razvojnog cilja politike zapošljavanja između 2014. i 2020.
- Nacionalna strategija socijalne uključenosti 2011. – 2020.
- Strategija za borbu protiv napuštanja školovanja bez certifikata između 2014. – 2020.
- Okvirna strategija politike cjeloživotnog učenja 2014. – 2020.

Prioriteti i akcije Strategije cjeloživotnog učenja, strategije zapošljavanja, socijalne uključenosti i ranog napuštanja školovanja kao i odgovarajući operativni programi razrađeni za operacije strukturnih fondova Europske unije u razdoblju 2014. - 2020. koherentni su i pokrivaju izrazito velik udio osposobljavanja odraslih koje se financira iz javnih (nacionalnih i EU) resursa u razdoblju 2014. – 2020. godine. Nacionalni resursi namijenjeni osposobljavanju vrlo su dobro integrirani u proračun operativnih programa koje sufinancira Europska unije, pa je nebitno analizirati politiku osposobljavanja izvan operacija strukturnih fondova Europske unije. Iako nisu izričito izraženi, ciljevi tih strategija, utvrđene mjere i programi te indikativna raspodjela resursa jasno ocrtavaju ključne prioritete učenja odraslih za sljedeće razdoblje:

- Promicati konkurentnost radne snage
- Poboljšati zapošljivost niskokvalificiranih odraslih osoba i osoba koje sudjeluju u programima javnog reda
- Osigurati osnovne vještine i formalne opće osnovne i srednje ili stručne kvalifikacije za one koji su u više nepovoljnoj situaciji.

Vladino veliko angažiranje u omogućavanju iskorištavanja procesa digitalizacije, poticaja i izvora za promicanje blagostanja u društvu započeto je vladinom Uredbom 2012/2015 (XII. 29) o programu digitalne dobrobiti (prevedeno službeno kao Program digitalnog uspjeha) krajem 2015. To je rezultiralo - između ostalog - mađarskom digitalnom obrazovnom strategijom provedenom u listopadu 2016. godine. Strategija ima transverzalni karakter i nadopunjuje niz drugih provedenih strategija, kojima pripadaju i spomenute. Strategija učenju odraslih posvećuje posebno područje, a formulirani ciljevi i odgovarajuće mjere izazivaju sektor učenja i osposobljavanja odraslih u pogledu učinkovite ponude digitalnih kompetencija za društvo i gospodarstvo kao i iskorištavanje digitalizacije u promicanju i poboljšanju učinkovitosti učenja odraslih. Stvarni kontekst politike uvelike je određen nedostatkom opće radne snage te nedostatkom kvalificirane radne snage u određenim industrijama, što sužava mogućnost poticanja ekonomskog rasta. Vlada je također odlučila smanjiti broj ljudi u aktivnoj dobi koji žive od naknada i postići stanje u kojem, zapravo, nema nezaposlenosti, osim onih u tranziciji na tržištu rada. Svi ti čimbenici sve više pritišću sustav obrazovanja i osposobljavanja odraslih. S jedne strane, trebalo bi pružiti odgovarajuće vještine i osobama koje traže posao, a zaposlenima omogućiti da ispune potražnju na tržištu rada, ali i povećati prilagodljivost i produktivnost zaposlenika. S druge strane, moraju se osigurati učinkovita sredstva onima iz javnih programa kako bi unaprijedili svoje vještine i natjecali se na tržištu rada, a valja ublažiti i nedostatak radne snage te aktivirati one koji su duže vrijeme neaktivni, a kako bi mogli sudjelovati u programima javnog rada.

3.5. Zakonska legislativa

Pravni okvir učenja odraslih u Mađarskoj predviđen je Zakonom CLXXXVII iz 2011. o strukovnom obrazovanju i osposobljavanju s ciljem poboljšanja kvalitete strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te Zakonom o obrazovanju odraslih (Zakon LXXVII iz 2013.), koji je usmjeren na sljedeće (Eurydice, 2019):

- usredotočenost na potrebe poslodavaca, jačanje usmjerenosti sustava učenja odraslih na tržištu rada
- podizanje kvalitete: povećanje razine znanja stečenog u obrazovanju odraslih izvan školskog sustava na razinu znanja stečenog u školskom sustavu
- pružanje transparentnije regulacije

- učinkovitiji nadzor sektora radi osiguranja javnih ulaganja (očuvanje nacionalnih i EU resursa).

Preambula Zakona LXXVII iz 2013. o obrazovanju odraslih daje opći cilj politike: „kako bi stanovnici Mađarske bili sposobni nositi se s izazovima ekonomskog, kulturnog i tehnološkog razvoja; uspješno ući u svijet rada; uspjeti u životu i imati poboljšanu kvalitetu života zahvaljujući učenju, potrebno je bolje organizirati strukovno osposobljavanje, jezično osposobljavanje i osposobljavanje koje podržava država te tako poboljšati kvalitetu sadržaja i pojačati nadzor nad provedbom. Glavni su zadaci obrazovanja i osposobljavanja odraslih (Eurydice, 2019):

- potaknuti odrasle osobe na stjecanje nedostajućih (prvih) kvalifikacija
- uvesti javno financirane programe osposobljavanja i programe stručnog osposobljavanja za skupine u nepovoljnom položaju na tržištu rada, posebno za odrasle osobe s niskim kvalifikacijama i Rome kako bi se poboljšala njihova zapošljivost
- promicati opće i stručno osposobljavanje odraslih osoba sufinanciranih iz Europskog strukturnog fonda.

Posljednjih godina uvedene su dvije izmjene i dopune Zakona CLXXXVII iz 2013. o obrazovanju i osposobljavanju odraslih kako bi se ispravili određeni netočni dijelovi nedavno uvedenog novog zakona koji se odnosi na sljedeće:

- Prema izmjeni Zakona iz 2015. godine, ustanove za obrazovanje i osposobljavanje odraslih aktivnosti osposobljavanja mogu provoditi isključivo unutar vlastitih organizacija, što znači da ne mogu ugovarati s drugim organizacijama realizaciju njihovih tečajeva. Njima je još uvijek dopušteno da angažiraju vanjske predavače, da iznajme prostor za osposobljavanje te da sklope ugovor za provedbu praktičnog dijela osposobljavanja (Magyar Közlöny, 2015)
- Prema tom amandmanu, ustanove za obrazovanje i osposobljavanje odraslih mogu organizirati module samo ako su polaznici pohađali stručno osposobljavanje radi stjecanja odgovarajuće stručne kvalifikacije u ustanovi. U praksi to znači da polaznici programa

osposobljavanja koji nisu završili određeni modul tečaja koji je organizirala ustanova mogu polagati test tog određenog modula samo u ustanovi određenoj zakonom

- Ako je govoriti o regulaciji najava i poziva na osposobljavanje, pružatelji osposobljavanja moraju učiniti sljedeće: jasno naznačiti je li najavljeni tečaj za osposobljavanje ovlašten; moraju navesti registracijski broj tečaja; ne mogu rabiti naziv kvalifikacije koji odgovara nazivu tečaja osposobljavanja navedenih u Nacionalnom registru osposobljavanja, a da pružatelj usluga za to nema dozvolu; prema drugoj izmjeni (2016) Zakona, stručno povjerenstvo za obrazovanje odraslih provodi vanjsku reviziju ustanova za obrazovanje i osposobljavanje odraslih svake druge godine (Magyar Közlöny, 2016).

Sljedeće tri uredbe također su važne u regulaciji obrazovanja i osposobljavanja odraslih:

- 58/2013 (XII. 13) ministrova Uredba Ministarstva nadležnog za ekonomiju o okvirnom sustavu osiguranja kvalitete i članova stručnog povjerenstva za obrazovanje i osposobljavanje odraslih s detaljno uređenim zadacima i postupcima
- vladina uredba 393/2013 (XI. 12) o pravilima postupaka i zahtjevima davanja dopuštenja ustanovama koje započinju osposobljavanje, o registru tih institucija i kontroli nad njima
- 14/2014 (III. 31.) ministrova Uredba Ministarstva nadležnog za ekonomiju o pravilima djelovanja stručnjaka za obrazovanje i osposobljavanje odraslih te programa za stručnjake u području obrazovanja i osposobljavanja odraslih (Europska komisija, 2018).

Zakonodavne promjene utjecale su na dva glavna dionika u području obrazovanja odraslih: Nacionalni zavod za zapošljavanje i Nacionalni zavod za strukovno obrazovanje i osposobljavanje odraslih. Dvije organizacije dobile su novo ime kao rezultat spajanja s trećom organizacijom, mađarskim inspektoratom rada. Nova organizacija osnovana je u prosincu 2014. godine i naziva se Nacionalni ured za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i učenje odraslih (eng. *National Office of Vocational Education and Training and Adult Learning*). Ta institucionalna promjena bila je definirana u četiri vladine uredbe (Magyar Közlöny, 2014):

- Vladina uredba A 318/2014. (XII. 13.) o izmjeni vladinih uredbi o ukidanju Nacionalnog ureda za rad i uspostavljanju Nacionalnog ureda za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i učenje odraslih

- Na temelju vladine Uredbe (319/2014 (XII. 13.) u prosincu 2014. osnovan je novi Nacionalni ured za strukovno obrazovanje, osposobljavanje i učenje odraslih (Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal, 2019)
- Istodobno, prema vladinoj Uredbi (320/2014 (XII. 13.) Nacionalni zavod za zapošljavanje zatvoren je 31. prosinca 2014 .
- Türr István institut za osposobljavanje i istraživanje sa svojim je regionalnim uredima bio glavni javni pružatelj usluga u osposobljavanju odraslih. Imao je aktivnu ulogu u osposobljavanju odraslih u nepovoljnom položaju i odraslih Roma, a koje sufinancira Europska unija. Nedavnom vladinom Uredbom 1312/2016. (VI. 13.) (Magyar Közlöny, 2016) Institut je zatvoren, a određene su funkcije uklopljene u Ministarstvo.

Centar za održavanje ustanova Klebelsberg do lipnja 2015. godine upravljao je većinom državnih škola (osnovne i srednje škole) koje su pružale obrazovanje odraslih. Međutim, škole koje pružaju stručno osposobljavanje od srpnja 2015. godine održava Ministarstvo za nacionalnu ekonomiju. Ministarstvo je kategoriziralo strukovne škole kako bi stvorilo 2-3 centra za stručno osposobljavanje u svakoj županiji, a što bi zadovoljilo potrebe tržišta rada određene regije. Smatra se kako će nedavno stvoreni strukovni centri u sljedećim godinama imati sve znakovitiju ulogu u pružanju javnih programa obrazovanja odraslih. Jasno je kako su promjene u posljednje četiri godine doprinijele području obrazovanja odraslih, a s obzirom na činjenicu da se do 2014. godine tomu u prilog poduzelo vrlo malo, što potvrđuju i OECD-ova izvješća (2010; 2012; 2014; 2016; 2019). Naime, sustav obrazovanja i osposobljavanja suočavao se s mnogobrojnim pitanjima: udio se neuspjeha u osnovnim vještinama povećavao, a socioekonomske praznine u uspješnosti bile su među najvišima u Europskoj uniji (Tóth, 2016). Također, veliki je izazov predstavljalo povećanje sudjelovanja studenata u nepovoljnom položaju, osobito Roma, u redovito inkluzivno obrazovanje i poboljšanje potpore s pomoću ciljanog osposobljavanja nastavnika. Strukovne škole mladim osobama nisu privlačne zbog visoke stope napuštanja i nedostatka fleksibilne mogućnosti odabira karijere. Nadalje, nizak je bio postotak sudjelovanja u visokom obrazovanju i/ili u obrazovanju odraslih onih koji su ranije odustali od školovanja. Opći državni rashodi za obrazovanje kao udio BDP-a bili su među najnižima u Europskoj uniji. U 2010. godini iznosili su 5,6 posto, u 2011. godini 5,1 posto, dok je u 2012. i 2013. godini ta brojka bila 4,7 posto. Prema OECD-ovim (2015) podacima, zemlje OECD-a prosječno imaju

7.570 sati obveznog obrazovanja na primarnoj i nižoj osnovnoj razini, ali u Mađarskoj to je bilo manje od 6.000 sati. Stoga je jasno kako se takvim mjerama, ustvari, zaniijekalo da obrazovanje ima ključan potencijal za dugoročni rast i rješavanje temeljnih uzroka socijalne krize. Smanjenjem javnih ulaganja u obrazovanje ograničavala se dostupnost pravilno kvalificirane, kompetentne radne snage koja je potrebna za gospodarsko poduzetništvo. Mađarsko društvo nije bilo pripremljeno za promjene, dok je stopa zaposlenosti osoba sa srednjim obrazovanjem bila među najnižima u OECD-u. U 2014. godini manje od 60 % odraslih bez srednjoškolskog obrazovanja bilo je zaposleno, a u usporedbi s više od 80 % odraslih s tercijarnim obrazovanjem. Štoviše, brze tehnološke promjene zahtijevale su fleksibilnu prilagodbu novim zadacima i specifičnostima radnog mjesta, ali obrazovanje odraslih (specifične vještine, IKT ili neke osnovne vještine) zanemarene su u okviru javno financiranog rada zajednice za dugotrajno nezaposlene osobe. Upravo zbog toga samo 14 % radnika u zajednici moglo je pristupiti poslovima u tržišnom gospodarstvu. Sve te situacije dovele su do granice u kojoj je bilo potrebno krenuti s novim poduhvatima kako bi se stanje u državi popravilo. Zbog toga je 2015. godina za sustav obrazovanja odraslih u Mađarskoj bila prijelomna godina, a spomenute su se promjene konačno počele ostvarivati. Prikazat će se brojevi statistički podatci koje je prikupio OECD. Važno je naglasiti kako sustav obrazovanja odraslih još uvijek nije potpuno zadovoljio potrebe tržišta. No, neke već razvidne promjene putokaz su k mogućim smjernicama kako još više osvijestiti važnost obrazovanja i osposobljavanja odraslih, a usporedno s tim stvoriti instrumente kojima će se obrazovanje odraslih u Mađarskoj dovesti na zavidnu razinu.

U Tablici 1. prikazuju se relevantni usvojeni pravni akti, strategije i zakoni u Mađarskoj koji su povezani s obrazovanjem i osposobljavanjem odraslih.

Tablica 1. *Popis usvojenih pravnih akata, strategija i zakona s kratkim opisom sadržaja*
(Prilagođeno prema: European commission, 2019)

Ime	Datum usvajanja	Kratki opis sadržaja
Zakon CLXXXVII iz 2011 o strukovnom obrazovanju i osposobljavanju	19.12.2011.	Cilj mu je poboljšanje kvalitete strukovnog obrazovanja i osposobljavanja
Zakon o osposobljavanju odraslih (Act LXXVII of 2013)	03.06.2013.	Usmjerenost na potrebe poslodavca, jačanje usmjerenosti

		<p>sustava učenja odraslih na tržište rada</p> <p>Podizanje kvalitete: povećanje razine znanja stečenog u osposobljavanju odraslih izvan školskog sustava na razinu znanja stečenog u školskom sustavu</p> <p>Pružanje transparentnije regulacije</p> <p>Učinkovitiji nadzor sektora radi osiguravanja javnih ulaganja (očuvanje nacionalnih sredstava i EU resursa).</p>
58/2013 (XII.13) Ministarska Uredba Ministarstva nadležnog za gospodarstvo o okvirnom sustavu osiguranja kvalitete i članova stručnog povjerenstva za obrazovanje i osposobljavanje odraslih i detaljno uređivanje njegovih zadataka i postupaka	13.12.2017.	Uredba sadrži detaljna pravila za članove osiguranja kvalitete obrazovanja odraslih, članove Stručnog odbora za obrazovanje odraslih, njegove funkcije i funkcioniranje
Vladina Uredba 393/2013. (XI. 12.) o pravilima postupaka i zahtjevima davanja dopuštenja ustanovama koje započinju osposobljavanje, o registru tih institucija i njihovim upravljanjem	12.12.2013.	Uredba sadrži pravila za postupke i zahtjeve za davanje dopuštenja ustanovama koje započinju s osposobljavanjem, registar tih institucija i kontrolu nad njima
14/2014. (III. 31.) Ministarska Uredba Ministarstva nadležnog za ekonomiju o pravilima djelovanja stručnjaka za obrazovanje i osposobljavanje odraslih te stručnjaka programa obrazovanja i osposobljavanja odraslih	31.03.2014.	Uredba uključuje uloge i odgovornosti stručnjaka za obrazovanje i osposobljavanje odraslih kao i zadatke koje trebaju obavljati stručnjaci programa obrazovanja i osposobljavanja odraslih
Vladina Uredba 319/2014 (XII. 13.) o ukidanju Nacionalnog ureda za rad i uspostavljanju Nacionalnog ureda za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i učenje odraslih	13.12.2014.	Uredba uključuje pravila o izmjeni vladinih uredbi o ukidanju Nacionalnog ureda rada i uspostavljanju Nacionalnog ureda za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i učenje odraslih
Vladina Uredba 320/2014 (XII. 13.) o imenovanju uprave za sigurnost na radu i o radu i pružanju službenih i	13.12.2014.	Nacionalni zavod za rad ukinuo je i zatvorio radnju 31. prosinca 2014., dio njegove funkcije određen je drugim subjektima

drugih dužnosti ovih subjekata		
Vladina Uredba br. 1312/2016. (VI. 13.) o restrukturiranju pojedinih središnjih upravnih ureda za zdravstvo i ljudske usluge i javnih pravnih osoba kojima upravljaju ministarstva	13.06.2016.	Türr István institut za osposobljavanje i istraživanje, sa svojim regionalnim uredima, nekada je bio glavni javni pružatelj osposobljavanja odraslih. Nedavna vladina uredba ukinula je institut, a neke funkcije su spojene u ministarstvo
Vladina Rezolucija br. 1536/2016 (X.13) o digitalnoj transformaciji sustava javnog obrazovanja, strukovnog i visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih i Strategiji digitalnog obrazovanja za Mađarsku	13.10.2016	Rezolucijom je osigurana provedba Digitalne strategije obrazovanja te su istaknute mjere u području obrazovanja odraslih. Vladinom Odlukom potvrđuje se pravo svakog punoljetnog mađarskog državljanina da besplatno dobije pristup ključnim digitalnim kompetencijama na osnovnoj razini, na udaljenosti od najviše 30 km od mjesta prebivališta. Također, naglašava mjere za promicanje učenja i promicanje digitalnih kompetencija kao i mjere na koji način odredbe o učenju odraslih mogu u većoj mjeri iskoristivati digitalne alate i učenje.
1705/2016. (XII.5.) Vladina Odluka: Akcijski plan za Okvirnu strategiju za cjeloživotno učenje za razdoblje 2014. – 2020. godine	12.05.2016.	Rezolucije sadrže Akcijski plan za Okvirnu strategiju za cjeloživotno učenje za razdoblje 2014. – 2020., dokument koji uključuje sve mjere i inicijative financirane uglavnom iz strukturnih fondova EU-a, ali i iz nacionalnih resursa koji promiču cjeloživotno učenje.
1603/2014. (XI. 4.) Vladina Odluka o Okvirnoj strategiji za cjeloživotno učenje za razdoblje 2014. – 2020. godine	04.11.2014	Okvirna strategija za cjeloživotno učenje za razdoblje 2014. – 2020. godine
24/2017. (VIII.31). 8/2017. (V. 17.) 149/2017. (VI. 12.) o izmjeni zahtjeva za ispite i ishoda učenja za određene strukovne kvalifikacije	31.08.2017. 17.05.2017. 12.06.2017.	Promjene osiguravaju da ljudi mogu pohađati programe stručnog osposobljavanja prilagođene njihovim stvarnim životnim izazovima (uzimati programe strukovnog osposobljavanja na modularni način promičući prepoznavanje prethodnog učenja i uzimanje prečaca za stjecanje određenih kvalifikacija itd.)
1536/2016. (X. 13.) Vladina Odluka o digitalnoj transformaciji obrazovanja, strukovnog obrazovanja, visokog	13.10.2016.	Ciljevi Odluke: u cilju jačanja konkurentnosti građana na tržištu rada i poboljšanja njihove kvalitete života svi državljani Mađarske imaju priliku steći osnovnu digitalnu

obrazovanja i obrazovanja odraslih i strategiji digitalnog obrazovanja u Mađarskoj		pismenost na besplatnoj obuci u mjestu prebivališta ili u udaljenosti do 30 kilometara
378/2016. (XII.2.) Vladina Uredba o pravnom nasljeđivanju središnjih ureda i pozadinskih ministarskih institucija koje djeluju kao javno financirani subjekti i o prijenosu određenih javnih zadataka	02.12.2016.	Izmjena i dopuna vladine Uredbe 393/2013. (XI. 12.) o pravilima postupaka i zahtjevima davanja dozvola ustanovama koje pokreću osposobljavanje, o registru tih institucija i o kontroli nad njima Autoritativne zadatke i nadležnosti Državnog ureda za strukovno obrazovanje, osposobljavanje i učenje odraslih preuzima Ured vlade za županiju Pest
1006/2016. (I 18) Vladina Odluka o godišnjem proračunu za razvoj Operativnog programa ekonomskog razvoja i inovacija (EDIOP) i njezine redovne izmjene: 201/2016. (IV.15.) 1472/2016. (VIII.31.) 1859/2016. (XII.27.) 271/2017. (V. 29)	18.01.2016.	Sadrži najvažnije podatke poziva u Operativnom programu za ekonomski razvoj i inovacije
Vladina Odluka 1037/2016. (II. 9.) o godišnjem proračunu za razvoj Operativnog programa razvoja ljudskih resursa	09.02.2016.	Godišnja izdvajanja iz proračuna za Operativni program razvoja ljudskih resursa, kao jedan od glavnih operativnih programa financiranih iz ESF-a u razdoblju 2014. – 2020. OP utvrđuje razvojne ciljeve i prioritete u područjima javnog i visokog obrazovanja, socijalne uključenosti kao i zdravlja i kulture, a uključuje nekoliko cjeloživotnih mjera učenja i obrazovanja odraslih.

1011/2016 o razvojnom proračunu za konkurentni operativni program Središnje Mađarske. (I 20) Vlada. Odluka i njezine izmjene i dopune:	20.01.2016.	Sadrži najvažnije podatke o pozivima u Operativnim programima konkurente centralne Mađarske
1202/2016. (IV.15.)		
1475/2016. (VIII.31.)		
1860/2016. (XII.27.)		
1148/2017. (III.20.)		
1157/2017. (III.21.)		
1037/2016 (II.9.)		
1271/2017. (V. 29)		

3.5.1. Glavni provedbeni akti s prikazom nekih vodećih inicijativa za obrazovanje odraslih

Sve planirane mjere koje su znakovite za obrazovanje i osposobljavanje odraslih i uključene su u različite operativne programe te su usustavljene u *Akcijskom planu za okvirnu strategiju politike cjeloživotnog učenja 2014. – 2020.* (Wolters Kluwer, 2019). Te mjere uključene su u tri opća cilja, 13 specifičnih ciljeva i 65 intervencijskih područja utvrđenih okvirnom strategijom cjeloživotnog učenja. Iako ciljevi nisu izričito izraženi, utvrđene mjere i programi kao i indikativna raspodjela resursa jasno ocrtavaju ključne prioritete učenja odraslih za to razdoblje. Naglašava se kako valja činiti sljedeće:

- promicati konkurentnost radne snage
- poboljšati zapošljivost niskokvalificiranih odraslih osoba i osoba koje sudjeluju u programima javnog rada
- osigurati osnovne vještine i formalne opće osnovne i srednje ili stručne kvalifikacije za one koji su u više nepovoljnoj situaciji.

Svi ti prioriteti mogu se prikazati ponekim vodećim inicijativama spomenutih operativnih programa:

Promicanje socijalne uključenosti i zapošljivosti za različite ugrožene skupine, posebno Rome i osobe s invaliditetom:

- **„Aktivno za znanje“** – ovom inicijativom žele se poboljšati životne vještine, a uključujući osnovne vještine i radne kompetencije za oko 44 000 ljudi u dobi od 18 do 55 godina s niskim stupnjem obrazovanja ili bez obrazovanja promičući stjecanje certifikata o završetku osnovne škole i praktičnih kompetencija za održavanje vlastitog života
- **„Mogućnosti za rast“** – promicanje inkluzije žena romske nacionalnosti, poboljšanje osnovnih vještina i promicanje stručnih kvalifikacija u zdravstvenom i socijalnom sektoru (oko 2000 osoba). Osim toga, složeni programi za uklanjanje segregiranih naselja (oko 5250 uglavnom Romkinja sudjelovalo je u složenim intervencijama uključujući značajan element osposobljavanja o „životnim vještinama“ (kontekstualizirani programi osnovnih vještina)

Poboljšanje zapošljivosti niskokvalificiranih odraslih osoba, posebno dugotrajno nezaposlenih i onih koji su uključeni u javne programe rada:

- **"Osposobljavanje nisko kvalificiranih i javnih radnika"** – mjerom se planiralo uključiti 85.000 osoba u nepovoljnom položaju u programe osposobljavanja, a s ciljem da steknu službenu strukovnu kvalifikaciju
- **„Put na tržište rada“** – mjera osigurava osposobljavanje na tržištu rada kao i stručno osposobljavanje za 100.000 prije svega nisko kvalificiranih tražitelja posla ili neaktivnih ljudi u razdoblju 2016. – 2020. godine. Također, program osigurava završetak osnovnih škola ili srednjih škola
- **„Poticanje tražitelja posla i mladih da postanu poduzetnici – osposobljavanje i mentorstvo“** – cilj projekta jest pružiti podršku tražiteljima posla starijima od 30 godina te mlađima od 30 godina koji planiraju započeti novi pojedinačni posao ili poslovno partnerstvo. Osobe s poduzetničkim stavom nastoje se pripremiti za pokretanje vlastitog

posla tako što će im se pružiti znanja i vještine za izradu poslovnog plana, provođenje poslovnog plana, osposobljavanje, mentoriranje i pripremanje za uporabu financijskih potpora

Unaprjeđenje vještina onih kojima nedostaje kompetentni set vještina za rad i čija se kvalifikacija ne podudara s onim što zahtijeva tržište rada:

- **„Borba protiv digitalne praznine“** – „Razvoj digitalne pismenosti“: pružanje osnovnih digitalnih vještina za 200.000 osoba, a pritom za najmanje 50 % osoba s niskim obrazovnim kvalifikacijama
- **„Podrška učenju stranog jezika“** – cilj je Vlade Republike Mađarske uključiti veći dio radno sposobnog stanovništva (između 16 i 68 godina) u formalno obrazovanje kojim mogu steći osnovna znanja, vještine i kompetencije relevantne s obzirom na potražnju tržišta rada. U projektima koji dobivaju potporu potrebno je provesti sveobuhvatne procese u odnosu na podučavanje, štoviše; organizacije koje se prijavljuju na takve projekte (centri za strukovno obrazovanje i osposobljavanje, tijela središnjeg proračuna) moraju dati izjavu na županijskoj razini o broju osoba koje sudjeluju u nastavi učenja jezika i uspješnosti završetka. Istodobno, projekt pomaže organizacijama koje dobivaju podršku da se pripreme za izazove povezane s obrazovanjem sadašnjosti i bliske budućnosti (npr. konkurentnim organizacijama koje djeluju na tržišnoj osnovi, digitalnim usavršavanjem itd.) te osigurava dio potrebnih resursa (npr. nastavna sredstva, digitalni uređaji itd.)
- **„Ključne kompetencije za rad“** – pružanje kratkog ciklusa prilagođenih programa učenja za razvijanje ključnih kompetencija za rad uključujući komunikaciju na materinskom jeziku i stranim jezicima, matematičke vještine, učiti kako učiti, meke vještine (suradnja, rješavanje problema), vještine za digitalno učenje itd. koje se provode u otvorenim centrima za učenje sa sjedištem u zajednici na 50 lokacija u cijeloj Mađarskoj. Promicanje učenja na radnom mjestu postalo je prioritet u političkoj strategiji koja se odnosi na politiku zapošljavanja kao i u okvirnoj strategiji koja predstavlja politiku cjeloživotnog učenja, koja također uključuje prioritete intervencija u osposobljavanju odraslih.

Postoje i neke mjere koje podržavaju sistemski razvoj strukovnog obrazovanja i osposobljavanja i sustava za učenje odraslih:

- **Razvoj kvalitete i sadržaja strukovnog obrazovanja i osposobljavanja i obrazovanja odraslih u 21. stoljeću** – cilj mjere jest razviti sustave strukovnog obrazovanja i osposobljavanja koji su prilagodljivi potrebama tržišta rada: olakšati prijelaz od učenja do rada; ojačati organizaciju sustava profesionalnog usavršavanja i poboljšati njegovu kvalitetu. Aktivnosti na razini sustava jesu potpora na planiranju životnog puta odrasle populacije te profesionalna priprema za savjetovanje i profesionalno usmjeravanje u centrima za strukovno obrazovanje. Dodatni cilj jest poboljšati jednak pristup mogućnostima cjeloživotnog učenja odraslih za sve dobne skupine, a na formalni, neformalni i informalni način, te promicati fleksibilne oblike učenja i sudjelovanja u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju, između ostalog i preko profesionalnih orijentacija i prepoznavanja stečenih kompetencija. Program namjerava doprinijeti pružanju odgovarajućih alata i potvrđenih informacija o tome koje su infrastrukture i procesi obrazovanja i osposobljavanja najučinkovitiji za mađarski sustav strukovnog obrazovanja i osposobljavanja i obrazovanja odraslih, dizajnirati učinkovit upravljački informacijski sustav i promicati adekvatne dijaloge među dionicima sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (pružatelji usluga, vlasti, roditelji, tijela koja osiguravaju financiranje, poslodavci i ostali dionici)
- **Uspostavljanje lokalnih mreža za osposobljavanje odraslih i suradnja u osposobljavanju** – intervencija želi doprinijeti jačanju umrežavanja registriranih ustanova za osposobljavanje odraslih, državnih tijela za zapošljavanje i strukovnih škola za strukovno obrazovanje, uglavnom u području digitalne potpore učenju odraslih, a tako da se aktivnosti obrazovanja odraslih u državnim institucijama i institucijama za osposobljavanje odraslih mogu prilagoditi ekonomskim potrebama koje se mijenjaju vrlo brzo.

3.6. Statistički pokazatelji EUROSTAT-a o obrazovanju odraslih u Mađarskoj

Nakon promjene režima 1989. – 1990. godine Mađarska je bila jedna od prvih zemalja među novopridruženim državama koja je razvila novi sustav obrazovanja odraslih preobrazivši strukturu strukovnog obrazovanja, stvorivši regulatorni okvir te uspostavivši i upravljajući

visokokvalitetnim javnim sustavom obrazovanja odraslih. Međutim, ako se pogledaju statistički pokazatelji koji se odnose na obrazovanje odraslih iz Statističkog ureda Europske unije (EUROSTAT, 2019), jasno je da danas Mađarska pokazuje značajan zaostatak u odnosu na prosječne vrijednosti ostalih država Europske unije. Prema statističkim podacima, natprosječna većina registriranih nezaposlenih osoba u nepovoljnom je položaju, te je riječ o nedovoljno kvalificiranim pojedincima, a sudjelovanje je osoba iz nepovoljnog položaja u obrazovanju odraslih nisko. Danas je važnost cjeloživotnog učenja očita. Upravo zbog toga Mađarska i ostale nerazvijene zemlje poboljšanje osposobljavanja, obrazovanja i istraživanja smatraju izlazom iz krize. Spomenuti, vjerojatno nesveobuhvatni skup problema pojačava ekonomska i financijska kriza, koja se primjećuje od 2008. godine. Zamijetiti je da se tako pojavljuju novi izazovi u području strukovnog obrazovanja/obrazovanja odraslih u Mađarskoj. Rješavanje postojećih problema i zadataka postalo je obveza. U sljedećim dvjema tablicama (Tablica 2. i 3.) prikazani su postotci sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju s obzirom na spol, dob i obrazovni status prema nacionalnom prosjeku, a u usporedbi s prosjekom Europske unije.

Tablica 2. *Evolucija stope sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju - nacionalni prosjek (2010. – 2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%)*

Geografsko područje	Godine									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
EU-28 prosjek	9.3	9.1	9.2	10.7	10.8	10.7	10.8	10.9	11.1	
Država članica - Mađarska	3	3	2.9	3.2	3.3	7.1	6.3	6.2	6.0	

Izvor: participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex and age, Eurostat (2019) http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_lfse_03&lang=en, zadnje ažuriranje 10.10.2019.

Tablica 2. donosi usporedni prikaz sudjelovanja u cjeloživotnom obrazovanju odraslih osoba u dobi od 25 do 64 godine između prosjeka Mađarske i prosjeka 28 zemalja članica Europske unije. Tablica prikazuje podatke od 2010. do 2018. godine koji su dostupni na Statističkom uredu Europske unije. Kada se uspoređi prosjek osoba koje sudjeluju u cjeloživotnom obrazovanju,

razvidno je kako je u 2018. godini taj broj iznosio svega 6 % u Mađarskoj, što je ispod prosjeka EU-28 (11.1 %), ali i Europa2020 cilja od 15 %. Podatci daju do znanja kako je nacionalna stopa sudjelovanja u 2016. u obrazovanju i osposobljavanju iznosila 6,3 %, što je ispod prosjeka EU-28. Stopa sudjelovanja u cjeloživotnom učenju uvijek je bila sporna tema u Mađarskoj. Naime, Mađarska je mnogo godina pripadala zemljama s najnižom stopom sudjelovanja. Međutim, mnogi su tvrdili da su pogreške u prikupljanju statističkih podataka pridonijele tom izrazito lošem broju (Europska komisija, 2018). Argumenti stručnjaka za obrazovanje odraslih pokrenuli su promjene u metodologiji prikupljanja podataka u 2015. godini, što je odmah rezultiralo udvostručenjem ranijih podataka; s 3,3 % u 2014. na 7,1 % u 2015. godini. No, podatci za 2016. godinu smanjeni su za 0,8 % u odnosu na prošlu godinu, a završila je na 6,0 % u 2018. godini, što je daleko ispod prosjeka EU-a (11,1 %). Kao što je rečeno, evolucija stope sudjelovanja tijekom vremena odražava nedosljednosti u prikupljanju podataka. To pak znači da stvarne trendove u stopi nije lako pratiti. Primjerice, promijenjeni pristup prikupljanju podataka odrazio je skok s 3,3 % u 2014. na 7,1 % u 2015. godini. Pozitivna putanja rasta u tom se vremenu ne uočava jer se stopa sudjelovanja u 2016. smanjila na 6,3 %, a u 2018. godini iznosila je 6,0 %, dok je za prosjek EU-a vidljiv stalni porast u sudjelovanju u obrazovanju i osposobljavanju odraslih. Budući da se znakovit dio registriranih aktivnosti osposobljavanja financira iz nacionalnih programa koji podržavaju strukturne fondove EU-a, promjena od 2015. do 2016. godine mogla bi korelirati sa stvarnim pokretanjem nacionalnih programa u određenom razdoblju. Ne mogu se stoga donijeti čvrsti zaključci, a podatci iz 2016. godine ne mogu se usporediti s prethodnim godinama zbog spomenutih metodoloških razloga. Međutim, valja naglasiti da je stvarna brojka za 2016. daleko ispod nacionalnih ciljeva i EU2020 od 15 %. Predviđalo se da će stopa sudjelovanja znatno porasti od 2017. do 2020. godine (Europska komisija, 2018), i to zbog izrazitog intenziviranja nacionalnih programa koji uključuju elemente osposobljavanja te koji će se pokrenuti u okviru strukturnih fondova, no prema novim je podacima razvidno da se stopa sudjelovanja na nacionalnoj razini smanjila, a ne porasla.

U Tablici 3. prikazani su statistički podaci sa stopom sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju, ali osoba s niskim obrazovnim kvalifikacijama. Nacionalni je prosjek također uspoređen s prosjekom EU-28 u za razdoblje od 2010 godine do 2018. godine.

Tablica 3. Stopa sudjelovanja osoba s niskim kvalifikacijama – nacionalni prosjek (2010. – 2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%)

Geografsko područje	Godine								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU-28 prosjek	3.9	4.0	3.9	4.5	4.5	4.3	4.2	4.3	4.3
Država članica - Mađarska	0.7	0.5	0.6	1.1	2.0	3.4	2.7	2.8	2.9

Izvor: participation rate in education and training by sex and educational attainment, Eurostat (2019) http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_ifse_03&lang=en

Prema podacima iz Tablice 3. vidljivo je kako je stopa sudjelovanja odraslih osoba s niskim kvalifikacijama iznosila 2.9 % u 2018. godini, što je ispod prosječne stope EU-28 (4.3 %). U odnosu na sudjelovanje u osposobljavanju onih osoba koje imaju niske kvalifikacije, statistika prikazuje dvostruki obrazac. Postoji vrlo niska, ali ravnomjerna razina sudjelovanja u osposobljavanju u razdoblju 2010. – 2012.; varijacija u rasponu od 0,5 – 0,7 %, dok postoji strmo razdoblje rasta od 2012. do 2015. koje iznosi 0,6 % do 3,4 %, a povratni pad na 2,7 % u 2016. godini. Taj se obrazac može objasniti priljevom većeg iznosa sredstava Europske unije te sve većeg broja programa osposobljavanja u okviru djelovanja strukturnih fondova Europske unije pokrenutih u proračunskom razdoblju 2007. – 2013. (a intenzivirao se u posljednjim godinama razdoblja plaćanja 2012. – 2015.). Premda se pad stope može objasniti činjenicom da novi programi tijekom razdoblja strukturnog fonda 2014. – 2020. u 2016. godini još nisu intenzivirani, postoje glavni programi koji se bave odraslim osobama s niskom razinom kvalifikacija i vještina tijekom razdoblja 2014. – 2020. godine. Tomu u prilog idu i podatci koji pokazuju da je u 2017. i 2018. godini zabilježen malen, ali za Mađarsku nedvojbeno znakovit porast sudjelovanja osoba s niskim kvalifikacijama u programima cjeloživotnog obrazovanja.

Tablica 4. prikazuje stope zaposlenih osoba u nacionalnom kontekstu Mađarske, a u usporedbi s prosjekom Europske unije i ciljem EU2020. U toj tablici obuhvaćeni su prosjeci zaposlenosti osoba u dobi od 20 do 64 godine za razdoblje od 2010. do 2018. godine.

Tablica 4. *Evolucija stope zaposlenosti - nacionalni prosjek (2010. – 2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%)*

Geografsko područje	Godine								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU-28 prosjek	68.5	68.6	68.4	68.4	69.2	70.0	71.0	72.1	73.4
Država članica - Mađarska	59.9	60.4	61.6	63.0	66.7	68.9	71.5	73.3	74.7

Izvor: Employment rates by sex, age and educational attainment level, Eurostat (2019), posljednje ažurirano: 13-11-2019, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Pogledom na podatke u tablici jasno je kako je stopa zaposlenosti u Mađarskoj iz godine u godinu rasla. Cilj EU2020 jest da do 2020. godine prosjek zaposlenosti u ukupnom broju članica Europske unije bude 75 %. Prema posljednjim podacima, Mađarska je jako blizu tog cilja, a za ispunjavanje cilja valja pričekati statističke podatke koji će biti dostupni nakon završetka 2020. godine. Stopa zaposlenosti među osobama od 20 do 64 godine kontinuirano se povećavala od 2010. godine i bržom stopom promjena od one koja se bilježi na prosjeku EU-28. Na primjer, u 2010. godini nacionalna stopa zaposlenosti iznosila je 59,9 % u usporedbi s 68,5 % prosjeka EU-28. U 2016. godini razvidno je da nacionalna stopa zaposlenosti, zapravo, premašuje prosječnu stopu EU-28, pa je stopa promjene nacionalne stope zaposlenosti bila veća u razdoblju od 2010. godine. I u 2018. godini vidljivo je kako nacionalna stopa (74.7 %) premašuje prosjek EU-28 (73.4 %). S obzirom na stopu porasta u posljednje tri godine postoji mogućnost da se ciljevi ostvare. Međutim, već se očituju znakovi ograničenja u procesu rasta, i to u obliku sve većeg nedostatka radne snage, koncentriranog na industrije poput građevine, trgovine, turizma, transporta i zdravstva, ali prije svega u IT sektoru (Europska komisija, 2018). Usporedno postojanje nezaposlenosti kao i sve veći nedostatak radne snage upozorava na nefunkcionalnosti sustava obrazovanja i osposobljavanja. Istraživanja pokazuju da je, uz regionalne nejednakosti i nisku razinu mobilnosti unutar mađarske radne snage, najveće usko grlo za popunu slobodnih radnih mjesta visok omjer slabo obrazovanih ljudi (Magyar Nemzeti Bank, 2019).

4. Financiranje u sustavu obrazovanja odraslih u Mađarskoj

Financiranje je najvažnije sredstvo profesionalne politike u radu i funkcioniranju sustava obrazovanja odraslih. Prema općeprihvaćenoj pravnoj terminologiji u Mađarskoj, obrazovanje odraslih obuhvaća samo opće, jezično i strukovno obrazovanje koje se izvodi izvan formalnog školskog sustava. Sustavi financiranja obrazovanja odraslih imaju nekoliko sličnih, ali i različitih značajki u različitim zemljama. Na metode i instrumente koji se rabe za financiranje obrazovanja odraslih utječu, između ostalog, i omjer zadataka različitih državnih tijela u ovom području, razina ekonomskog razvoja u tim zemljama, kulturne i gospodarske tradicije te razina formalnog školskog obrazovanja. Najvažniji čimbenik jest ravnoteža raspodjele resursa između ekonomskih igrača i vlasnika prihoda (države, poduzeća i stanovništva). Upravljanje sustavom – u ovom slučaju upravljanje sustavom obrazovanja odraslih – nije jedina funkcija financiranja (Farkas, 2013). Financiranje je ujedno i temeljni instrument za provedbu ciljeva profesionalne politike. Država je sposobna temeljno utjecati na implementaciju obrazovanja odraslih kao profesionalne politike, i to raspodjelom financijskih sredstava.

U podsustavima državnih financija, središnji proračun i proračun Nacionalnog fonda za zapošljavanje (engl. *National Employment Fund*) kao zasebni državni fondovi igraju važnu ulogu u financiranju obrazovanja odraslih u Mađarskoj. Stopa državnog financiranja načelno ovisi o tome što država smatra državnim zadatkom. Kako bi se nadopunila ta dva podsustava državnih financija – kao institucionalni oblik veze između ekonomskog sektora i obrazovnog sustava – 1989. godine uspostavljen je sustav strukovnog doprinosa, koji izravno i neizravno pruža resurse za sustav praktičnog i strukovnog osposobljavanja odraslih. Već više od desetljeća domaći resursi nadopunjuju se sredstvima dodijeljenima iz proračuna Europske unije, koja ujedno služe i razvoju i obavljanju zadataka koje država smatra prvobitnima. Ekonomski akteri također doprinose financiranju obrazovanja odraslih uglavnom poreznim sustavom, ali i fondovima i javnim zakladama kao i izravnim financiranjem praktičnog osposobljavanja i izravnim potporama. Rashodi koje stanovništvo plaća za obrazovanje i osposobljavanje također značajno doprinose financiranju obrazovanja odraslih (Farkas, 2014).

4.1. Javna nacionalna financiranja

U prethodnom su se razdoblju programi obrazovanja odraslih, a koji su podržani iz nacionalnih fondova, financirali iz središnjeg financijskog okvira za osposobljavanje

Nacionalnog fonda za zapošljavanje. Proračun za programe obrazovanja odraslih znatno se smanjio od početka ekonomske krize kao izravna posljedica fiskalne konsolidacije, što je razvidno u tablici 2. Sustav je u posljednje vrijeme odobrio ograničena nacionalna sredstva za potrebe učenja odraslih. Većina programa učenja odraslih u tom razdoblju podržana je iz Europskih socijalnih fondova, gdje su nacionalni resursi namijenjeni osposobljavanju odraslih integrirani kao sufinanciranje, dok je učenje odraslih financirano iz nacionalnih fondova i dalje na niskoj razini. Nacionalni fond za zapošljavanje daje podatke o obujmu državnih sredstava za obrazovanje odraslih. Sredstva za osposobljavanje, međutim, nisu odvojena od drugih mjera.

Tablica 5. *Državni proračun na godišnjoj razini Nacionalnog fonda za zapošljavanje (Izvor: Europska komisija, 2018)*

Naslov	2008	2014	2015	2016	2017
Sredstva za zapošljavanje i osposobljavanje	55 853,8 milijardi HUF ~ 180 173 870 €	27 000 milijardi HUF ~ 87 096 774 €	14 000 milijardi HUF ~ 45 161 290 €	16 172 milijardi HUF ~ 52 167 742 €	16 172 milijardi HUF ~ 52 167 742 €
Sredstva za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih	33 027,7 milijardi HUF ~ 180 173 870 €	26 400 milijardi HUF ~ 85 161 290 €	16 000 milijardi HUF ~ 51 612 903 €	16 819 milijardi HUF ~ 54 254 839 €	20 000 milijardi HUF ~ 64 516 129 €
Predfinanciranje i sufinanciranje od strane EU	25 556 milijardi HUF ~ 82 438 710 €	71 330,1 milijardi HUF ~ 230 097 096 €	67 764,6 milijardi HUF ~ 218 595 484 €	58 563,2 milijardi HUF ~ 188 913 548 €	74 116 milijardi HUF ~ 239 083 871 €

Iz naslova „Sredstva za zapošljavanje i osposobljavanje“ u tablici 5. vidljivo je kako se nacionalna sredstva smanjuju posljednjih nekoliko godina. Projekti koje financira Europska unija, koji bi se trebali provoditi u razdoblju od 2015. do 2017. godine, uključivali su elemente učenja odraslih, ali kako razdoblje provedbe obuhvaća više od jedne godine i elementi osposobljavanja nisu jedine mjere koje su programom primijenjene, zbroj u retku „predfinanciranje i sufinanciranje od strane EU“ ne daje jasne pokazatelje o odgovarajućim troškovima učenja odraslih.

4.2. Financijska podrška putem strukturnih fondova Europske unije

Prema podacima o financijskoj potpori državama članicama između 2014. i 2020. planirana financijska potpora Europske unije prioritet je ulaganja izravno u programe usmjerene na učenje odraslih (Investicijski prioriteti 10.3. – Poboljšanje pristupa cjeloživotnom učenju), a iznosi 485,4 milijuna eura. Promatrajući prethodno financijsko razdoblje (2007. – 2013.), operativni program socijalne obnove uključivao je nekoliko mjera čiji je cilj bio razvijanje općih vještina i ključnih kompetencija različitih ciljnih skupina. Prema studiji mađarskog državnog ureda za reviziju (Állami Számvevőszék, 2015) 918. 23 odraslih osoba bilo je uključeno u aktivnosti osposobljavanja do kraja 2013. godine. To je gotovo 100 000 osoba više od postavljenog cilja (818 720). Jedan od najvažnijih vodećih programa bio je namijenjen poboljšanju stranih jezika i informatičkih vještina odrasle populacije, a sve s ciljem povećanja njihove ekonomske konkurentnosti i zapošljivosti. Bila je prihvaćena svaka osoba koja je bila starija od 18 godina bez statusa učenika ili studenta, a oko 65 % polaznika bile su osobe u nepovoljnom položaju. Programom su upravljala ministarstva, ali tečajeve osposobljavanja najčešće su provodile profitne organizacije. Svaki sudionik dobio je potporu od oko 300 eura, što je bilo dovoljno za tečaj osposobljavanja koji traje od 50 do 100 sati. Također, morali su doprinijeti troškovima osposobljavanja, a trošak je iznosio najmanje 5 %, odnosno 2 % za osobe u nepovoljnom položaju. Pojedine mjere ovog Operativnog programa podržale su ulazak na tržište rada niskokvalificiranih osoba, a projekti koje provodi Javna služba za zapošljavanje često su uključivali razvoj ključnih kompetencija.

Osposobljavanje na tržištu rada važan je dio aktivnih politika tržišta rada. Ovo javno financirano osposobljavanje bilo je dostupno nezaposlenima, ali i onima kojima prijeti gubitak posla, a sudjelujući na sekundarnom tržištu rada, brizi o djeci ili rodbini kod kuće ili smanjenoj sposobnosti za rad. Ovo osposobljavanje sufinancirala je Europska unija, koordinirao Javni zavod za zapošljavanje, a provodili su ga pružatelji osposobljavanja koji su bili odabrani na temelju natječaja. Osposobljavanje za sudionike programa javnih radova osigurao je isključivo Türr Istvan institut za osposobljavanje i istraživanje, agencija Ministarstva nadležnog za obrazovanje.

Velik dio tečaja osposobljavanja završava sa strukovnim kvalifikacijama, ali postoje i tečajevi za razvoj ključnih kompetencija, pripremanje za ispit na stranom jeziku te tečajevi profesionalne orijentacije i za stjecanje vozačke dozvole. Većina tečajeva osposobljavanja

zadovoljava potrebe lokalnog tržišta rada (temelje se na popisima na županijskoj razini), a tečajevi osposobljavanja koji nisu uključeni na popis na županijskoj razini mogu se podržati i na zahtjev tražitelja posla. Prosječno trajanje osposobljavanja za sudionike programa javnih radova jest mjesec dana (100 – 150 sati), a 4.6 mjeseci za ostale.

4.3. Učinkovitost ulaganja u obrazovanje i osposobljavanje odraslih

Između 2007. i 2012. godine nekoliko je projekata bilo usmjereno na niskokvalificirane osobe složenim uslugama i izravnim zapošljavanjem, a smanjenjem iznosa socijalnog doprinosa i osposobljavanja. Ekonomska kriza 2008. i promjena vlasti utjecali su na provedbu programa jer se od njih očekivalo da odmah poduzmu nove izazove. Težište se programa neznatno promijenilo favorizirajući mlade osobe te one (ne nužno slabijih vještina) koje su zbog krize izgubile svoj posao. Nakon što je program Europskih strukturnih fondova 2007. – 2012. vrjednovan, naglašeno je kako je nedostatak usklađenosti politika i koordinacije između ministarstava uzrokovao ozbiljne probleme, nedostatke i neučinkovitosti u radu programa (Palyazat, 2019). Nekoliko je aktera bilo odgovorno za planiranje programa. U određenim slučajevima to je bilo bez odgovarajuće koordinacije ili zamisli o tome kako bi se poboljšanja mogla uklopiti u ciljeve i instrumente politika na koje utječu (Expanzió Humán Tanácsadó, 2011). Stalno restrukturiranje institucija od 2010. godine također otežava uključivanje i održavanje rezultata programa, a kao rezultat toga može dovesti do gubitka kapitala i iskustva.

Okvirna strategija cjeloživotnog učenja utvrđuje 65 intervencijskih područja uz tri sveukupna cilja i 13 specifičnih ciljeva. Većina mjera ostvaruje se sufinanciranjem iz europskih socijalnih fondova i slično ciljevima Nacionalnog fonda za zapošljavanje. U tom se slučaju osposobljavanje ne smatra samostalnim ciljem, nego je riječ o alatu za postizanje ciljeva u složenim intervencijama. Uspjeh razvoja može se poboljšati ako se, u odnosu na prethodno programsko razdoblje, znatno veći naglasak stavi na razvoj ključnih kompetencija, ali ne zasebno, već kao na dio programa. Ključni razvoj kompetencija uključujući osnovne vještine kao čimbenik smanjenja napuštanja škole posebno je važan za ljude niske razine obrazovanja. U odnosu na prethodno programsko razdoblje planirani programi veći naglasak stavljaju na razvoj ključnih kompetencija.

Istovremeno, izazov bi mogao biti osigurati kvalitetno pružanje takvih programa osposobljavanja zbog nedostatka pripremljenih pružatelja usluga. Vlada je odlučila spojiti Institut

za osposobljavanje i istraživanje Türr István u Ministarstvo za ljudske resurse, koje je ranije kao mreža centara za osposobljavanje igralo važnu ulogu u razvoju i provedbi velikog broja programa osposobljavanja sa svrhom razvoja osnovnih vještina, a akreditiranim programom osposobljavanja te s pomoću mnogih stručnjaka za savjetovanje. Institut je mogao uključiti oko 50.000 ljudi godišnje. Nakon spajanja s Ministarstvom pak nije jasno koliko će se njegovi kapaciteti održavati i na kojim funkcijama. Pružateljima osposobljavanja u području obrazovanja odraslih nedostaju iskustva i metodologija iz područja razvoja osnovnih vještina, dok je samo nekoliko organizacija civilnog društva sposobno unaprijediti razvoj osnovnih vještina.

4.4. Poboljšanje jednakosti pristupa obrazovanju i osposobljavanju za sve

Planirane mjere u akcijskom planu za strategiju cjeloživotnog učenja imaju jako širok spektar ciljnih skupina s različitim nedostacima. Primjerice, čimbenici uspjeha mogli bi biti Zavodi za zapošljavanje i programi javnog rada koji su dobro organizirani zahvaljujući uporabi kapaciteta lokalnih općina, čime bi se povećale mogućnosti za uspješno uključivanje u programe, a uz čvrsti vanjski motivacijski čimbenik poput pristupa plaći ili drugom sustavu financijskih naknada (Europska komisija, 2018). Međutim, uključenost nevladinih organizacija u pružanje obrazovanja odraslih iznimno je mala.

Dostupnost i pristupačnost uvelike će ovisiti o dvama čimbenicima, i to sa stajališta pojedinog učenika: programi su vremenski ograničeni i dostupni samo određeno vrijeme, a nije sigurno da je program dostupan i kad je osposobljavanje potrebno. U Mađarskoj postoji velika nejednakost budući da je zemljopisna pokrivenost osposobljavanjem odraslih prilično raznolika. Najviše pate jako udaljena područja; upravo zbog činjenice što se osposobljavanje odvija u mjestima koja su od njih znatno udaljena. Jednako tako, pristup tržištu rada nije jednostavan za osobe koje imaju neku vrstu invaliditeta. To je tako uglavnom zato što poslodavci, s jedne strane, nemaju podatke o zapošljavanju invalida, a s druge strane ne uspijevaju stvoriti tehničke uvjete potrebne za zapošljavanje osoba s invaliditetom. Iako postoje radna mjesta koja su podržavajuća i prikladna za rad osoba s invaliditetom, za ovu je zemlju karakterističnije da invalidi žive od raznih beneficija i budu radno neaktivni.

Sudeći prema iznesenom, zaključiti je kako Mađarska u svom sustavu za obrazovanje i osposobljavanje odraslih ima još mnogo posla, a svakako je poželjno i što više programa financiranih sredstvima Europske unije, pogotovo za osobe u nepovoljnom položaju.

4.5. Osiguranje koherentne politike

Kao što je ranije istaknuto, ne postoji općenita politika učenja odraslih. Strategija cjeloživotnog učenja izrađivana je s pomoću različitih inicijativa dionika ministarskih tijela. Vlada samo djelomično intervenira u sektoru i usredotočuje se na pružanje mogućnosti učenja za određene ciljne skupine. Izuzev toga, često postoji komunikacija između različitih ministarstava uključenih u sustav učenja odraslih, ali ne postoje strukture koje bi podržale usklađivanje ideja i optimalnu uporabu resursa. Ne postoji ni zamisao o učenju odraslih koju izražavaju odgovorna tijela niti zamisao koja se dijeli između različitih vladinih i drugih socijalnih i ekonomskih dionika. Različita su shvaćanja dionika glede učenja odraslih, a osobito njegove kvalitete. Stoga je jasno kako je bez opipljive vizije teško razviti sektor i razumjeti razvojne potrebe. Zbog svega toga nedostaje i sustavni pristup u izgradnji baze znanja te praćenja i preispitivanja akcija. Iz gledišta politike i reformi obrazovanja odraslih, prema izvješću Europske komisije (2018), nije bilo znatnijih pokušaja stvaranja koherentnih reformi i pristupa u 2017. godini. Sve inicijative koje su utjecale na formuliranje novih mjera politike obrazovanja odraslih ili barem na izražene potrebe za novim političkim akcijama proizašle su uglavnom iz vanjskih inicijativa; u znatnoj mjeri zbog procesa digitalizacije kao i nedostatka kvalificirane radne snage. Te su inicijative uključivale vladinu Rezoluciju o strategiji digitalnog obrazovanja i njezin provedbeni plan, Irinyi plan (Vladina glavna strategija za promicanje ekonomskog rasta) i pokretanje Nacionalne platforme za tehnologiju 4.0 kao i očekivanja koja je formuliralo novoosnovano Nacionalno vijeće za konkurentnost. Postoje nastojanja radi usklađivanja različitih inicijativa, ali ona još nisu uklopljena u cjelokupni program reformi; to bi moglo pružiti priliku za osiguravanje cjelokupnog pristupa koji će ispuniti sve potrebe i elemente procesa promjene te će ih usmjeriti i tako stvoriti jače poveznice i sinergije s postojećim inicijativama, a posebno s programima koji su već uspostavljeni u okviru djelovanja Strukturnog fonda.

Nedavne intervencije i razvoje promovirali su ekonomski stručnjaci (poput poslovnih čelnika u Nacionalnom vijeću za konkurentnost, poslovna udruženja i komora) zbog činjenice da sektor strukovnog obrazovanja i osposobljavanja nije bio u stanju reagirati na potrebe poslodavaca. Stanje se pogoršava zbog sve veće potrebe za kvalificiranom radnom snagom i sve većim nedostatkom radne snage. Uzgred, sve to rezultiralo je većom usredotočenošću na pokrenute ili planirane strukturne fondove Europske unije koji bi trebali biti implementirani do 2020. godine, a s ciljem rješavanja pitanja ekonomskog sektora. To, međutim, koči nedostatak

kapaciteta, inovativnih pristupa te vrhunskog znanja organizacija za provedbu; uzrok je tomu pak nedostatak razvojne politike tijekom godina. Iako, razvidno je kako razvoj novih inicijativa i programa strukturnih fondova Europske unije ide u pravom smjeru usredotočujući se na ključne izazove, ali svakako i dalje valja jačati koordinaciju između različitih inicijativa, programa i tijela kao i aspekata izgradnje kapaciteta i razvoja sustava obrazovanja i osposobljavanja odraslih.

Postojeće je zakonodavstvo predmetom stalnih kritika jer ne pruža odgovarajuću zakonodavnu infrastrukturu sa svrhom podmirivanja potreba poduzeća i gospodarstva općenito. Zbog tih kritika poduzeća Vlada nedavno je uvela izmjene (Magyarország Kormánya, 2019) koje će tvrtkama omogućiti pokretanje novih programa stručnog osposobljavanja u kraćem trajanju i u bržem postupku.

5. Sadržaj obrazovanja i osposobljavanja odraslih u Mađarskoj

Prije promjene političkog sustava u Mađarskoj strukovno osposobljavanje osiguralo je gospodarstvu odmah zapošljivu radnu snagu. Teorijsko obrazovanje bilo je organizirano u sklopu školskog sustava te je bilo nadopunjeno praktičnim osposobljavanjem u organizaciji raznih tvrtki. Rad sustava bio je potpomognut izračunljivim ekonomskim uvjetima te su određene grane unaprijed mogle reći koliko radnika će im biti potrebno u tom određenom području. Međutim, ta se situacija dosad mnogo promijenila. Usred promijenjenih ekonomskih uvjeta u suvremenom svijetu potrebe je nemoguće predvidjeti, a ako do određenih potreba i dođe, na njih bi valjalo hitno odgovoriti kako bi se zadovoljile. To znači i da glavne osobe na tržištu rada rijetko dobivaju gotovu radnu snagu. Kako društvo utemeljeno na znanju raste, tako i proizvodnja vrijednosti danas postaje sinonim za proizvodnju znanja (Farkas, 2013). No, s druge strane, znanje ne znači stopostotno znanje povezano s poslom. Kao rezultat konkurentnosti, aktivnosti koje za cilj imaju razvijanje osobnosti i kompetencija te udovoljavaju novim zahtjevima i odražavaju najsuvremeniju filozofiju osposobljavanja postaju sve važnije. Za tranziciju je, međutim, potrebno vrijeme.

Tu se najprije ističe Nacionalni registar osposobljavanja (*the National Training Register*) koji je prvi put objavljen 1993. godine, a zatim se svake godine ažurirao, no njegova struktura i osnovna filozofija ostala je jednaka. Izrada novog registra koji je podržala vlada započela je 2001. godine, a 2004. godine podržao ga je i Nacionalni razvojni plana za operativne programe ljudskih resursa. Riječ je o promjenama koje su preobrazile i tadašnji Nacionalni registar osposobljavanja u obliku i sadržaju. Ključne ideje novog sustava osposobljavanja, uvedenog u travnju 2006. godine, bili su modularni sustav i sustav osposobljavanja koji se zasniva na kompetencijama. Polazište preobrazbe sustava strukovnog osposobljavanja bila je sposobnost brzog reagiranja na promjenjive potrebe tržišta rada kao i razvoj programa zasnovanog na analizi karijera. Upravo je modularno osposobljavanje postalo osnova za nove razvoje. U okviru programa strukovnog osposobljavanja modul je cjelina koja se može definirati kao dio mogućeg zanimanja ili djelatnosti (Fodor, 2014). Od 2013. godine Nacionalni registar osposobljavanja sastojao se od lako prepoznatljivih modula. Ako zaposlenik ima određenu vrstu kvalifikacije, ali s njom može pronaći posao te mu treba druga kvalifikacija, tada mu modularni sustav to omogućuje sudjelovanjem u programu prekvalifikacije, što znači da se trebaju steći samo određeni komplementarni moduli i s njima povezane posebne kompetencije. To je, naime, jedna

od prednosti modularnog sustava koja – uzimajući u obzir mjesto i vrijeme osposobljavanja – troškove može zadržati na minimumu jer se može razmotriti više od jedne ustanove. Postoji mogućnost da se zatraži prijelaz među različitim ustanovama za osposobljavanje i da se čitav program osposobljavanja dovrši prema individualnom tempu. Modularni se sustav uglavnom oslanja na načelo autonomnog učenja i pomaže autonomnim učenicima na nekoliko načina uključujući uvođenje paketa učenja, testova za samoprocjenu, softvera i mogućnosti savjetovanja s nastavnicima. S pomoću modularnog sustava nepotrebna represivnost pojedinih programa osposobljavanja i elementi koji se u njima preklapaju mogu se ukloniti iz sustava strukovnog osposobljavanja (Udvardi - Lakos, 2005).

Modularni sustav strukovnog osposobljavanja koji se temelji na kompetencijama pokrenut je 2006. godine u Integriranim regionalnim centrima za osposobljavanje, prvo u području mehanike, marketinga i trgovine. Godine 2008. modularni sustav univerzalno je uveden i unutar i izvan službenog školskog sustava. Modularni sustav strukovnog obrazovanja, u prvom redu, promiče zapošljivost odraslih osoba obrazovanjem odraslih, a poslije završetka jednog dijela (modula) programa polaznici odmah mogu početi tražiti posao. Kasnije se profesionalne vještine i znanje lako mogu razvijati s pomoću novog modula. Osim toga, to su i „zajednički“ moduli. To pak znači da je njihov sadržaj istovjetan u nekoliko programa osposobljavanja, to jest da se nova potvrda može steći u kraćem razdoblju. Moduli koji su završeni tijekom prethodnog programa osposobljavanja ne moraju se ponavljati niti se ponovno moraju polagati ispiti. Prethodno stečena znanja i vještine mogu se prenijeti u nove programe osposobljavanja (Farkas, 2013).

Kako bi se povećala mobilnost na tržištu rada, uveden je pojam djelomičnih certifikata, koji tražiteljima posla na tržištu rada omogućuje da odmah nakon završetka jednog dijela programa osposobljavanja potraže posao. Ti su zaposlenici obično angažirani u obavljanju jednostavnih zadataka. Primjerice, program osposobljavanja pomoćnika za oglašavanje sastoji se od dvaju modula. Stoga se certifikat može dobiti u roku od nekoliko mjeseci, a nakon toga u tom je području moguće pronaći posao. Ako kasnije nastane potreba za produljenjem certifikata, bilo zaposlenika bilo poslodavca, lako se može dobiti novi certifikat, tj. certifikat pomoćnika za marketing i oglašavanje, koji nudi više mogućnosti. Tada su pomoćnici u oglašavanju – a koji sudjeluju u novom programu osposobljavanja – izuzeti od završetka tih dvaju modula koja su bila dio njihova prvog osposobljavanja. Umjesto toga moraju dovršiti samo dva nova modula.

Umjesto predmeta današnji strukovni certifikat sastoji se od modula. Unutar jednog modula polaznici stječu vještine i znanja koja im omogućuju kvalitetno obavljanje određenog posla. Dakle, završetak nekoliko modula omogućuje im obavljanje različitih složenih aktivnosti. Ako tko mora obavljati svoj posao na višoj razini, moguće je odraditi kakvo dopunsko osposobljavanje. Radi se o programima koji su, ustvari, dodatak osnovnim programima osposobljavanja, a za stjecanje nove potvrde dovoljno je završiti jedan ili dva nova modula, što pak podrazumijeva dodatno znanje u novoj, složenijoj liniji rada. Takva je, primjerice, izobrazba rukovoditelja prehrambenih usluga, čiji je program osposobljavanja komplementarni program osposobljavanja pomoćnika u ugostiteljstvu. Ta nova potvrda polaznicima omogućuje traženje zaposlenja više razine (Farkas, 2013).

Certifikati u nacionalnom registru osposobljavanja 2006/2010 temeljeni su na kompetencijama i profesionalnim zahtjevima modula, tako da je postalo važno restrukturiranje sustava kao i sadržaja i metodologije ispitivanja. Sposobnost obavljanja poslova pravilno se procjenjuje tijekom stručnih ispita. Također, sekundarna je funkcija da je ispit posljednji pokušaj provjere školskih postignuća. Prema tomu, ispitni zadatci trebaju modelirati i simulirati situacije na radnom mjestu. Svaki ispitni zadatak i dio ocjene moraju se odnositi na stručna znanja i kompetencije definirane poslom. Pri započinjanju novog posla kandidata se neće teoretski ispitivati, ali će se od njega tražiti da obavi određene praktične zadatke, a u skladu s pojedinačnim modulima koji uključuju zadaće na radnom mjestu te kompetencije potrebne za njihovo učinkovito i, na koncu, uspješno obavljanje. Cilj stručnog ispita, dakle, nije ocjenjivanje teorijskog znanja, nego ispitivanje podobnosti kandidata za posao. Nova struktura strukovnog obrazovanja, uvedena 2006. godine, oblikovana je tako da održava ravnotežu između potražnje i ponude radne snage (Fodor, 2014).

Godine 2006. promijenjen je dosadašnji sustav strukovnog obrazovanja, i to na posve nov način. Slični sustavi nisu postojali ni u Mađarskoj ni u bilo kojoj drugoj europskoj zemlji. Opći cilj bio je promijeniti način na koji se stručno usavršavanje promatra. Najinovativniji element u tom procesu bilo je definiranje kompetencija usklađeno s europskim sustavom strukovnih potvrda. Tijekom projekta kompetencije kvalitete klasificirane su prema sustavu strukovnih kompetencija, široko poznatim i prihvaćenim u europskim zemljama. Tako su se razlikovale vrste kompetencija uključujući profesionalne, metodološke, zajedničke i osobne kompetencije. Uloga

te inovacije bilo je i određivanje okvira u kojem će se pojedine kompetencije tumačiti. Cilj je bio definirati metodološke, socijalne i individualne kompetencije koje su neophodne za obavljanje određenog posla. Očito je da bi gotovo sve spomenute kompetencije bile korisne za svakog stručnjaka. Navodno svi pripravnici koji polažu završni ispit već posjeduju vještine koje su im potrebne za stvaranje karijere u svijetu rada. Ako je govoriti o sadržaju, utvrđeno je da sudionici programa moraju biti osposobljeni za obavljanje određenih zadataka te trebaju steći određene kompetencije kako bi uspješno obavljali svoje zadatke. Cilj osposobljavanja na temelju kompetencija jest stjecanje znanja, vještina i kompetencija koje zajedno pomažu pojedincu da odmah po završetku programa osposobljavanja udovolji zahtjevima određenog posla i da bez daljnje prakse radi na određenoj razini (Farkas, 2013).

5.1. Jakosti i slabosti sustava obrazovanja odraslih u Mađarskoj

Jakost sustava obrazovanja odraslih u Mađarskoj svakako je usredotočenost na reagiranje potreba tržišta rada i promicanje napredovanja na tržištu rada i zapošljivosti učenika. Uključivanje gospodarskih komora u strukturu upravljanja i osiguranja kvalitete pružanja osposobljavanja za odrasle i strukovnog obrazovanja može biti učinkovito sredstvo za to. Međutim, učinkovitost funkcioniranja treba biti praćena i vrjednovana, a procesi i mehanizmi prilagođeni sa svrhom optimizacije razmjerno nove strukture. Isto tako, prednost je što su nacionalni i europski resursi integrirani i koncentrirani, a politika se provodi zajedničkim instrumentom financiranja. Provedbena struktura strukturnih fondova Europske unije osigurava koordinaciju s drugim politikama uključujući različite zainteresirane strane, npr. mjere za odrasle s niskim kvalifikacijama i obrazovanje njihove djece mogu se uskladiti i iskoristiti kao sinergija intervencija. Nažalost, ipak je mnogo više slabosti koje Europska komisija (2018) u svojem izvješću ističe i na kojima godinama treba raditi. Još uvijek nema djelotvornih radnih struktura i adekvatnih rješenja koja osiguravaju ponude da učenja/osposobljavanja odraslih odgovaraju posebnim zahtjevima poslodavaca i učenika. Nedostaje i zamisao za učenje odraslih: politika učenja odraslih usredotočena je na mogućnosti olakšanja provedbe politike zapošljavanja i apsorpcije strukturnih fondova Europske unije. U posljednje vrijeme sve se više pozornosti posvećuje potrebama i zahtjevima poslodavaca te rješavanju problema nedostatka radne snage. Za svaki sustavni proces razvoja i reformi ključni je preduvjet upravo vizija o funkciji učenja odraslih u mađarskom društvu te kako može pridonijeti održivom životu, većoj kvaliteti života i ekonomskom rastu. Takvu viziju moraju stvoriti i dijeliti glavni dionici, u protivnom će

intervencije politike imati ad-hoc karakter, tj. pokazat će raštrkan, neusklađen uzorak koji različiti dionici neće podržati.

Nadalje, nedostatak je pouzdanih i visokokvalitetnih podataka o cijelom sektoru učenja odraslih, što uključuje odredbe o privatnom i javnom financiranju. Bez primjerenog upravljačkog informacijskog sustava nemoguće je procijeniti kvantitativne dimenzije i kvalitativne aspekte sustava isporuke te provesti analize i relevantne strategije. OSAP, javno dostupna sektorska baza podataka nije potpuna, stavke se ne objašnjavaju, podatci se preklapaju, stoga uporabom baze podataka objektivne analize nisu moguće.

Sljedeća slabost ističe se u pristupu samom obrazovanju odraslih. Iako se planira koordinacija između ministarstava i drugih dionika, uz planiranje i provedbu strukturnih fondova Europske unije, još uvijek postoji snažna potreba za primjenom sveobuhvatnijih pristupa učenju odraslih koji pokrivaju sva područja i segmente sektora. S obzirom na to da su politike učenja odraslih sužene samo na profesionalno obrazovanje i tržište rada, onemogućuju politike za oslobađanje drugih kreativnih potencijala odrasle populacije. To zahtijeva širi pojam o priznavanju prednosti učenja, tj. o tome kako se učenje događa, ulozi intrinzične motivacije i kako se vještine stečene u različitim sredinama mogu prenijeti u vještine vrijedne na radnim mjestima. Nedostaje glas učenika u procesima formuliranja i reformi sustava učenja odraslih. Drugim riječima, učenici nisu zastupani čak ni neizravnim načinima poput nevladinih organizacija, sindikata itd., stoga se postavlja pitanje u kojoj je mjeri učenje odraslih relevantno. Dakle, nedostaje razumijevanje u svezi s pitanjem što je za ključne dionike kvaliteta u učenju odraslih.

Stopa aktivnosti sektora za obrazovanje odraslih trenutačno uvelike ovisi o cikličkoj dostupnosti sredstava Europske unije zbog programskog načela. Osposobljavanje se uglavnom provodi operativnim programima i periodičnim intervencijama, što rezultira redovitim prelaskom između „monsunske kiše" i „sušne sezone" osposobljavanja, a zbog čega većina pružatelja osposobljavanja održava samo malu administrativnu jedinicu i zapošljava nastavnike na satu rada u slučaju osposobljavanja. Mnogi nastavnici i treneri prisiljeni su obavljati redovne poslove u javnim školama, a odrasle podučavaju samo u sklopu naknadnog, dodatnog posla. Stručni razvoj trenera, izgradnja kapaciteta i znanja za pružatelje usluga više je ili manje nemoguća. Kao posljednju slabost Europska komisija (2018) ističe nedostatak razvoja i inovacija, a mehanizmi

akumulacije i dijeljenja znanja važna su uska grla u profesionalnoj sposobnosti sektora. Postoji snažna potreba za profesionalizacijom sektora u mnogo širem opsegu nego danas. U trenera postoji potreba za razlikovanjem stručnog identiteta od ostalih obrazovnih polja, raznolikim obrazovnim mogućnostima za trenere te usklađivanjem obrazovanja nastavnika s međunarodnim trendovima razvoja.

S obzirom na rečeno, donose se preporuke koje bi mogle pomoći u povećanju snaga sustava obrazovanja i osposobljavanja odraslih u Mađarskoj, a s druge strane doprinijeti smanjenju njezinih slabosti. Procesi modernizacije učenja odraslih u Mađarskoj uvelike su vođeni namjerom ispunjavanja vanjskih (EU) zahtjeva, što je rezultiralo formalnim rješenjima koja polako prodiru u sektor. Daljnja bi se politička reforma stoga trebala formulirati u dva smjera: 1) iskorištavanje političkih alata i mjera uvedenih formalno na preporuku Europske unije; i 2) modernizacija i razvoj alata i mjera politike u područjima koja nisu dotaknula proces reformi koje je stvorila Europska unija, ali bi bili važni za rješavanje potreba i očekivanja mađarskog društva i tržišta rada. Za prvi smjer dobar je primjer iskorištavanje Nacionalnog kvalifikacijskog okvira, prethodno uspostavljeni sustav navođenja kao i prepoznavanje i potvrđivanje prethodnog učenja u daljnjem razvoju politike. U odnosu na drugi smjer, poboljšanje prakse praćenja i evaluacije, stvaranje zajedničke vizije za učenje odraslih, potpora profesionalizaciji osoblja za učenje odraslih, razvoj sveobuhvatnih politika za temeljne vještine odraslih i promicanje učenja odraslih, mogu biti istaknuta područja daljnjeg razvoja politika (Europska komisija, 2018).

Kako bi se dobio uvid u sustav obrazovanja odraslih u Mađarskoj, a u usporedbi s kojom od zemalja u njezinu okruženju, u sljedećem poglavlju prikazuju se relevantni podatci dostupni prema najnovijim izvješćima za 2018. godinu. U analizi su uporabljeni izvori dostupni na Eurostat platformi (Eurostat, 2019), koja donosi statističke parametre za određeno područje i određenu zemlju, izvješće za 2018. godinu koje je objavilo Europsko udruženje za obrazovanje odraslih (eng. *European Association for the Education of Adults*) (EAEA, 2018) te izvješća za pojedinu zemlju koje je objavila Europska komisija (2019).

6. Usporedba sustava obrazovanja odraslih u Mađarskoj sa sustavima obrazovanja odraslih u drugim europskim zemljama

U nastavku se prikazuje stanje obrazovanja u zemljama koje okružuju Mađarsku, a to su Austrija, Slovenija, Hrvatska, Rumunjska i Slovačka, te se donose statistički pokazatelji sudjelovanja odraslih u obrazovanju i osposobljavanju kao i stopa zaposlenosti u pojedinoj državi u usporedbi sa statističkim pokazateljima u Mađarskoj i Europskoj uniji. Usporedbom se nastoji steći uvid u stanje sustava obrazovanja odraslih u Mađarskoj, a u odnosu na države koje su od nje više odnosno manje razvijene.

6.1. Austrija

Unatoč tomu što Austrija poglavito ostvaruje visoke stope sudjelovanja u obrazovanju odraslih, još je uvijek prisutna veća potreba da dio njezina stanovništva, poput izbjeglica, pohađa tečajevne obrazovanja odraslih s ciljem uklapanja u društvo. To je razlog zbog kojeg se u Austriji već nekoliko godina sve više programa usmjerava na problematiku integracije migranata. Prema anketi o obrazovanju odraslih u 2016. godini Austrija je povećala broj sudionika za 11,7 % u formalnom i neformalnom obrazovanju i osposobljavanju u odnosu na prijašnje godine. To se povećanje, ali i sama uspješnost u obrazovanju odraslih, temelji na političkim mjerama kao što su: Inicijativa za obrazovanje odraslih koja osigurava besplatne tečajevne za osnovno obrazovanje i takozvani programi druge šanse kao što su: ispiti za upis u opće visoko obrazovanje (*Berufsreifeprüfung*). Pritom je nužno spomenuti i javni zavod za zapošljavanje koji pruža programe i tečajevne za nezaposlene osobe i izbjeglice. Riječ je, naime, o mjerama koje se provode se u sklopu visokoinstitucionaliziranog austrijskog područja obrazovanja odraslih. Promotivši broj prolaznika, uočava se kako je uspjeh u stopama polaznika te broja tečaja i događaja vrlo visok, što znači da je više od pola milijuna Austrijanaca sudjelovalo na tečajevima Centara za obrazovanje odraslih (Europska komisija, 2019). Prevladavajuća tema u obrazovanju odraslih u Austriji svakako jest kako se nositi s kvalifikacijom i integracijom izbjeglica i migranata. Osim tečajeva njemačkog jezika, država financira i tečajevne za osnovno obrazovanje. Provode se i tečajevi na kojima se osposobljavaju budući voditelji tečajeva za podučavanje izbjeglica. Budući da su pitanja u svezi s izbjeglicama i migrantima uvijek aktualna i složena, i u Austriji se trenutačno raspravlja o tome treba li se osnovno obrazovanje mlađih izbjeglica odvijati u školama ili u strukturama obrazovanja odraslih.

Nadalje, jedna od istaknutijih tema u današnjem sustavu obrazovanja odraslih u Austriji odnosi se na medijsku pismenost, a to je potvrđeno i izmjenom Kvalifikacijskog okvira austrijske akademije za cjeloživotno obrazovanje u kojem je sada upravo ta tema glavna. Akademija validira kvalifikacije nastavnika za obrazovanje odraslih i proizvod je kooperativnog sistema obrazovanja odraslih u Austriji. Austrija ima strategiju za dostizanje ciljeva održivog razvoja. Inkluzivno i kvalitetno obrazovanje namijenjeno svima u središtu je austrijskih centara za obrazovanje odraslih i drugih organizacija. Održivost je glavna tema središnjeg austrijskog osnovnog programa centara za obrazovanje odraslih u okviru ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje. Naposljetku, Europski okvir ključnih kompetencija vrlo je važan za članice EAEA. Tu vrijedi istaknuti dvije ključne kompetencije: ključna kompetencija 1 (materinski jezik) i kompetencija 2 (strani jezici) koji su spojeni u jedinstvenu jezičnu kompetenciju. Temeljni program uključuje konkretne tečajeve i seminare; opisani su ishodi učnja i mogu ih rabiti svi centri za obrazovanje odraslih. Razvidno je stoga kako se u Austriji naglašava kvaliteta obrazovanja odraslih, a osobito onih koji su u nepovoljnom položaju, no ono što se ističe kao preporuka za poboljšanje jest financijska strana. U tom pogledu, pružatelji usluge obrazovanja odraslih naglašavaju kako je potrebno povećati financiranje, odnosno kako trenutačnu razinu financiranja treba makar utrostručiti. Drugi je izazov pad prihvaćanja demokracije kao oblika upravljanja i oblika življenja. Naime, ljudi niskog obrazovnog postignuća i ljudi niskih kompetencija pismenosti sumnjaju u demokratske procese te se osjećaju nesigurno i bespomoćno. Stoga se preporučuje stavljanje većeg naglaska upravo na to pitanje jer su aktivno građanstvo i demokratsko obrazovanje danas i više nego nužni (EAEA, 2018).

6.2. Slovenija

Kada se govori o Sloveniji, važno je istaknuti kako je nedavno izmijenjen nacionalni Zakon o obrazovanju, koji precizira strukturu i javno financiranje obrazovanja odraslih u Sloveniji. Novim Zakonom o obrazovanju odraslih, donesenim u siječnju 2018. godine, određena je javna financijska potpora za aktivnosti poput vođenja, savjetovanja, validacije neformalnog i informalnog učenja kao i pružanje certificiranih neformalnih programa obrazovanja za odrasle od strane pružatelja usluga koji pripadaju javnoj mreži. Nadalje, usvajanje Strategije razvoja Slovenije 2030 vodi k cjeloživotnom učenju koje se ističe kao jedan od najvažnijih strateških pravaca. Slovenski Institut za obrazovanje odraslih usmjerava se na poboljšanje prepoznavanja i validiranja vještina i kompetencija za tržište rada razvojem aplikacije „On-line vještine“.

Također, Institut doprinosi daljnjem razvoju nacionalnog sustava za prepoznavanje i potvrđivanje prethodnog učenja, a osobito naglašava i pružanje pomoći ranjivim ciljnim skupinama te ih motivira za sudjelovanje u različitim aktivnostima učenja.

Jedan od izazova obrazovanja odraslih u Sloveniji jest stvaranje akcijskog plana s utvrđenim ulogama, zadacima i odgovornostima za provedbu strategije razvoja 2020. godine. Drugi se izazov pak odnosi na uspostavu učinkovitog sustava javnog pružanja usluga, a u skladu s novim Zakonom o organizaciji i financiranju obrazovanja. Ponavljajući problem koji zahtijeva rješenje jest i pitanje niskih stopa sudjelovanja u obrazovanju odraslih građana s niskom razinom formalnog obrazovanja (EAEA, 2018).

6.3. Srbija

Srbija je zemlja s jednom od najnižih stopa sudjelovanja u učenju odraslih u Europi. Nedostatak interesa države, koji se ogleda u nedostatku financiranja, najveći je izazov s kojim se sektor trenutačno suočava. Članovi EAEA-e u Srbiji upozoravaju da sektor obrazovanja odraslih stagnira. Nije bilo znakovitijih promjena ili inovacija, a sudjelovanje Srba u učenju odraslih i dalje je među najnižima u Europi. Očito je da je financijski kapacitet organizacija za obrazovanje odraslih smanjen na nulu, pa stoga ne razvijaju nijedan projekt. Razlog tomu jest činjenica da Srbija više ne ispunjava uvjete za Instrument prepristupne pomoći (IPA), te ne može sudjelovati u partnerstvima Erasmus+. Kako bi popunio sistemske nedostatke, jedan od članova EAEA-e u Srbiji ove će se godine pokušati usmjeriti na podržavanje profesionalizacije u obrazovanju odraslih. S obzirom na to da Srbija nije članica Europske unije, utjecaj politika Europske unije bitno je ograničen. Međutim, postoji suradnja u programima kao što je Erasmus+. Srbija trenutačno čeka pokretanje strateških partnerstava Erasmus+ koja bi organizacijama za obrazovanje odraslih omogućila da planiraju nove projekte (Europska komisija, 2019).

Najveći izazov s kojim se suočava obrazovanje odraslih u Srbiji jest nedostatak interesa države za samoobrazovanje odraslih. Sustav funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih, uspostavljen 2014. godine, službeno više ne funkcionira iako je i tijekom funkcioniranja ciljao samo na učenike koji su rano napustili školovanje. Nedostatak sredstava predstavlja još jedan izazov. Prethodnih godina samo 0,2 % proračuna za obrazovanje namijenjeno je obrazovanju odraslih. Članice EAEA u Srbiji obrazovanje odraslih vide kao sektor koji se mora razviti

ispočetka dodajući da je poziv na buđenje neophodan. Drugi izazov povezan s prethodnim jest podrška lokalnim centrima za učenje u lokalnim zajednicama (EAEA, 2018).

6.4. Hrvatska

Organizacije i pružatelji usluga za obrazovanje odraslih u Hrvatskoj su danas vrlo aktivni; organiziraju mnoge događaje i konferencije o temama u vezi s obrazovanjem odraslih. Sektor se nada još većem porastu usmjeravajući nove vrste organizacija koje će sudjelovati u obrazovanju odraslih. No, žele i da se prepozna važnost obrazovanja odraslih onoliko koliko i tradicionalno obrazovanje mladih. Europski socijalni fondovi trenutačno financiraju više projekata, čiji cilj jest pomoći odraslima da uđu na tržište rada, s tim da im je dodijeljeno više od 4 milijuna eura. Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih objavila je u listopadu 2017. rezultate istraživanja Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj 2017. i Strateškog okvira promocije cjeloživotnog učenja u Republici Hrvatskoj 2017-2020., koji su bili usmjereni na sudjelovanje i aktivnosti odraslih u različitim programima učenja i obrazovanja. Usporedno s tim publikacijama pružatelji usluge obrazovanja odraslih organiziraju mnoge događaje poput 11. Tjedna cjeloživotnog učenja pod nazivom „Treniraj svoj mozak“, koji se u listopadu 2017. organizirao i promovirao u cijeloj zemlji (Europska komisija, 2019).

Institucija za obrazovanje odraslih Dante, članica EAEA-e, odnedavno nastoji proširiti svoje aktivnosti kako bi uključila organizaciju međunarodnih znanstvenih konferencija, a s ciljem okupljanja istraživača, stručnjaka iz područja obrazovanja odraslih, predstavnika vladinih agencija i/ili ministarstava, strukovnih udruženja te ostale zainteresirane dionike iz Hrvatske i inozemstva. Razvija i internetske tečajeve za strukovne učitelje te nastavni plan i program za podizanje kompetencija nastavnika odraslih na međunarodnoj razini u sklopu Erasmus + KA2 projekata. Cilj tih institucija svakako jest i to da se u daljnjem radu posvete radu s migrantima, razvoju e-učenja te započnu s provedbom programa osposobljavanja za stručno obrazovanje i profesionalni razvoj nastavnika.

Od 2009. godine Hrvatska donosi Strategiju održivog razvoja Republike Hrvatske, a od 2011. godine Akcijski plan obrazovanja za održivi razvoj. Njegov cilj jest postizanje razumijevanja i prihvaćanja koncepta održivog razvoja među svim dionicima i osnaživanje kapaciteta za održivi razvoj. Glavna područja djelovanja uključuju cjeloživotno učenje, učenje akcijom i sudjelovanjem, suradnju i partnerstvo, integraciju SDG tema u obrazovni sustav u

Hrvatskoj itd. U tim se strategijama obrazovanje odraslih smatra sastavnicom obrazovnog sustava i ne postoje posebni podciljevi usmjereni na obrazovanje odraslih.

Navodi se (EAEA, 2018) kako Hrvatska mora podići svijest, informacije i motivaciju za sudjelovanje u obrazovanju odraslih kao i motivirati znanstvenu zajednicu da više sudjeluje u različitim profesionalnim međunarodnim tijelima za obrazovanje odraslih i u nacionalnim istraživanjima andragogije. Nadalje, obrazovanje odraslih mora promicati svoju viziju i vrijednosti tako da ovo polje može biti jedan od pokretača razvoja pojedinaca i zajednice u Republici Hrvatskoj. Drugi je izazov dobiti više pozornosti i podrške Ministarstva znanosti i obrazovanja kao i Ministarstva rada, a radi usklađivanja strukovnog, visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih s potrebama na tržištu rada, potrebno je razviti kvalifikacijske standarde u suradnji s društvenim partnerima. Razvijanje sustava upravljanja kvalitetom također je potrebno uspostavljanjem baze podataka koja bi okupljala pružatelje usluga i usluge u obrazovanju odraslih. Konačno, ponavljajući problem jest nedostatak javnog financiranja koji sprječava sektor da poveća svoje sudjelovanje. Stvarni razvoj, podrška i partnerstva s različitim dionicima mogli bi biti potaknuti povećanjem broja zaposlenih u Odjelu za obrazovanje odraslih – navodi izvješće EAEA-e (2018).

6.5. Rumunjska

Ako je govoriti o Rumunjskoj, tada izvješća donose podatke kako sredstva Europske unije Rumunjskoj omogućuju daljnji razvoj sektora obrazovanja odraslih, a primjenom novih projekata i usredotočenošću na konkretne ciljeve. Konferencije i radionice organizirane o različitim temama u području obrazovanja odraslih pomažu organizacijama za obrazovanje odraslih u Rumunjskoj da uspostave strategije u skladu s međunarodnim i europskim politikama (EAEA, 2018).

Sustav učenja odraslih u Rumunjskoj, kako je propisano Zakonom o obrazovanju 1/2011, u posebnom poglavlju o cjeloživotnom učenju uključuje obrazovanje i osposobljavanje odraslih koji se provode za profesionalni razvoj, za osiguranje osnovne razine vještina, za sudjelovanje u zajednici i uključivanje u zajednicu i za osobni razvoj. Obično obuhvaća odrasle od 18 ili više godina, ali također, u slučaju ranog napuštanja škole, za mlade koji nisu završili srednju školu: uključuje osobe od 16 do 66 godina. Određeni statistički podatci uključuju čak i osobe od 15 do 70 godina jer pojedinci mogu sklopiti ugovore o radu za osposobljavanje s 15 godina, no uz

odobrenje roditelja. Sustav obrazovanja odraslih u Rumunjskoj odražava u velikoj mjeri strukturu financiranja: profesionalno i strukovno polje obrazovanja odraslih razvijenije je od tzv. liberalnog polja obrazovanja odraslih (glede neformalnog sudjelovanja u slobodno vrijeme ili demokratskog građanstva, kulturnih aktivnosti). Vlada je, u prvom redu, usmjerena na nezaposlene ili slabo kvalificirane osobe. Nacionalna agencija za zapošljavanje s 42 županijske agencije i regionalnim centrima za osposobljavanje pod svojim okriljem upravlja sredstvima za poticanje zapošljavanja, preko kojih privatni strukovni centri, poslodavci ili čak (visoke) škole pružaju stručno obrazovanje odraslih. Kulturne kuće ili domovi u ruralnim područjima ili srodna sveučilišta obično pripadaju lokalnim vlastima, ali je njihova primjena tečajeva prilično ograničena. Proračuni lokalnih vlasti uglavnom se odnose na kulturne događaje koje organiziraju te institucije i gotovo nijedan proračun nije predviđen za tečajeve za odrasle. Tada odrasli tečajeve većinom plaćaju sami, što znači da postoji ograničena potražnja, a time i ograničena ponuda tečajeva.

Veliki korak u smjeru donošenja okvira za koherentno djelovanje u obrazovanju odraslih poduzet je prvi put kad je donesena Nacionalna strategija za cjeloživotno učenje 2015. godine. Taj dokument, zajedno s odredbama Zakona o obrazovanju 1/2011, te komplementarne nacionalne strategije za razdoblje do 2020. – Strategija za zapošljavanje – 2013. i Strategija za strukovno obrazovanje i osposobljavanje – 2016. pružaju prilično sveobuhvatan politički okvir za djelovanje politike u učenju odraslih i cjeloživotnog učenja. Nakon njih slijede Akcijski planovi za provedbu, koji na taj način nude predvidljiv razvoj za naredno razdoblje s konceptualnog stajališta. Međutim, takva formulacija politike nije ostvarena niti se primjenjuje na sustavan način. Već su se pojavila kašnjenja u njegovom provođenju. Stoga je potrebna odgovarajuća izgradnja kapaciteta i politika kojom će se ove strategije ostvariti, a slijedeći usvojene akcijske planove. Vrlo niska stopa sudjelovanja odraslih u cjeloživotnom učenju, oko 1,3 % te nesposobnost vlade da u posljednjih 15 godina to poboljša rezultira niskim očekivanjem za dostizanje cilja za 2020. godinu (10 %, dogovorno za Rumunjsku). Ti se podatci nadopunjuju i drugim činjenicama: jedna od najviših stopa siromaštva (iznad 40 %), jedna od najviših stopa neaktivnosti, uglavnom među mladima (22 % u 2016.), zajedno s visokim padom (19,1 %), i niskim performansama na PISA-inim rezultatima u 2015. godini (1 od 4 učenika u dobi od 15 godina ispod razine 2) (Europska komisija, 2019).

6.6. Slovačka

Slovačko obrazovanje odraslih karakteriziraju nove inicijative za podršku cjeloživotnog učenja. Cilj je stvoriti okvir za cjeloživotno učenje kako bi se odredio smjer koji pružatelji obrazovanja odraslih mogu rabiti kao operativnu bazu. Slovačka radi na trima glavnim pitanjima: razvoj sustava daljnjeg obrazovanja u okviru cjeloživotnog učenja, integracija i uključivanje marginaliziranih romskih zajednica i učenika iz socijalno ugrožene sredine te povezanost obrazovnog sustava i sustava osposobljavanja s potrebama tržišta rada kako bi se ljudima omogućio rad u najrazvijenijim sektorima u njihovoj regiji (tj. poljoprivreda, vinogradarstvo, ekoturizam). U Slovačkoj je nova strategija cjeloživotnog učenja potaknula nedavna kretanja u obrazovanju odraslih; međutim, Zakon o cjeloživotnom učenju iz 2009. i dalje ostaje ključna politika. Prvi okrugli stol na temu „Moć i radost učenja“ održan je 15. svibnja 2018. u Bratislavi. Manifesta za učenje odraslih za 21. stoljeće predstavljena je na tom događaju, a svi okupljeni dionici u učenju odraslih složili su se o potrebi rješavanja problema obrazovne terminologije, nedostajućih podataka o učenju odraslih, priznavanja neformalnog obrazovanja i financiranja za daljnje obrazovanje u okviru nove strategije za cjeloživotno učenje. Ministarstvo obrazovanja Slovačke Republike potvrdilo je obnovljenu potporu obrazovanju odraslih i uručilo nagradu ministarstva uspješnim inicijativama u cjeloživotnom učenju (EAEA, 2018).

Inicijative za provedbu putova podizanja vještina uključuju projekte prijavljene na Poziv Europskog socijalnog fonda s ciljem podrške cjeloživotnom učenju. Nadalje, postoji nacionalni akcijski plan zaostajućih regija u Slovačkoj 2015. – 2020. (plan se može produljiti i nakon tog razdoblja), koji za cilj ima borbu protiv nezaposlenosti. Zakon o podršci zaostajućim regijama usvojen je 2015. godine. Kao rezultat toga, regionalna vijeća surađuju sa stručnjacima u pripremi akcijskih planova za razvoj svojih okruga. Akcijski plan odabire prioritete u okrugu, ocrtava određene ciljeve i predlaže mjere za njihovo postizanje. Akcijski planovi također ocrtavaju pilot-projekte čiji je cilj dugoročno utjecati na održivi razvoj zaostalih regija. Projekti se žele nadograditi na lokalne resurse i stvoriti zaposlenost u sektorima u kojima zaostajuće regije imaju komparativnu prednost. Takvi sektori uključuju obiteljski uzgoj i vinogradarstvo u kombinaciji s preradom poljoprivrednih proizvoda, ekoturizmom i tradicionalnim zanatima. Većina projekata usmjerena je na dugotrajno nezaposlene pojedince koje imaju malo formalnih kvalifikacija ili ih uopće nemaju. Socijalna poduzeća koja podržavaju općine stvorena su za tu ciljnu publiku kako bi se pojedincima pomoglo u razvijanju vještina i metoda rada te im se tako omogućio neometan

ulazak na tržište rada. Akcijski planovi posebnu pozornost posvećuju romskim zajednicama koje su često socijalno i ekonomski isključene zbog različitih vrsta diskriminacije i/ili niskog stupnja obrazovanja ili radnog iskustva (Europska komisija, 2019).

U Slovačkoj je glavni izazov nastaviti razvoj nove nacionalne strategije za cjeloživotno učenje. Prethodne strategije nisu uspjele zbog nedostatka transparentnosti i komunikacije u vezi s nacionalnim projektima. Slovačka vlada odobrila je Nacionalni program za razvoj obrazovanja i osposobljavanja kojim se određuje smjer slovačkog obrazovanja u sljedećih deset godina. Dokument se sastoji od dvanaest djelomičnih ciljeva i 106 mjera. Mjere su razrađene u provedbenom planu koji se sastoji od pet dvogodišnjih naknadnih akcijskih planova. U dokumentu se posebna pažnja posvećuje trima sveobuhvatnim temama: razvoj sustava daljnjeg obrazovanja u okviru cjeloživotnog učenja, integracija i uključivanje marginaliziranih romskih zajednica i učenika iz socijalno ugroženog porijekla te međusobna povezanost obrazovanja i sustav osposobljavanja za potrebe gospodarstva i tržišta rada.

6.7. Statistički pokazatelji analiziranih država

U ovom dijelu rada nastoji se prikazati stanje prema statističkim podacima EUROSTAT baze, a kako bi se lakše analizirale prosječne vrijednosti pojedine kategorije prema određenoj državi, a samim tim i usporedilo s prosjekom Mađarske i EU-28 prosjekom. Teorijske činjenice koje su prethodno iznesene za spomenute države jasno daju do znanja kako postoji još mnogo prostora za unaprjeđenje obrazovanja odraslih, a što, dakako, podrazumijeva i mnogo posla za vodeće politike i institucije da pomognu unaprijediti tu kvalitetu, ali i kvantitetu broja odraslih osoba koje su zastupljene u obrazovanju.

U sljedećoj tablici (Tablica 6.) prikazani su postotci sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju odraslih s obzirom na spol, dob i obrazovni status prema nacionalnom prosjeku analiziranih država u usporedbi s prosjekom Europske unije. Tablica 6. donosi usporedni prikaz sudjelovanja u cjeloživotnom obrazovanju odraslih osoba u dobi od 25 do 64 godine između prosjeka Mađarske, Austrije, Slovenije, Srbije, Hrvatske, Rumunjske i Slovačke i prosjeka članica Europske unije. Tablica prikazuje podatke od 2010. do 2018. godine koji su dostupni na Statističkom uredu Europske unije. Valja napomenuti kako Srbija još uvijek nije članica Europske unije, ali je kandidatkinja za ulazak u Europsku uniju, a s obzirom na to da je zemlja koja se nalazi u okruženju Mađarske, donesen je i njezin prosjek u odnosu na stanje obrazovanja

odraslih. Također, sve zemlje koje već jesu članice Europske unije teže cilju Europe2020, koji ističe da bi do 2020. godine prosjek broja osoba koje sudjeluju u cjeloživotnom obrazovanju trebao biti 15 %.

Tablica 6. *Evolucija stope sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju - nacionalni prosjek pojedine države (2010. – 2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%) i Mađarske*

Geografsko područje	Godine								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU-28 prosjek	9.3	9.1	9.2	10.7	10.8	10.7	10.8	10.9	11.1
Mađarska	3	3	2.9	3.2	3.3	7.1	6.3	6.2	6.0
Austrija	13.8	13.5	14.2	14.1	14.3	14.4	14.9	15.8	15.1
Slovenija	16.4	16.0	13.8	12.5	12.1	11.9	11.6	12.0	11.4
Srbija	4.0	3.5	3.6	3.9	4.4	4.8	5.1	4.4	4.1
Hrvatska	3.0	3.1	3.3	3.1	2.8	3.1	3.0	2.3	2.9
Rumunjska	1.4	1.6	1.4	2.0	1.5	1.3	1.2	1.1	0.9
Slovačka	3.1	4.1	3.2	3.1	3.1	3.1	2.9	3.4	4.0

Izvor: participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex and age, Eurostat (2019) http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_lfse_03&lang=en, zadnje ažuriranje 10.10.2019.

O mađarskom nacionalnom prosjeku pisano je ranije te su objašnjeni trendovi rasta stope sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju odraslih. Kada se promotri nacionalni prosjek Austrije, zamjetno je kako je već 2016. godine Austrija bila korak do cilja koji zacrtava Europom2020. Sada je taj cilj i ostvaren (15.1 %), štoviše, prosjek članica Europske unije (11.1 %) čak je i premašen, a Mađarska je još uvijek znatno niže s navedenim prosjekom. Smatra se da je Austrija u tome uspjela zbog svojih različitih obrazovnih mjera kao što su program osnovnog

obrazovanja (*Basisbildung*) i program obveznog obrazovanja u okviru Inicijative za obrazovanje odraslih za osobe s razinom obrazovanja ispod ISCED 2. Uz to, ispit za upis u opće visoko obrazovanje (*Berufsreifeprüfung*) omogućuje osobama, uz potvrdu o strukovnim školama i školi za srednje strukovno obrazovanje, pristup tercijalnom sektoru. Prema podacima dostupnima za Sloveniju, ona također ima bolji nacionalni prosjek sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju odraslih u usporedbi s nacionalnim prosjekom Mađarske i EU-28. Međutim, bitno je primijetiti znatan pad tog prosjeka od 2010. godine do danas. Slijedom padajuće stope sudjelovanja, koja se bilježi od 2010., moglo bi biti prilično teško ispuniti cilj EU2020, a još teže ispuniti slovenski nacionalni cilj od 19 %, koji je istaknut u Master-planu obrazovanja odraslih 2013. – 2020. (*Adult Education Master Plan 2013-2020*). Unatoč tomu što je stopa sudjelovanja u Sloveniji još uvijek nešto viša od prosjeka EU-28, razlog je za zabrinutost jer je postojao obrazac pada, a za razliku od prosječne stope EU-28. Te su zabrinutosti počele 2012. godine kada se Slovenija prvi put suočila sa znatnim padom i od tog trenutka taj pokazatelj svake godine pada. Ako je tumačiti prema mišljenjima pojedinih stručnjaka, uzrok takvog pada u Sloveniji jest sljedeći: smanjenje razine stručne izobrazbe zbog gospodarske krize; niža kupovna moć uzrokovana visokom stopom nezaposlenosti kao posljedicom gospodarske krize, uzrokovala je smanjenja obiteljskih proračuna. Neformalne i neobavezne aktivnosti učenja često se smatraju neobaveznim izdacima, koje mogu biti ograničene ili izbjegnute; promjene u poimanju znanja i stavova prema učenju, uzrokovane povećanjem mogućnosti neformalnog učenja na internetu i drugim medijima (Europska komisija, 2018).

Srbija je još uvijek znatno ispod prosjeka, no uočava se kako postoje oscilacije u prosjecima, ovisno o pojedinoj godini. Od 2011. do 2016. godine uočava se stalni porast sudionika u obrazovanju i osposobljavanju odraslih, dok se od 2017. godine ponovno zamjećuje njihov pad. Hrvatska je prema nacionalnom prosjeku među nižim prosjecima u Europskoj uniji. Cilj Europa2020 teže je dostižan s obzirom na donesene podatke, a jako zaostaje i za nacionalnim prosjekom EU-28. Nedostatak odgovarajućih politika i proračuna Vlade za obrazovanje odraslih razlog je malog broja odraslih koji su upisani u koji oblik obrazovanja. U vladinu se dokumentu navodi da je cilj upisa u sustav obrazovanja odraslih do 2020. godine 5 %, a ne 15 % kao u Europskoj uniji. To realan cilj ako je razmotriti gospodarski kontekst i potencijal Hrvatske. Za Rumunjsku je također zamijećen pad prosjeka. Na nacionalnoj razini dogovoreni prosjek bio je 10 %, no jasno je kako statistički podatci ukazuju na znatno niži postotak. U prošloj godini taj je

postotak bio samo 0,9 %. Nacionalna strategija za cjeloživotno učenje, usvojena 2015. godine, kao i Nacionalna strategija obrazovanja i strukovnog obrazovanja, usvojena 2016. godine, ističu vizije i mjere aktivnosti koje vode postizanju nacionalnog cilja od 10 % do 2020. godine. Međutim, njihova provedba zaostaje, a ionako niska stopa sudjelovanja opada. Ne postoje jasne naznake da će nacionalni cilj biti postignut. Stopa sudjelovanja i dalje je jedna od najnižih u Europi, i to bez znakovitijih poboljšanja tijekom posljednjih deset godina. Rumunjska obično dijeli najnižu ocjenu sudjelovanja s Bugarskom, no Bugarska je uspjela ostvariti znakovit napredak u stopama sudjelovanja u prošloj godini. Objašnjenja za tu nisku stopu sudjelovanja uključuju visoku stopu migracije, visoku stopu stanovništva u ruralnom području s lošom obrazovnom infrastrukturom, siromaštvo, vladinu volju i strukturu obrazovnog sustava za odrasle (Sava i Lustrea, 2017). Slovačka je također jedna od članica koja je znatno ispod cilja Europa2020, a u prošloj godini ima za čak 2 % niži prosjek od Mađarske. No promatrajući od 2016. godine, taj prosjek je porastao za 1.1 %. Razvidno je da su se politike počele osvrtni na taj problem te su se pokrenule određene inicijative kojima se poboljšava pristup obrazovanju odraslih i financijski mehanizmi koji podržavaju odrasle zainteresirane za daljnje obrazovanje i osposobljavanje.

Dakle, jasno je kako Mađarska ipak nije jedna od najniže rangiranih država u Europi ako je govoriti o obrazovanju i osposobljavanju odraslih. Premda Austrija i Slovenija svojim nacionalnim prosjekom znatno iskaču iz ove usporedbe, uočiti je kako jedino Austrija i Slovačka u posljednje dvije godine imaju kontinuirani porast prosjeka. Naravno, svi ti prosjeci (osim za Austriju) znatno su niži od prosjeka zapisanog u cilju Europe2020, stoga je potrebno da vladajući osvijeste važnost problema i pitanja mogućnosti i kvalitete obrazovanja i osposobljavanja odraslih.

Tablica 7. prikazuje stope zaposlenih osoba u nacionalnom kontekstu pojedine države u usporedbi s prosjekom nacionalnog prosjeka Mađarske i prosjekom Europske unije. U toj tablici obuhvaćeni su prosjeci zaposlenosti osoba u dobi od 20 do 64 godine u razdoblju od 2010. do 2018. godine. Kako je istaknuto u ranijem poglavlju, stopa je zaposlenosti u Mađarskoj iz godine u godinu rasla. Cilj EU2020 jest da do 2020. godine prosjek zaposlenosti u ukupnom broju članica Europske unije bude 75 %. Sudeći prema posljednjim podatcima, Mađarska je jako blizu

tog cilja, a za ispunjavanje cilja valja pričekati statističke podatke koji će biti dostupni nakon završetka 2019. godine.

Tablica 7. *Evolucija stope zaposlenosti - nacionalni prosjek pojedine države (2010. – 2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%) i Mađarske*

Geografsko područje	Godine								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU-28 prosjek	68.5	68.6	68.4	68.4	69.2	70.0	71.0	72.1	73.4
Mađarska	59.9	60.4	61.6	63.0	66.7	68.9	71.5	73.3	74.7
Austrija	74.3	74.1	74.5	74.3	74.1	74.5	75.0	75.8	76.3
Slovenija	69.9	68.5	68.5	67.1	67.9	69.3	70.1	74.7	76.5
Srbija	51.3	49.1	50.2	53.2	55.8	56.2	59.7	61.3	63.3
Hrvatska	62.3	59.5	56.1	57.3	58.8	60.5	61.4	64.4	65.2
Rumunjska	63.5	63.3	64.6	64.5	65.4	66.1	66.5	68.4	69.5
Slovačka	65.1	65.0	64.6	65.0	66.6	68.4	70.3	71.3	73.1

Izvor: Employment rates by sex, age and educational attainment level, Eurostat (2019), posljednje ažurirano: 13-11-2019, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

U vezi s ostalim zemljama vrijedi istaknuti kako je Austrija Europa2020 cilj ostvarila već završetkom 2016. godine, a porastom BDP-a od 1,7 % u 2017. godini povećala se i razina zaposlenosti, a koja je 2018. godine iznosila 76,3 %. Međutim, Austrija je na nacionalnoj razini postavila ambiciozniji cilj za 2020. godinu, a to je da do te godine stopa zaposlenosti bude između 77 i 78 %. Zasad se kreće u smjeru dostizanja prve od dviju brojki, a kada to razdoblje završi, bit će jasno je li taj cilj ostvaren. Istodobno, stopa zaposlenosti starijih radnika raste kao

rezultat prethodnih mirovinskih reformi. Ponuda radne snage nastaje i zbog sve većeg sudjelovanja žena na tržištu rada. Nadalje, očekuje se i stalan protok stranih radnika uzrokovan tradicionalnom migracijom. Hoće li ta kretanja potpomoći gospodarskim rastom ovisi, s jedne strane, o razvoju globalne ekonomije, a s druge strane o tome koliko Austrija može ojačati svoju izvoznu kvotu. Za Sloveniju je također razvidan porast stope zaposlenosti. Naime, u posljednjih nekoliko godina smanjenju nezaposlenosti doprinijelo je povećanje stope zaposlenosti žena u dobi od 50 do 64 godine (Europska komisija, 2018). Prema tomu, Slovenija je u tom području uspjela dostići ciljeve Europe2020 i svoj nacionalno postavljeni cilj. Zapravo, kada se prouče rezultati statističkih podataka, lako je zaključiti kako je za sve analizirane države u posljednjih nekoliko godina uočen porast stope zaposlenosti osoba u dobi od 20 do 64 godine. Tomu, pretpostaviti je, pridonose raznovrsni projekti koji se provode s pomoću financijskih sredstava Europskih strukturnih fondova. Među analiziranim državama jedino Slovenija i Austrija u ovom trenutku prednjače pred Mađarskom, dok ostale države imaju od 1.6 do 11.4 % manju prosječnu stopu zaposlenih osoba.

6.8. Jakosti i slabosti sustava obrazovanja odraslih u analiziranim državama

Svaka država u svom obrazovnom sustavu posjeduje i jakosti i slabosti, te će se stoga kratkim prikazom tih jakosti i slabosti za pojedinu državu pružiti uvid u moguća poboljšanja, a kako bi se poboljšali i sami statistički pokazatelji.

Jedna od izuzetnih snaga obrazovanja odraslih u Austriji jest njegova dugogodišnja i snažna povijesna tradicija. U slučaju centara za obrazovanje odraslih (*Volkshochschulen*), ta tradicija seže do 130 godina. Mnoge druge institucije izgrađene su nakon Drugog svjetskog rata. Pedesetih godina prošlog vijeka dogodila se i intenzivna faza institucionalizacije, u kojoj su se lokalne i regionalne institucije za obrazovanje odraslih udružile u udruge. Svojim ustanovama obrazovanje odraslih javno je vidljivo; velike su institucije posebno poznate u Austriji. Štoviše, riječ je o institucijama koje imaju široku geografsku pokrivenost i uvelike su dostupne. Upravljanje obrazovanjem odraslih u Austriji obilježavaju kooperativni procesi koji odgovaraju upravljačkim tijelima na višoj razini. U programe i mjere pod kontrolom države uključeni su odgovarajući dionici i stručnjaci. Institucije obrazovanja odraslih, posebno Konferencija o obrazovanju odraslih u Austriji (KEBÖ) uključene su u procese i odluke obrazovne politike. To uključivanje u razinu razvoja programa i mjera omogućuje i njihovu provedbu. Na tu se činjenicu

očituje i politika tržišta rada kojom upravlja Javna služba za zapošljavanje koja se provodi s ustanovama obrazovanja odraslih i privatnim pružateljima usluga. Tijekom godina razvijeno je i provedeno u austrijskom obrazovanju odraslih nekoliko inovativnih mjera i projekata. Te mjere doprinose poboljšanju kvalitete i stručnosti institucija i pružatelja obrazovanja odraslih, ali podižu i standarde na sustavnoj razini. U usporedbi s jakostima Mađarske, u njihovu obrazovnom sustavu također se ističe jedna od jakosti, a to je provođenje raznih mjera i projekata koji su omogućili da osobe s nižim kvalifikacijama dobe mogućnost dodatnog obrazovanja koje nisu imali prilike završiti. Jakosti su Slovenije dobro organiziran sustav struktura donošenja politika u dvama nadležnim ministarstvima uključujući ključne dionike i njihovu nadležnost unutar Vijeća stručnjaka za obrazovanje odraslih i stručno usavršavanje, nadležne glavne istraživačke i razvojne institucije s ulogom u promatranja i evaluiranja. Dobro je organizirana i mreža javnih pružatelja programa obrazovanja i osposobljavanja odraslih, a ključna stavka jest i to što je usvojen sveobuhvatni strateški dokument Master-plana obrazovanja odraslih te pravni okvir koji razumno uzima u obzir obrazovanje odraslih kao jednako važan dio obrazovanja unutar načela cjeloživotnog učenja.

U Hrvatskoj postoji velik broj registriranih ustanova za formalno obrazovanje odraslih. Većina institucija smještena je u najrazvijenijim dijelovima, tj. oko gradova; ipak, postoji šira mreža institucija koje obuhvaćaju cjelokupni teritorij Republike Hrvatske. To omogućuje pristupačnost obrazovanja odraslih za polaznike iz cijele države. Jakost je i raznoliki obrazovni program koji odraslima omogućuje stjecanje različitih vrsta formalnog obrazovanja (obuhvaćajući osnovno obrazovanje povezano s olakšavanjem pristupa tržištu rada stručnom obrazovanju i osposobljavanju u trajanju od 1 – 4 godine radi stjecanja dodatnih kvalifikacija) i neformalno obrazovanje zavisno od individualne potrebe odraslih. Programi za stjecanje srednje škole ili stručne spreme/prekvalifikacije i niže stručne spreme provode se na temelju programa propisanih redovitim obrazovnim programom, ali se mogu prilagoditi potrebama polaznika. Jakost Rumunjske jest postojanje paketa nacionalnih strategija do 2020. godine, kojim se jasno artikuliraju prioritete politike, ciljevi, potrebni resursi i koraci. Očekuje se da će se njegova provedba odvijati na jasan i transparentan način nakon što se svi ti aspekti spomenu u akcijskim planovima za njihovu provedbu. Također, spominje se i uvođenje mehanizama i okvira za fleksibilnije putove učenjem odraslih uključujući i savjetovišta. Predviđene su nove vrste ustanova, od centara za zajednicu cjeloživotnog učenja do visokih učilišta kako bi se omogućio

bolji pristup tercijskom obrazovanju te se uspostavili raznovrsniji institucionalni okviri. Jednako tako, usvojen je nacionalni okvir kvalifikacija, zajedno s ažuriranjem nacionalnih registara za kvalifikacije i pružatelja osposobljavanja, kojima upravlja Nacionalno tijelo za kvalifikacije (NAQ), što čini orijentaciju čini transparentnijom pružanjem osposobljavanja (Europska komisija, 2018).

Za Slovačku se navode tri ključne jakosti koje uključuju središnju instituciju, snažan formalni obrazovni sustav i aktivne dionike. Postoji Nacionalni institut za cjeloživotno učenje koji nadgleda provedbu Strategije za cjeloživotno učenje i profesionalno usmjeravanje. Osnovan je 2010. godine radi pokrivanja praćenja i predviđanja potreba za osposobljavanjem i potvrđivanja rezultata daljnjeg obrazovanja. Zahvaljujući snažnim formalnim sustavima obrazovanja, Slovačka se ne suočava s problemom osnovne pismenosti. Formalni obrazovni sustav može pružiti okosnicu u pružanju osposobljavanja potrebnog za stjecanje kvalifikacija (i ispunjavanje potreba tržišta rada). Međutim, najnovije međunarodne procjene poput PISA-e signaliziraju da se kvaliteta školskog sustava smanjila (Europska komisija, 2018).

Zamijetiti je kako svaka zemlja ima svoje jakosti, koje mogu ali i ne moraju biti jednake kao i u drugoj zemlji, što je, kada se promotre nacionalni ciljevi, logično. S druge strane, ako se slijede ciljevi Europe2020, svaka bi članica trebala težiti jačanju sustava obrazovanja odraslih, i to različitim segmentima. Svaka bi od tih država trebala poraditi na nacionalnoj politici i krovnim dokumentima kojima će se regulirati obrazovanje odraslih. Financijski aspekt uvijek je ključno pitanje koje se postavlja u svim izvješćima, a u kojima se naglašava i potreba većeg ulaganja u obrazovanje odraslih. Naime, pitanje je kakvi bi statistički podaci bili ako se poneki projekti ne bi financirali iz Europskih strukturnih fondova, a koji se zasnivaju upravo na uključivanju odraslih osoba u obrazovni sustav i programe osposobljavanja. Mnogi stanovnici pojedinih zemalja ne mogu vlastitim sredstvima podmiriti potrebne edukacije, a koje bi im pomogle da budu konkurentniji na tržištu rada. Osim toga, tu su i kompetencije. Riječ je o, s jedne strane, stručnim kompetencijama za rad s odraslim osobama, a s druge strane o kompetencijama koje će odrasle osobe steći pohađanjem određenog obrazovnog programa. Sva ta pitanja ostat će otvorena za novo financijsko razdoblje jer je 2020. godina blizu, a neki ciljevi pojedinih država još uvijek nisu ni blizu ostvarenju. Ta su pitanja, zapravo, povezana s nedostacima pojedinih država koji se

ističu i opisuju u izvješćima Europske komisije; uglavnom se radi o sličnim podacima, osobito ako je govora o slabije razvijenim državama.

7. Zaključak

Mađarska je postigla znakovit napredak u povećanju stope zaposlenosti osoba u dobi od 20 do 64 godine s 59,9 % (nekvalificiranih 37 %) (2010) na 74,4 % (nekvalificiranih 51,7%) (2018), a nacionalni ciljevi i ciljevi EU-a od 75 % do 2020. su godine očito postali dostižni. Vlada je žestoko kritizirana zbog radikalnog smanjenja opsega i pokrivenosti podobnosti za naknadu za nezaposlene i stavljanje javnog rada u program kao dominantnu odredbu o nezaposlenosti. Time se ispunila preporuka posebna za pojedine zemlje, a s obzirom na olakšanje prijelaza sa sheme javnih radova na primarno tržište rada te pojačanje ostalih aktivnih politika tržišta rada. Sudjelovanje u cjeloživotnom učenju iznosi 6,0 % (2018), što je još uvijek znatno ispod prosjeka Europske unije, a daleko je i od nacionalnog cilja i cilja EU-a od 15 % do 2020. godine. Postizanje tog cilja čini se nestvarno čak i ako je uzeti u obzir broj intervencija koje promiču zapošljivost i socijalnu uključenost. Riječ je o intervencijama koje su nedavno započete te će većinom utjecati na razdoblje od 2018. do 2020. godine, a financiraju se sredstvima iz Europskih strukturnih fondova u okviru proračunskih sredstava za razdoblje od 2014. do 2020. godine. Međutim, ako je usporediti nacionalni prosjek Mađarske s prosjekom nekoliko država u njezinu okruženju, razvidno je kako samo Austrija i Slovenija prednjače u stopi zastupljenosti odraslih osoba u sustavu obrazovanja odraslih, dok su Srbija, Hrvatska, Rumunjska, Slovenija i Slovačka ispod EU-28 prosjeka, ali i prosjeka Mađarske.

Kao što je rečeno, učenje odraslih u Mađarskoj vrlo je fragmentirano, tj. ne postoji opći pravni i institucionalni okvir, a uglavnom se zasniva na učenju koje pružaju privatni i komercijalni pružatelji usluga te javni školski sustav. Vlada je znatnu količinu raspoloživih javnih resursa (nacionalne resurse i resurse EU-a integrirane u režim sufinanciranja) odlučila uporabiti radi promicanja ograničenog broja prioriteta:

- povećavanje konkurentnosti radne snage za usavršavanje ljudi kojima nedostaje vještina koju traži poslodavac
- poboljšanje zapošljivosti niskokvalificiranih ljudi promicanjem stjecanja kvalifikacije vrijedne na tržištu rada
- osiguravanje osnovnih životnih vještina kao i formalno osnovno i srednje obrazovanje za osobe s niskim kvalifikacijama s višestrukim nedostatkom te čija

se socijalna uključenost može promovirati samo višestrukim, integriranim intervencijama.

Odlukom o usmjeravanju javnih resursa na te političke prioritete u posljednjih je nekoliko godina stvoreno zakonodavstvo te propisi o strukturama osiguranja kvalitete s namjerom da se ponudama za osposobljavanje odgovori na potrebe tržišta rada; pružanje je osposobljavanja visokokvalitetno i transparentno, a ulaganje javnih resursa u osposobljavanje vidljivo utječe na zapošljivost pojedinaca. Postoji opća sumnja mogu li se ti ciljevi ostvariti odabranim regulatornim sredstvima. Naime, prilično su kritični bili osobito predstavnici poslodavaca, što je rezultiralo vladinim inicijativama za uvođenje regulatornih prilagodbi, posebno od sredine 2017. godine. Iako je obrazovanje i osposobljavanje odraslih koje se financira iz javnih resursa zbog tog napora još uvijek strogo regulirano, učenjem odraslih izvan okvira uglavnom upravljaju tržišni mehanizmi za koje se može tvrditi da nedostaju u mnogim područjima u kojima su potrebe za učenjem opipljive (npr. digitalne kompetencije). Ipak, unatoč modernizacijskim procesima koji su uglavnom izazvani zahtjevima Europske unije, učinkovitost svih spomenutih nastojanja može biti upitna jer se stvarna politika i odredba u mnogo većoj mjeri mogu opisati obilježjima modernog modela obrazovanja odraslih (npr. definirani stupnjevi, usmjerenost na kurikulum, vođenje ispita, dominiranje predavanja i prezentacije, građenje vanjske motivacije poput zakonskih obveza i plaćanja sudjelovanja, računi koji se temelje na dokumentaciji o sudjelovanju itd.). Mnogo je manje povezan s postmodernim modelom učenja odraslih (prepoznati važnost smjernica, kratkih ciklusa studija na temelju potreba i interesa, procjene kompetencija, visokoprilagođenih programa učenja, fleksibilnosti i individualizacije pružanja pristupa ishodu učenja u dizajnu i evaluaciji, profesionalizacije nastavnog osoblja odraslih itd.).

Izazov u sljedećih nekoliko godina odnosit će se na pitanje hoće li ogromne količine strukturnih fondova Europske unije koji se ulijevaju u taj sektor pospješiti i njegovu modernizaciju te doprinijeti promicanju cjeloživotnog učenja među stanovništvom ili će pak udovoljiti kriterijima apsorpcije ostavljajući ljude u njihovom poimanju da obrazovanje i osposobljavanje odraslih ne može pridonijeti borbi protiv njihovih životnih izazova te tomu da žive kvalitetnijim i ispunjenijim životom (Europska komisija, 2018).

Popis tablica:

Tablica 1. *Popis usvojenih pravnih akata, strategija i zakona s kratkim opisom sadržaja*, str. 32

Tablica 2. *Evolucija stope sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju - nacionalni prosjek (2010-2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%)*, str. 40

Tablica 3. *Stopa sudjelovanja osoba s niskim kvalifikacijama – nacionalni prosjek (2010. – 2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%)*, str. 41

Tablica 4. *Evolucija stope zaposlenosti - nacionalni prosjek (2010-2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%)*, str. 42

Tablica 5. *Državni proračun na godišnjoj razini Nacionalnog fonda za zapošljavanje (Izvor: Europska komisija, 2018)*, str. 45

Tablica 6. *Evolucija stope sudjelovanja u obrazovanju i osposobljavanju - nacionalni prosjek pojedine države (2010-2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%) i Mađarske*, str. 65

Tablica 7. *Evolucija stope zaposlenosti - nacionalni prosjek pojedine države (2010-2018.) u usporedbi s podacima Europske unije (%) i Mađarske*, str.68

Literatura:

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (2017). *Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj 2017. – Rezultati istraživanja*. <http://www.cjelozivotno-ucenje.hr/wp-content/uploads/2017/10/ASOO_Obrazovanje-odraslih_report_za_web.pdf>. Pristupljeno 01.10.2019.

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (2012). *Kako uspješno poučavati odrasle* <<http://www.asoo.hr/UserDocsImages/projekti/mreza/Kako%20uspje%C5%A1no%20pou%C4%8Davati%20odrasle.pdf>> Pristupljeno 20.09.2019.

Becker, G. S. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special References to Education*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

- Bynner, J., Hammond, C. (2004). The benefits of adult learning: Quantitative insights. U: Schuller, T., Preston, J., Hammond, C., Brassett-Grundy, A., Bynner, J. (eds.) *The Benefits of Learning: The Impact of Education on Health, Family Life and Social Capital*, London: RoutledgeFalmer. Str. 161–178.
- Campbell, D. E. (2006). What is education's impact on civic and social engagement? U: Desjardins, R., Schuller, T. (eds.) *Measuring the Effects of Education on Health and Civic/Social Engagement*. Paris: OECD/CERI. str. 25-126.
- Darkenwald, G., Merriam, S. (1982). *Adult Education: Foundations of Practice*. New York: Harper and Row.
- Duke, C. (1994). Research in adult education – Current trends and future agenda. U: Mauch, W. (ed.) *World Trends in Adult Education Research*. Hamburg: UNESCO Institute of Education. Str. 7–12.
- EAEA (2011). *Country report on Adult Education in Hungary*. Helsinki
- Emler, N., Frazer, E. (1999). Politics: The education effect. *Oxford Review of Education* 25(1/2), 251–273.
- Europska komisija (2010). *Europa 2020. - Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast*. <http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/eu_hr.pdf> Pristupljeno 01.10.2019.
- European Commission (2019). *EU policy in the field of adult learning*. <https://ec.europa.eu/education/policies/eu-policy-in-the-field-of-adult-learning_en> Pristupljeno 01.10.2019.
- European Commission (2018). *Independent national experts network in the area of adult education/adult skills; Full country report – Hungary*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission (2018). *Independent national experts network in the area of adult education/adult skills; Full country report – Austria*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2018). *Independent national experts network in the area of adult education/adult skills; Full country report – Slovakia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2018). *Independent national experts network in the area of adult education/adult skills; Full country report – Romania*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2018). *Independent national experts network in the area of adult education/adult skills; Full country report – Croatia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2018). *Independent national experts network in the area of adult education/adult skills; Full country report – Slovenia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurostat (2019). Population by sex, age, citizenship and labour status. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_pganws&lang=en> Pristupljeno 03.10.2019.

Eurostat, (2019). Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex and age. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_lfs_01&lang=en> Pristupljeno 03.10.2019.

Eurostat (2019). Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex and educational attainment level. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_lfse_03&lang=en> Pristupljeno 03.10.2019.

Eurydice (2019). Legislation and Official Policy Documents. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-29_en> Pristupljeno 01.10.2019.

Eurydice (2019). Adult Education and Training. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/adult-education-and-training-35_en> Pristupljeno 01.10.2019.

- Expanzió Humán Tanácsadó (2011). *Értékelő Jelentés Nemzeti Fejlesztési Ügynökség Számára „A Támop 3 Prioritás Közoktatási És Kulturális Konstruksióinak Értékelése” Témában.* (Findings and proposals for the National Development Agency on the "Assessment of the initiatives related to the higher education, general education and culture programmes within the SROP" topic regarding the entire SROP). <<https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=40130>> Pristupljeno 05.10.2019.
- Farkas, E. (2013). *The Practice of Adult Education and Vocational Training in Hungary.* Szeged: Szte Jgypk.
- Farkas, E. (2014). Financing the adult education system in Hungary. U: Németh, B. (2014)(ur). *Research and Development in Adult Learning and Education in Hungary.* Germany: DVV International, str. 42 – 51.
- Feinstein, L. (2002). *Quantitative Estimates of the Social Benefits of Learning, 2: Health (Depression and Obesity).* London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning.
- Feinstein, L., Hammond, C., Woods, L., Preston, J., Bynner, J. (2003). *The Contribution of Adult Learning to Health and Social Capital.* London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning.
- Feinstein, L., Sabates, R., Anderson, T. M., Sorhaindo, A., and Hammond, C. (2006). What are the effects of education on health? U: Desjardins, R., Schuller, T. (eds.) *Measuring the Effects of Education on Health and Civic/Social Engagement.* Paris: CERI/OECD. str. 171–354
- Fodor, I. (2014). Facts and trends in adult education and training in Hungary. U: Németh, B. (2014)(ur). *Research and Development in Adult Learning and Education in Hungary.* Germany: DVV International, str. 74 – 83.
- Gilomen, H. (2003). Desired outcomes: A successful life and a wellfunctioning society. U: Rychen, D. S. and Salganik, L. H. (eds.) *Key Competencies: For a Successful Life and a Well-Functioning Society,* Cambridge, MA: Hogeefe and Huber. str. 122–147.
- Howard, S., Dryden, J., Johnson, B. (1999). Childhood resilience: Review and critique of literature. *Oxford Review of Education* 25(3), 307–323.

- Jurković, M., Zovko, A., Kalčić, T. (2108). Uloga obrazovanja odraslih u razvoju dualnih karijera sportaša. *Andragoški glasnik*, 22 (2 (37)), str. 45-58.
- Kidd, J. R., Titmus, C. J. (1989). Introduction. U: Titmus, C. J. (ed.) *Lifelong Education for Adults. An International Handbook*. Oxford: Pergamon. str.23-39.
- Lauglo, J., Øia, T. (2006). *Education and Civic Engagement among Norwegian Youths*. Oslo: Norwegian Social Research.
- Merriam, S., Brockett, R. (1997). *The Profession and Practice of Adult Education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Ministry of Education and Culture (2008). Education in Hungary: Past, Present and Future – an overview. Hungary: Department for EU Relations.
- OECD (2003). *Beyond Rhetoric: Adult Learning Policies and Practices*. Paris: OECD.
- OECD (2007). *Understanding the Social Outcomes of Learning*. Paris: OECD.
- OECD (2010). OECD Economic Surveys: Hungary. OECD Publishing: Paris. <https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-hungary-2010_eco_surveys-hun-2010-en> Pristupljeno 03.10.2019.
- OECD (2012). OECD Economic Surveys: Hungary. OECD Publishing: Paris. <https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-hungary-2012_9789264127272-en> Pristupljeno 03.10.2019.
- OECD (2014). OECD Economic Surveys: Hungary. OECD Publishing: Paris. <https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-hungary-2014_eco_surveys-hun-2014-en> Pristupljeno 03.10.2019.
- OECD (2016). *OECD Economic Surveys: Hungary*. OECD Publishing: Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-hun-2016-en> Pristupljeno 03.10.2019.
- OECD (2019). OECD Economic Surveys: Hungary. OECD Publishing: Paris. <https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-hungary-2019_eco_surveys-hun-2019-en#page1> Pristupljeno 03.10.2019.

- Olesen, H.S. (2011). *Modernization Processes and the Changing Function of Adult Learning*. U: Rubenson, K. (ed)(2011). *Adult learning and education*. Canada: University of British Columbia.
- Preston, J. (2004). A continuous effort of sociability: Learning and social capital in adult life. U: Schuller, T., Preston, J., Hammond, C., Brassett-Grundy, A., Bynner, J. (eds.) *The Benefits of Learning: The Impact of Education on Health, Family Life and Social Capital*, London: RoutledgeFalmer. Str. 119–136.
- Pring, R. (1999). Politics: Relevance of the humanities. *Oxford Review of Education* 25(1/2), 71–87.
- ReferNet Hunagry (2011). Hungary. VET in Europe – Country Report. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2011/2011_CR_HU.pdf> Pristupljeno 10.10.2019.
- Ross, C. E., Mirowsky, J. (1999). Refining the association between education and health: The effects of quantity, credential and selectivity. *Demography* 36(4), 445–460.
- Rubenson, K. (ed)(2011). *Adult learning and education*. Canada: University of British Columbia.
- Schuller, T., Desjardins, R. (2011). Wider Benefits of Adult Education. U: Németh, B. (2014)(ur). *Research and Development in Adult Learning and Education in Hungary*. Germany: DVV International, str. 294 – 298.
- Selman, G., Dampier, P. (1991). *Adult Education in Canada*. Toronto: Thompson Educational.
- Spasojevic, J. (2003). *Effects of Education on Adult Health in Sweden: Results from a Natural Experiment*. New York: City University of New York.
- Szöllösi, Á. (2010). The Role of Hungarian Educational Institutions for Promotion of Access of Adults to Formal Education. Budapest: TÁRKI Social Research Centre. <<https://www.dcu.ie/sites/default/files/edc/pdf/hungarysp5nationalreport.pdf>> Pristupljeno 10.10.2019.
- Tóth, J., Bozsó,R., Kalkanova, T., Ladić, M., Mandarić Vukušić, A., Merkovity, N., Pongó, T., Székely, T. (2016). *Could Adult Education Become a Means of Active Participatory*

Citizenship for Young People in the EU? <<http://ceere.eu/pjiel/wp-content/uploads/2016/12/2.pdf>> Pristupljeno 10.10.2019.

Turner, J. H. (1991). *The Structure of Sociological Theory*, 5th ed. Belmont, CA: Wadsworth.

Udvardi-Lakos, E. (2005). Paradigmaváltás a gyakorlatban I. A modularitás. Szakképzési Szemle, 4. szám, 345–379.

Verba, S., Nie, N. H., Kim, J. (1978). *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Verner, C. (1964). Definition of terms. U: Jensen, G., Liveright, A. A., Hallebeck, W. (eds.) *Adult Education: Outlines of an Emerging Field of University Studies*. Washington, DC: American Association for Adult and Continuing Education. Str. 27–39.

Web izvori:

Eurydice (2019). Hungary: Developments and Current Policy Priorities. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Hungary:Developments_and_Current_Policy_Priorities> Pristupljeno 15.10.2019.

Eurydice (2019). Better knowledge for better education policies. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/home_en> Pristupljeno 15.10.2019.

Eurydice (2019). Hungary: Adult Education and Training. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Hungary:Adult_Education_and_Training> Pristupljeno 10.10.2019.

Magyar Közlöny (2015). <<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk15077.pdf>> Pristupljeno 10.10.2019.

Magyar Közlöny (2016). <<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2016&szam=88>> Pristupljeno 05.10.2019.

Magyar Közlöny (2014). <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/99531/118851/F339371388/MK_14_175.pdf> Pristupljeno 05.10.2019.

Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (2019).
<https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=574&Itemid=103
https://www.fvsz.hu/files/tartalom/mk_16_085.pdf> Pristupljeno 05.10.2019.

Wolters Kluwer (2019). 705/2016. (XII. 5.) Korm. Határozat az egész életen át tartó tanulásra vonatkozó szakpolitika keretstratégiájának 2014-2020 évekre vonatkozó cselekvési tervéről
<<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16H1705.KOR&txtreferer=00000001.txt>>
Pristupljeno 15.10.2019.

Állami Számvevőszék (2015).
<https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2015/2007_2_013_eu_koltsegvetesi_idoszakban_magyarorszag_reszere_juttatott_kozosegi_tamogatások_összefoglaló_bemutatása_értékelése.pdf> Pristupljeno 06.10.2019.

Pályázat (2019). <<https://www.palyazat.gov.hu/trsadmegjuls-s-infrastruktra-expost-rtkelsek>
<http://www.kormany.hu/hu/dok?source=8&type=302#!DocumentBrowse>> Pristupljeno
06.10.2019.

Magyar Nemzeti Bank (2019). Statistical Time Series.
<<https://www.mnb.hu/en/statistics/statistical-data-and-information/statistical-time-series>>
Pristupljeno 06.10.2019.